

Tipografia
Ziarului
„UNIVERSUL”
București
Brezoianu, 23

O VIAȚĂ DE PRESTIGIU:
ALEXANDRU AVERESCU MAREȘAL AL ROMÂNIEI

93

MIRCEA ȘTEFAN CIOROIU

O VIAȚĂ DE PRESTIGIU:
ALEXANDRU AVERESCU
MAREȘAL AL ROMÂNIEI.

MIRCEA STEFAN CIOROIU.

Mircea Stefan Cioroiu

O VIAȚĂ DE PRESTIGIU:

ALEXANDRU AVERESCU

MAREȘAL AL ROMÂNIEI.

TIPOGRAFIA ZIARULUI „UNIVERSUL”, STRADA BREZOIANU 23-25

1938

1930.

*Se întorseseră înfioratele rătăciri, ca un
vifor nepresimțit.*

*Atunci, cu mine însumi, m'am întâlnit
îutâiaoară lângă lacrimile tale.*

*Nimic nu m'a mirat, dacă această carte
s'a fost scris sub lumina ochilor tăi.*

*Și cu cât, ochilor mei li se stingea
strălucirea, cu atât superbii tăi ochi se
încărcău de tinerețe, de înserare, de azur
tremurător, Nadia.*

Acest sărac omagiu !

1.11. 1938

CĂTRE CITITORI.

Omul contemporan, lărgit de știință, are nevoie de un supliment de suflet.

Henry Bergson.

Istoria lumii se scrie pe parcursul altei faze.

Ce trist e primul sfert, al secolului 20 ! Titlurile Majestății Sale Împăratului german Vilhelm II-lea și-au încurcat atot puterniciile. Furtuna roșie a doborât fastuoasa pajură de aur depe frontonul unei vieți, plină de înfrângeri : Țarul tuturor rușilor, Nicolae.

Grandorile unor ploase tăceri își scurg brizele nevăzute peste sfinția mormintelor lui Foch și al lui Ferdinand cel Loial, al tuturor românilor.

Ce trist ! Christ a îngenunchiat, el însăși, lângă crucile miilor de Isuși împușcați.

Cursa progresului, invulnerabilă, primară, amurgitoare, face tot mai șterse și indecise, contururile și reliefurile.

O luptă, un efort se cere. Trebuie să reactualizăm o nemurire, o flacără, un rest de istorie. Să ne întoarcem spiritul la originile acestei curse vertig-

noase către alte orizonturi, ce ni se pare că le pierdem.

Lumea este plină de bolnavi. De oameni care își storc sufletul inutil.

Pietrile au înlocuit poezia. Oțelul ia locul visului.

Pistoanele și petrolul înlocuiesc dinamica spiritelor pure.

Camarazi de generație ! trebuie să înțelegem puținele adevăruri cari au stăpânit sutele de ani.

Camarazi ! trebuie să nu mai râdem atât de mult.

Sunt lumini cari nu se sting niciodată. Sunt și suflete cari se infiltrează, în creațiile lor materiale, ca niște substanțe vii și arzătoare.

Sunt iarăși, personaje, despre cari vorbind, trebuie să tragi concluzii paralele asupra epocii, pe care au stăpânit-o cu geniul lor.

Pe lângă aceste catedrale ale spiritului, nu putem avea nici întunecarea, nici nepăsarea să trecem grăbiți.

De alții s'a ales praful și pulberea : aceștia sunt hulitorii.

Peste faptele și atot puternicia lor trecută, suflă doar pustiul.

Aceștia au stăpânit pietrele, zidurile și pogoanele.

De ceilalți, — luminile cari nu se mai sting — trebuie vorbit altfel. Aceștia sunt niște soldați, purtători ai sacrelor secrete de biruință.

Ei au cucerit numai inimi și suflete. Atât numai: inimi !

Oricine vroește să-și facă un ideal din viața lor, trebuie să caute autenticul.

În această privință generația mea, aleargă după himerele unui ideal original.

Nu putem fi de acord. Idealul nostru trebuie să aibe rădăcini în trecut.

Pomul vieții nu poate sta cu rădăcinile în sus.

Viața noastră, de adâncă reformă a procedelor, trebuie să porceadă din izvoarele îndepărtatei oaze a trecutului, de ordine și frumusețe morală.

În această admirație și în această măreață și salubră reculegere vroiam eu să se solidarizeze ploatoanele generației mele.

Lângă durerea acestui adevăr mi-a vegheat sufletul permanent. Alături de necazul clipelor de criză și rătăcire.

Se irosea prea multă tinerețe și se părăgineau prea multe forțe.

Ne-a îndurerat, într'un asemenea moment, o reactualizare.

Înviau cenușile unei probleme istorice. (Coloanele tinereții au ignorat-o !).

Cândva, o vârstă a noastră mai înapoi, — două fapte mari ale țării, s'au hulit peste cadavrele unor pământuri sfinte, arse de molimi, răscolite de exploziile războiului, fulgerate de ura fraternă.

Peste acestea însă, timpul, adusese funigiei de aur ai toamnelor roditoare și abundențele solare ale unor veri, miraculos de fecunde.

Alături de ele, uitarea, își înălțase marile ei troițe de tăcere.

Nu mai credeam ca trecutul să-și clatine temeliile. Nici intîmile să mai trebuiască să ne doară. Nici privirile noastre, ale ostașilor pe viață, să mai trebuiască să fie ascunse.

Hula nu are ce căuta aici. Numai lângă greșelile vieții distingem biruințele binelui, așa cum numai lângă moarte învățăm să fim nemuritori.

Noi am descifrat viața acestui om: o misiune de reformă, o cruce !

Acest om, camarazi ! se stinge între decorațiile de aur ale unui trecut de glorie și voi înfloriți aspri, tineri, încărcăți de dinamita unei sănătăți reformatoare.

Acest om arde pe rugul unei vieți nemuritoare, și voi vă îmbăiați visele în undele unor ape pline de recea licoare a încordărilor primare.

Acest om este istoria și voi doriți să fiți numai viața simplă, rostogolitoare, fecundă.

Acest om preschimbă faptele după el și voi ascultați pulsul eternelor chemări naturale.

Camarazi ! întoarceți privirile, până la ultimul, înapoi, către adevărata noastră viață.

Generalul, Alexandru Averescu, este un moment de concentrare istorică.

Citiți în teribilă bătrânețe a acestui titan, formula magică a misiunilor noastre reformatoare.

Se va înțelege astfel dece și la baza acestei cărți stă un lucru simplu și elementar. O credință !

DESTINUL.

— Il faut se séparer, pour penser,
de la foule, et s'y confondre pour agir !

Nu există miracol. Există numai logică, brațe și muncă !

Acest adevăr a prezidat — acum 79 de ani — destinele unui început de viață.

Mareșalul Alexandru Averescu se naște simplu, aproape obscur. Nimic extraordinar și nimic deosebit nu subliniază data nașterii sale : 9 Martie 1859, în familia slugerului Constantin Averescu.

Poate numai o adâncire a tristeții, a lungilor așteptări, a nelimitatei melancolii, cari făceau pe slugera Casuca să-și simtă, de numai știe câte ori —, genunchii amorțiți, lângă iconostas.

De acela nu miră, pe nimeni, câți-va ani mai târziu, faptul că acest copil, trist și simplu, manifestează un puternic atașament pentru această femeie, religioasă și chinuită de viață.

Nici-o pasiune nu dinamizează anii copilăriei sale. Trăește o viață egală, prea liniștită și prea interiorizată. O viață de exil sufletesc.

Infiorător de trist, impresionant de prematur, în taina acestui trup debil, moare copilăria și se deschid ochii peste viața aspră, poruncitoare și fără reîntoarcere, atunci când s'a scurs.

Alexandru Averescu se naște între realități; între grele realități. Intr'un timp de familiar frig sufletesc.

Atunci când, neputincios să ajuți și să combați, privești și suferi, pentru ca între niște imense frontiere, înlăuntrul tău, să se oțelească voința ta de mai târziu, credința care nu te va trăda niciodată și puterea extraordinară de a te putea, fără ezitare, jertfi.

Atunci nu mai plângi. Un elan intim, o chemare superioară, înlocuiesc copilăria muribundă.

Nici el, Alexandru Averescu, tăinuitorul atâtor suferințe, nu se mai miră dece împrejurul lui nu surâde decât slugera Casuca.

Dar atât de trist, atât de stins și fără curaj !

Un singur indiciu, — unicul la această dată, — ne arată că din acest suflet vor izbucni mii de contradicții, mai târziu, și gândurile sale vor face totdeauna opoziție frunților contemporane lui.

Este faptul că dela Seminarul din Ismail, trece la Școala de arte și meserii din București, pe care o sfârșește în 1876 și, ulterior, manifestă o vie dorință să fie înscris în cataloagele Facultății de inginerie mecanică din Liège.

Renegarea vieții de meditație, a preocupărilor

de ordine morală, cu brusca trecere la studiul datelor pozitive, creatoare, ne arată — poate dela început — o primă formă a vocației sale pentru real și exact.

De aci, din preajma acestui fapt, devin confuze și încurcate liniile de forță organică, intimă, cari vor susține și vor orienta viața și cariera acestui om.

Dela faptul că, deși suferă o insinuantă influență religioasă, meditativă, — încă din copilărie, totuși nu această notă psihologică va constitui condiția vieții sale.

Nu a fost nici emfatic, nici viclean și nici aspru, în jocurile sale naive de copil, liber pe străzile Ismailului.

Este just însă, că impunea respect fiindcă se mișca încet, par'că fiecare pas gândea, par'că fiecare mână reflecta, crispându-se în păr, alături de această frunte tristă.

Deși biruia istețimea celorlalți copii, niciodată nu a fost invidiat fiindcă totdeauna rămânea, alături de învinșii săi, tăcut și melancolic.

Acest aspect al său, a dat permanent o primă și imediată satisfacție, invidiei și egoismului. Părea un învins între victorioși.

Cu aceste însușiri își atrage el o amicală iubire din partea tuturor.

Se convinge de aceasta și își păstrează, în tot restul vieții, această conduită : rămâne uman și simplu, chiar pe cele mai înalte trepte ale carierii sale.

Nu mărturisește niciodată o prea vibrantă iubire de țară, deși la acea epocă, comploturile și urzelile politice anti-ruse, creaseră un nou fel de viață subterană, martiră, misterioasă, aproape o politică generală a celor mai luminați.

Această iubire de țară, nu o va proclama sgomotos niciodată.

În această epocă, 1877, când refuză Biblia pentru tablele de logaritmii, se deslănțuie războiul imperial ruso-turc.

Nimic nu trădează, cum nimic nu animă, pe acest adolescent, cu voința și elanurile, din cale afară de potolite. Nici frenezia, nici entuziasmul unic, care frământa conștiințele și aprindea pasiunile.

Nu ridică pumnul, dar se hotărăște.

Nu cântă, dar simte profund chemarea viitorului.

Nimeni nu l-a văzut pe copilul institutorului Averescu, agitat și patriotard.

A solicitat discret să fie înrolat voluntar în escadronul de jandarmi-călăreți, din Ismail: 18 ani, modest și, pe deasupra, și puțin reprezentativ.

Oricine ar afirma acestea, nu ar reuși să atragă atențiunea asupra unui glorios început de carieră.

Din această cauză ni se pare că destinul are — alături de logică și materie — o largă și definitivă contribuție, în isbânzile voinței omenești.

Pe Alexandru Averescu, viața aspră și neertătoare, îl reclădește spiritual.

Cadențează după alte melodii inima sa, și-i hră-

nește cu alte energii, această minte lucidă și măsurat obosită, și între copii din Ismail, și între fapte și oameni de valoare sau geniu.

Serviciul său, Subofițer de cavalerie, nu-i oferă posibilități de afirmare. Cel mult arată că este ordonat, conștiincios și metodic.

Ascultând, subordonându-se cu convingere, face el școala supunerii, grație căreia va ști, mai târziu, să comande.

Reține că cea mai directă cale, a convingerii, pentru soldat o formează inima asociată exemplului.

Cu atât se alege din acest an. Foarte mult dacă ne gândim că această știință, — a oamenilor, a sufletelor — formează forța care va învia litera și va sublinia spiritul ordinilor sale de operație, mai târziu, mult mai târziu.

El nu citește despre sufletul soldaților. El învață pe cartea experiențelor comune și, acum, știe sigur că „a comanda“ nu este o rușine.

Și cu cât va crede mai mult în acest adevăr, cu atât soldații săi îl vor iubi mai sincer.

Instinctul lor superb îi duce la acest răspuns, pe care mulțimile îl dau atât de rar, — solidară într-o singură conștiință și într-o unică opinie, — omului, ales de ele, să poarte torța destinului lor.

Dacă se ivesc o legitimă întrebare în legătură cu relația, ce există sau se poate stabili, între micul subofițer și comandantul de atot coprinzătoare

creație și biruință, de mai târziu, trebuie să ne răspundem prin definiția omului de geniu.

Numai acest răspuns ne salvează dintre incertitudini.

Alexandru Averescu este, de bună-seamă, birui-torul propriei sale vieți.

Și, pentru că lupta sa cu viața, cu lungul șir de decepții și victorii, să fie mai aspră și mai revela-toare, destinul îi asvârlă o nouă barieră în cale.

Cu toate că șeful său, Căpitanul Negel, îi prevede o carieră de elită, în serviciul armatei, Statul-Ma-jor, îl trece în efectivele miliției ¹⁾ și-l dispensează de armată, pentru tot restul vieții sale.

Așa începe o carieră exclusiv a triumfului.

Cu această primă răsplată oficială a meritelor sale. Cu o decepție.

II.

Condiția fizică inferioară, în opoziție cu o abun-dență de vigoare sufletească, alături de realitatea actului oficial de dispensă, — care îi contrazicea brutal un prim ideal, — conduc, pe acest mdest ostaș, în singurătățile unor amare dureri și îndoeli.

Ce va fi gândit atunci, nimenea nu știe. Abia acum studiind fenomenele și manifestările acestei vieți ilustre, putem constata că baza geniului său a constituit-o fuziunea dintre durere și îndoială.

¹⁾ 4 Septembrie 1878.

Ciudat însă este faptul că mărimea acestor amă-răciuni nu i s'a putut măsura niciodată după ab-sența sa din lupta vieții sau după slaba intensitate a reacțiunilor sale.

Cum însă totdeauna a intervenit, viguros și com-plet pregătit, ne documentează că în omul nostru a existat, prezentă totdeauna, conștiința clară a geniului său.

În fine, că toate procesele și lungile desbateri in-time, nu au avut decât slabe, infinit de ușoare nuanțe și impalpabile posibilități de exteriorizare fizică.

Astfel, primul pas, care va determina siguranța și amplitudinea cadenței totale a vieții sale, îl face ferm, în contra opiniilor, în contra greutăților.

Nu se supune nici condamnării organice: trupul său firav ; nici aceleia sociale : scutirea medicală.

Se găsește într'unul din acele grave momente când ceace numai poate pricepe mintea, desleagă inima.

Alexandru Averescu consimte să se închine vo-cației sale.

Intră în școala supunerii. 2 ani de serviciu re-gulat.

Ulterior trece la școala divizionară.

În anul 1881 este avansat sublocotenent și înscris în controalele regimentului 1 Roșiori, din Constan-ța, pentru o perioadă de un an.

Îl găsim apoi, în cadrele regimentului No. 6 Foc-sani, încă nu obscur ofițer de cavalerie.

Nu mult după aceea faima unui concurs, unde alături de prestigiu, înflorise frauda, îl face cunoscut.

Este vorba de concursul anual, ținut pentru trimiterea de studenți militari la Școala de războiu din Torino.

Președintele comisiei, colonelul Maican, este nemulțumit de rezultatul examenului. Concurentul, Alexandru Averescu, fusese clasificat întâiul. Bătrânul președinte arată, în ședință, că reușita categorică a fostului elev al școalei Divizionare, va umbri public faima generală a primei noastre școli militare.

Desbaterile încordate, dintre nehotărâtul președinte și membrii comisiei, căpitani Crăiniceanu și Vasiliu Năsturel, duc și la isbânda dar și la publicitatea „cazului Averescu”.

Se scurg apoi ani de studii, săptămâni de singurătate, zile de rătăcirii instructive, prin Italia română.

Își schițează, în multe sale caete, un program de lucru, pe care-l găsește foarte util, pentru armata română.

Astfel, anul 1886, — pentru absolventul cu distincție, al cursurilor italiene, — este temelia pe care începe să-și clădească realizările, cea mai puternică și loială activitate intelectuală a vremii.

Locotenentul Alexandru Averescu, ofițer de Stat-major, este în această epocă pionierul unui vast proces de absorbție și adaptare al progresului militar occidental.

Pe toate planurile de activitate, intelectuală și practică, Europa militară, genera orizonturi nouă.

Aici, însă, totul este distilat prin logica rece a nevoilor și posibilităților românești.

Noul șef de școală, se afirmă metodic, pasionat, emerit.

Este posesorul unui spirit sintetic încarnat. Niciodată nu riscă adevărul pentru stil, dar totdeauna subliniază — prin avantajul unui stil perfect, — evidența unor adevăruri.

În 1888, editează 3 volume asupra tacticei celor trei arme ¹⁾.

Acestora, le succed, ulterior : *Organizarea și mobilizarea, Călăuza ofițerului, Teatrul de operațiuni Austro-Român.*

La Școala de cavalerie, între anii 1889 și 1891, introduce, pentru prima dată în țară, *Jocul de războiu și Manevra pe hartă.*

În marile sale caete de notițe și proiecte, ștersăturile se îngrămădesc, multe, unele lângă altele.

Este fericit că lucrurile se încurcă pe foile sale, dar se descurcă atât de bine, dincoace, unde lucrează folositor.

Este, fără îndoială, un realist. Cursurile sale, îl fac celebru. Partizan al științelor aplicate, în teren, pe hartă, manevra cu cadre, etc., dovedește o extraordinară dispoziție pedagogică.

În 1894 este Director al Școalei Superioare de războiu.

¹⁾ Infanterie, artilerie, cavalerie.

Știința pedagogiei militare strălucește aci, mai puternic ca ori-unde. Hotărît lucru, Comandantul, este un mare pedagog, întocmai ca toți marii comandanți ai oștii!

În preajma noului Director funcționează un vast serviciu de informație intelectuală. El însăși posedă cinci limbi: Italiană, Germană, Engleză, Franceză și Slavona veche și nouă.

În 1895, sunt strânse în volum conferințele sale de geografie militară, ținute la școala de ofițeri.

În cursul aceluiași an este numit atașat militar la Berlin.

La această demnitate diplomatică ajunge după ce, personalitatea sa spirituală, reușise să-și încrusteze semnul său, pe toate conștiințele militare române, ale timpului.

Că posedă un înalt spirit de discernământ, o forță de metodizare de neînfrânt și o logică aspră, o dovediseră conferințele de geografie.

— „Acest om calcă pe pământ“, s'a exprimat un mare și rece înțelept al timpului: Domnitorul Carol I., — după lectura studiului.

Și destinul, pasionantul său destin, ridică torța și mai sus pentru ca șuvoarele de lumină să strălucească până în alte depărtări!

Alexandru Averescu, acel Averescu al anilor 1888-1902 strălucește și prin lucrări de știință și interes general.

În 1889 este trimis de Curtea-Română în Rusia, unde reprezintă pe Domnitor, la primirea unei demnități onorifice.

Cunoaște în circumscripția Kiewului, pe generalul Dragomirov, maestru militar al epocii și comandant rus de strălucit prestigiu.

În lucrarea sa : *Două luni în Rusia* ¹⁾, colonelul Alexandru Averescu, denunță opacitatea unor opinii de legendă, pe cari contemporanii și le însușiseră ca pe niște dogme istorice.

Asupra acestui personagiu, emite opinii serioase, cu toate că generalul îl primise cu o căldură puțin obișnuită.

Deosebit realizată ca stil și concisiune, această carte transportă, în paginile sale, capitole de veritabilă știință socială.

Analistul este dublat de personalitatea gravă a sinteticului.

Sugestive relatări anecdotice, revelatoare totdeauna, înlocuiesc nesfârșitele și obositoare descrieri comentate.

Fără îndoială, această carte, a servit onorabil două deziderate : acela al unor relații pacifice, de reciprocă simpatie între armate, ca și pe acela de cunoaștere al celui redutabil vecin.

Cu Rusia, Alexandru Averescu, s'a întâlnit de trei ori, în viață.

Întâia oară, ca emisar Regal. În 1902, polemizând cu generalul Petru Dimitrievidi Parensoff, din ministerul de război.

Ultima, și cea de-a treia oară, în 1916.

¹⁾ Tradusă, în anul 1903, de căpit. Mărgăritescu M. în limba franceză.

În toate situațiunile: demn, ponderat, just.

În 1902, Noembrie, redactor al publicației „Revista Armatei”, colonelul Alexandru Averescu, contrazice public tezele istorice susținute de abilul Parensoff, asupra ultimelor faze ale operațiunilor ruso-româno-turce.

Articolul — „O singulară coincidență” *) este un splendid fascicol de precizuni istorice, just și logic comparate.

Pentru prima oară sunt semnalate în literatura militară română, probleme în legătură cu războiul de coaliție.

Colonelul, atrage atențiunea că dacă în direcția obiectivului, forțele străine se pot însuma, este normal ca atunci când, respinse, se retrag, să-și caute direcții proprii, avantaje mai sigure, salvare personală, cu toate că aceste lucruri, compromit cauza comună.

Dacă, desigur, procesul unei alianțe materiale, nu a fost precedat sau consolidat de realitatea unei fuziuni morale complete.

12 ani, mai târziu, va descifra insuccesul momentan al Antantei, tot prin aceste criterii de necontrazis.

În 1902, colonelul Alexandru Averescu, prin această admirabilă pledoarie, în serviciul armatei și pentru gloria personală a regelui Carol I, — face primul schimb de strajă la porțile istoriei noastre contemporane.

*) Revista armatei, No. 11, Noembrie 1902. Pagina 639-650.

Toate aceste relatări par sărace și puține alături de intensul și amplul suflu psihic, care a sgu-duit și a clocotit pasiunile, agitând inimile într-o cadență absolut înaltă și absolut națională.

Între legionarii unei generații de oameni cari râdeau puțin, colonelul Alexandru Averescu, avea marea calitate de a râde și mai puțin.

În anul 1902, Noembrie 15, Coroana Regală Română s'a înscris, între patronii acestei prodigioase cariere militare.

Regele, oferă Colonelului, puterea unor înalte magistraturi, grație cărora forța de creație și intensitatea sa putere de muncă să poată avea și motivul dar și spațiul necesar unor fecunde creațiuni.

Astfel, Armata Română, sacrificată în 1878, dovedise un suflet neînfrânt dar, numai atât.

Nu avusese posibilitățile materiale, necesare să practice și să illustreze și o doctrină superioară.

Ea moare, în anii următori și este înlocuită cu o nouă formațiune militară, bazată deopotrivă pe suflet și material.

Lucru greu, cu atât mai greu cu cât, în politica internă, fulgeră oțelurile vinete ale coaselor țărânești.

Este înaintat general. Dela comandamentul din Tecuci, în preajma anului de sinistră faimă 1907, este chemat și înregimentat în cabinetul Sturdza.

Nimeni nu s'a îndoit că altcineva l-a destinat postului de Ministru de Războiu, decât Regele Carol I.

Astfel la 13 Martie, bolnav, chinuit de ascuțite dureri, provocate de vechile degerături, căpătate în câmpia Ohraniei bulgare, este chemat în audiență de Rege.

Monarhul este agitat și rău-voitor, tuturor. Ii încolțise în cap ideea unei eventuale abdicări.

În audiență e calmat. Stă cu spatele și privește pe geam.

Generalul abia poate rămâne ridicat. Are picioarele bandajate în cocaină. Suveranul tace, apoi brusc :

„Averescu, ce este de făcut pentru potolirea răscoalelor ?”

„Sire, să fie mobilizată toată armata”.

Răspunsul, simplu și rece, surprinde pe Rege. În fiecare vorbă a acestui grav răspuns, este un arc, o voință comprimată, o explozie de energie sub cheie.

Carol I prinde această notă de dârză hotărâre. Se apropie și prelungește, din politeță, conversația. Știe, încă depe acum, ce are de făcut.

—„Dar bine, țărani sunt contaminați de flagelul revoluției și pot primejdui unitatea oștirii, odată intrați în ea”.

Generalul găsește justă teama Suveranului. Amintește însă de lucrarea generalului francez Lebrun, în legătură cu răscoalele comunarzilor.

Și insistă că : „uniforma militară exercită, asupra individului care o poartă, o putere miraculoasă”.

I se cere Generalului, angajamentul că va purta răspunderea mobilizării. Apoi i se întind două degete.

Afară Generalul e sdrobit de durere. Abia se poate sprijini de balustrada scării.

În slăbiciunea acestui trup bolnav, ard însă vigoriile unor înflăcăări de aprigă voință.

În aceeași după amiază semnează hârtiile oficiale. Intervenția sa este decisivă în lichidarea conflictului general.

Dela reședința noului ministru de război, pornesc ordine categorice de a se evita condamnările sumare. Alături de severitate sunt recomandate, dreptatea și omenia.

Contingentele muntene fac poliție în Craiova și județele Jiului. Oamenii Prutului și Siretului, colaborează, la opera de purificare, în regiunea Capitalei.

Soldații olteni sunt transportați în Moldova.

Prin surprindere, marii moșieri olteni, emit o notă de supunere față de guvernul Austro-Ungar.

Anul jubileului regal se inaugura cu această jignire !

O manifestație se face spontan, la locuința marelui istoric Nicolae Iorga, unde se condamnă gestul de vasalitate.

Fiul primului ministru, maiorul Sturdza, pretinde o ieșire a țăranilor, încadrați cu ofițeri de inimă, pentru a salva țara dela oprobriu.

Se svonesc detalii în legătură cu o mobilizare camuflată a trupelor ungare.

Peste toți și toate se revarsă groaza și mizeria ordinului rebel : „Să nu se facă prizonieri ! *).

Ziarul „Adevărul“ aprinde înalte fulgere de ură națională.

Generalul, ministru de război, anchetează neexecutările exacte de ordine și stabilește câteva suțe de răspunderi. În același zi semnează un ordin de judecată, anulat seara de amnistia decretată, după dispozițiunile miniștrilor Sturdza și Brătianu.

Ultimul învinuiește, pe General, că a tratat prea amical pe directorul unui ziar de opoziție. Se insinuiază și asupra unei subordonări și scoboriri de prestigiu.

— „În slujba țării se cunosc ridicări prin supunere și înalte magistraturi, sprijinite pe prăbuseri“, răspunde Generalul ușor inclinat.

Aluzia a lovit suficient și, cum o dictau moravurile țării, ea nu a rămas fără răspuns.

Așa se poate explica de ce puțină vreme, după aceasta, se întâmplă un lucru ciudat, o revoltă de guvern.

Ministrul de război **) se dovedise prea loial primea niciodată transacții sau amânări neclăricate.

Este adus în parlament și lovit pe la spate.

*) Dat de generalii Năsturel, Gigurtu și Lambrino.

**) 13. III. 1907 — 4. III. 1909.

La 27 Februarie 1909, Marghiloman, acuză, în ședință, administrația ministerului de război.

Dosarul pe care se bazase incriminarea, fusese strecurat, în toată noaptea, — dela ministerul de război, în casa lui Marghiloman, de către un ofițer de tristă memorie, Verzea.

Președintele consiliului, Dimitrie Sturdza, tace. Nici-un ministru nu se înscrie la apărare. Coaliția este presimțită de întreaga asistență.

Pentru General, emisarul guvernului este I. Stavri-Brătianu, văr al omnipotentului ministru *).

Acesta îi comunică dorința premierului de a-i preda dimisia.

Ministrul de război refuză : — „M. S. Regele, mi-a spus că este o furtună într'un pahar cu apă“.

Primul-ministru, informat despre intransigența Generalului se prezintă în audiență Regelui.

La ieșire, este întrebat asupra rezultatelor obținute.

Răspunde, cu răutate, parafrazând : — „O furtună într'un pahar cu apă“.

În realitate dimisionase. Seara, guvernul anunță oficial dimisia, și la reconstituire, generalul Alexandru Averescu este degajat de această răspundere. Echipa este completată cu generalul Crăiniceanu.

Este interesant de semnalat, în ce fel, neîndurata ursită, îl întâlnește cu protectorii săi de acum 27 de ani : generalii Năsturel și Crăiniceanu!

*) Din amintirile mele politice, I. Stavri-Brătianu.

Unul nu execută ordinele ministrului, care-l dă judecății, celălalt îi este astăzi adversar.

Cu toate acestea, omul artei de a învinge, cădea ostășește !

Prima retragere a sa, în mijlocul unei lumi pe care nu o cunoscuse niciodată.

Și totuși această lume, de umiliri și de umilințe, va exercita asupra lui un miraj, tot restul carierii și al obositei sale vieți.

Deocamdată primește cu o filosofică mahnire greutățile noii situațiuni : comandant de divizie la Turnu-Severin și 30 de zile de arest, pentru motive disciplinare.

Nu ezită să constate public că : „Suntem la porțile Orientului și deci nu ne putem desface de oarecare fatalism.

Voiu încheia de aceia zicând: așa a fost să fie!“¹⁾

Se vede ușor că trecerea sa prin mediul politic îi alterase neobișnuit sufletul. Altminteri, generalul Alexandru Averescu, nu ar fi fost capabil de asemenea farse publice.

El, omul celor mai grele hotăriri, nu s'ar fi justificat altădată de această manieră.

Dar oricât, învață și depe urma acestor întâmplări că mulțimea cu aceleași palme aplaudă și cu aceleași palme lovește.

¹⁾ Memoriu adresat publicului după radierea sa din cabinetul Sturza.

III

Forța și stabilitatea unui organism, le dă scheletul. Într'un organism social armat, aceste rezistențe le asigură materialul.

Privită, sub acest aspect, armata română trebuia creiată din nou.

Și dacă nu oprim dezvoltarea demonstrației aici, putem afirma că așa cum scheletul este și indiciul morții, rezultă că un armament perimat, poate avea, dincolo, aceiași funcțiune.

Acesta trebuie să fie în permanentă evoluție. Să provoace și să urmeze dezvoltarea tacticei. Prin aceasta tehnica ajută evoluția principiilor intelectuale, pe care se bazează arta generală a războiului.

Aceste lucruri naturale, logice, imperative, Alexandru Averescu le-a desăvârșit în sufletul său activ.

În acest fel se explică vasta operă de organizare ce inițiază și conduce între anii 1890 și 1913, pentru a transforma cadrele și efectivele armatei, în elemente calificate ale unui ansamblu militar modern.

Distingem trăsătura esențială a geniului său, abia declanșat, în condiția imperială a organizării. Disciplină pe care el a clădit-o după măsura posibilităților noastre și a bazat-o pe valoarea geniului nostru particular.

Pentru a realiza această uriașă reformă, generalul Alexandru Averescu încărunește în afara frontierelor românești.

Gândurile sale s'au frământat în umbra și sbuciumul unor grele funcțiuni oficiale externe.

Cunoscând sufletul vecinilor noștri, a inițiat, între frontiere, o nouă voință și o nouă viață militară.

Invățământul militar este creația sa spirituală. Directoratul academiilor militare este magistral ilustrat de General.

Permanetizarea infanteriei, școlile de tragere, școala de sub-ofițeri, ofițerul de rezervă pregătit profesional, rând pe rând sunt biruințe ale vieții sale.

La această dată, generalul Alexandru Averescu, încarna în personalitatea sa, o superbă sinteză între simbolul militar și cel social.

Prezența sa începe să onoreze înalte funcțiuni în stat.

Când în 1912, masca generalului Alexandru Averescu, arăta o prematură consumare, o permanentă agitație interioară și radia o necruțătoare influență în jurul său, pentru nimeni nu mai era un secret, nici geniul și nici forța crezului care consuma, prin tendința sa de a se realiza, viața acestei ducale apariții.

De atunci a dorit ca, el și soldații săi, să cunoască sufletele dușmanilor, pentru ca la momentul oportun, să știe să aibe unul la fel.

Și, atunci, viața unui astfel de om, viață de pură jertfă și eroism, nu are nici stingere, nici moarte.

1913.

„Sunt convins chiar că un general bun, ar putea face războiu toată viața sa, fără a se vedea obligat să dea o singură bătălie“.

— Mareșalul de SAXA —

...— „Am văzut la noi, în 1913, la cartierul general din Corabia, un om pe care-l cunoșteam.

Vagonul era o colecție de hărți și o bibliotecă. Acolo se deschidea întâia fereastră dimineața și ultima lumină, care se stinge, era în căsuța lui.

Nevoile materiale ale vieții păreau că nu există pentru el, cum existau pentru alții.

La anume ceasuri apărea de acolo un călugăr în uniformă, care mergea la rostul lui, fără încetinelă și fără grabă.

Nu impunea prin nimic această siluetă palidă de om slab și rece, dar aveai siguranța că de aci, dela neîntrerupta cugetare, din acest cap de ascet, pleacă toată mișcarea ce se desfășoară peste munți și văi și că ea își va atinge ținta“...

Atâta emoție încarcă sufletul profesorului Ni-

colae Iorga, pe care, mai târziu, durerea unor persoane credințe politice îl vor înălța permanent adversar al acestui superb exemplar de genial ostaș.

Este acum ușor, poate mai ușor, să înțelegem secretul covârșitoarei influențe ce exercită acest șef de prestigiu, în cursul acestei campanii.

Simplu, egal, liniștit, trist. (Ah ! triste comme la grandeur !)

Om, la care tristețea devenise o virtute, dacă nu un mijloc de sugestie, de conducere.

Nici-o complicație, nici-o încălcire a gesturilor, prea stăpânite și prea economisite.

În toate acțiunile sale, generalul Alexandru Averescu, rămâne elementul de temperatură constantă. Omul acesta pare că se odihnește.

Este magnifică această liniște, a sa, în cursul acestui an de răspundere penibilă.

1913 este o cheie europeană !

Peninsula balcanică înrăurește cardinal Europa, așa cum alădată au făcut-o acea Iberică sau aceia Italică.

Nu ne îndoim că Europa a avut motivele ei de civilizație și evoluție, generate și dezvoltate în mediul peninsulilor sale.

Generalul Alexandru Averescu, a fost omul providențial, care a condus cârma destinului, în clipa când istoria a descris o curbă.

Evenimentele, peste care a vegheat suflul intens

al geniului său, au făcut mai drept drumul către un războiu mondial.

În toate anotimpurile acestui an, pregătirea și executarea intervenției noastre militare a constituit proba eclatantă că noul regim regal formase o nouă Românie.

Se inaugurasă un nou pavillon spiritual.

Sufletul rece, sufletul încheiat în platoșe al Regelui Carol închidea înlăuntrul său, alături de o voință metalică și puterea unei obiectivități, puțin obișnuită între elementele naționale ale unui popor de lirici.

În 1911, toamna anului, izbucnește războiul turco-italian.

Pacea socială rămâne fără decor. Cădeau amurguri de aramă. Vesele răsărituri, albe aurore, se încenușau.

Pionii diplomației secolului 19, dispăreau după panglicile uriașe ale doliurilor naționale.

Necesitatea unei nouă ordine continentale se vroia impusă.

Se puteau prevedea grave evenimente, fiindcă orice modificare politică, distrugea un echilibru, care se voia categoric refăcut.

În circumstanțele acestei epoci nesigure, generalul Alexandru Averescu, este numit Șef al Statului Major.

Când noul Șef, Generalul, a intrat în această calitate, pe poarta Statului-Major, l-au întâmpinat, — alături de colonelul Christescu, și amintirile și elanurile căpitanului Averescu.

Cu multă vreme înainte, Șef de birou, a pus bazele planului de mobilizare generală. Lucrare care a tocat energie și a cerut perseverență.

Redactase, atunci, câteva nopți la rând, și regulamentul de resort *).

În cabinetul izolat, al actualului Șef, s'au legat și deslegat, probleme capitale pentru reușita operațiunilor așteptate în viitor.

Acolo s'au elaborat primele proiecte pentru lucrările necesare unui plan modern, de transporturi și concentrare.

Generalul, încărunit, figura stăpânită, fără joc. Altul, cu totul altul, decât acela de atunci, la activitatea căruia se gândeste, nu fără melancolie, acum.

Aplecat peste misterul unor hărți uriașe, încheind cu creionul colorat, zone de viață și zone de moarte, geograful, strategul, (omul politic), toată această lume, s'a sbătut sub aceiași frunte, s'a neliniștit în lungile seri de veghe și s'a unit în concluzia revelatoare a unei lucrări.

Numai în liniștea acestei încăperi ermetice, care părea fără aer, în care acest om se mișca încet de par'că îl părăsiseră puterile vieții, sau rămâne fixat pe o regiune de plan director, numai în acest colț rupt de exteriorul viu, frenetic, s'a putut lucra laborios și s'a putut topi și fărâmița o viață de geniu, pentru a crea victoria năzuită.

În această mistică izolare, în acest teribil exil

*) Util și astăzi, după aproape 32 ani. (N. A.)

s'au definit și cele dintâi proiecte de operație ale armatei române. Într-o liniște de reculegere.

S'ar spune că, omul care părasea, atât de obosit și atât de umil, încăperile Statului-Major, era torturat de uriașe lupte interioare.

Că par'că, cu câteva clipe mai înainte, avusese viziunea limpede a realităților și ordinilor de atac, transcrise pe foile mapelor sale.

Că suferise lângă moarte și îngheț, sau fusese chinuit de marele răspuns al acestor probleme, cari solicită jertfe și lacrimi.

Numai așa se explică și îngrijorarea cu care refăcea continuul său efort intelectual și râvna cu care studia elementele materiale, cari aveau să-l execute lucrările.

În 1912, conduce manevrele Regale, cu o energie care a contagiât toate comandamentele în subordine.

Această originală lumină a istoriei noastre a putut purifica o atmosferă de besnă zdrobitoare. Făcându-și viața sa de flacăra, cenușe și amar.

Ajunul anului 1913, este epoca în care generalul Alexandru Averescu, elaborează o doctrină.

Pentru ca ea să poată fi definită just, nu sunt suficiente numai scrierile sale, care-l arată ca maestru al artei militare.

Nici faptele sale de arme.

Este necesară o comparare îndelungă a acestor activități, între două lumini.

O lumină caldă și strălucitoare a sufletului care

s'a investit în structura intimă a acestor fapte și — dincolo — cealaltă rece, nesigură, radiată de împrejurările și concepțiile timpului, în care s'au produs.

În aceste condițiuni, din capul locului, opera generalului Alexandru Averescu, are un început majestuos.

El rupe inerția. Intră în conflict cu actualitatea și cu obișnuințele ei.

Cu acest blazon, de mare creator, ocupă el funcțiunea publică de Șef al unei noi școli, de viață și gândire militară, pe cât de sigur condusă, pe atât de originală.

Pe un astfel de clișeu se pot descoperi ușor liniile concepției.

Geniul de organizator, de cuceritor și consolidator ale generalului Alexandru Averescu, rezidă în deosebită exactitate cu care sesizează linia pe care se unesc, adevărul rațional și faptul material.

În această armonie, pe câmpul acestei interferențe, dintre esența înaltelor conștiințe teoretice și practica înțeleaptă a lucrurilor, se fundează puterea de sugestie a acestui vrăjitor de oameni.

Astfel, generalul Alexandru Averescu, a studiat războiul ca pe un mijloc de viață. Ca pe o lege a naturii. Ca pe un fapt exact, logic, inevitabil.

A văzut în el o condiție de progres și — mai ales, — singura putere capabilă să dărâme viața searbădă a României balcanice, din ruinele căreia să renască o nouă unitate națională, de factură europeană.

Atunci, pregătirea campaniei din 1913, nu este numai o operă de înaltă valoare militară, ci ea primește un sens profund național, dacă nu unul civilizator.

Pentru acest rol măreț, actorul s'a pregătit magistral.

La această dată scrie profetic că *) : „Este indispensabil de a avea totdeauna în vedere totalitatea lucrurilor în raporturile lor mutuale, că în fine, e necesar de a ști cum trecem dela bazele abstracte ale științei, la evenimentele realității”.

O precisă invitație la studiu. Astfel se vor putea comanda evenimentele, de oameni, de un singur om.

De un singur om, în care stilul de viață al poporului, puterile sale de rezistență, nevoile sale și speranțele sale, să se încarneze organic.

În acest fel, generalul Alexandru Averescu, a cercetat personal, a scoborât în viață scara ierarhiei, până la soldat, lângă care a trăit și a învățat trainic.

A urcat însă, aceiași scară, în istorie, pentru ca să conducă inimile și sufletele, lângă sbaterea și lângă căldura cărora învățase să-și disciplineze geniul său.

În cabinetul său de lucru și la postul de comandă nu a conceput decât cece se putea realiza.

În această privință campania anului 1913, își găsește forma superiorității sale, în două realități :

*) Principii asupra luptei ofensive.

1) Este o campanie clasică, simplă și bazată pe elemente de execuție, cari erau posibile să se săvârșească.

2) Este o campanie punctuală. S'a declanșat exact în clipa când mergea pe drumul cel mai scurt la deciziunea morală.

Simplitatea clasică, napoleoniană, a concepției care a patronat execuția ei, a dat posibilitate multor spirite oblice să o califice ca fiind o întreprindere de poliție.

Punctualitatea cu care a fost pusă în mișcare aparatul ofensivei, este dovada evidentă a unei gândiri politice superioare și a unor juste pregătiri militare.

II

Politicește, problemele presupuse de finele anului 1912, erau clare pentru guvern.

Războiul turco-balcanic *) era urmărit de Austria cu încordare.

Se spera o despăgubire în peninsula, contra pierderilor din campania cu Italia.

Guvernul lui Frantz-Iosef nu concepea o înfrângere a turcilor, între cari activa o numeroasă misiune germană.

Zdrobirea turcilor a răsturnat toate așteptările. Încă de-atunci Austria a conceput planul de a

*, Tache Ionescu, Amintiri, pag. 94 - 95.

scufunda Europa în sânge și foc, pentru a-și refăce un prestigiu pe care îl simțea compromis.

În spațiul dintre bătălia dela Lüle-Burgas și pacea dela Londra, s'a făcut de către guvernul maghiar, totul pentru a declanșa războiul. *)

Atunci însă, obstacolul Înțelegerii Anglo-Germane, nu a putut fi sfărâmat.

S'a speculat, în ultimă instanță, putința unui războiu între învingători. Încurajată, Bulgaria, a comis actul fatal.

Această politică de forță i-a pus interesele în conflict cu acelea ale României. În aceste circumstanțe s'a găsit imperativă o intervenție militară, cu rol pacificator.

Generalul Alexandru Averescu, a executat impecabil o misiune, care totdeauna cere asasinat și durere.

Ministrul Afacerilor Străine, Titu Maiorescu, la 3 Iulie (st. v.) 1913, face următoarea comunicare legațiunilor României, **) utilă afișajului public :

— „Conflictul actual între statele balcanice și mai ales origina acestui conflict, născut din intransigența guvernului bulgar și agresiunea la care s'a dedat contra aliaților din ajun, au întărit pe Guvernul Român în convingerea că granița strategică se impunea spre partea Bulgariei, pentru a face cu putință pe viitor relațiunile pașnice între cele două state.

*) Idem.

**) Cartea verde. (Documente diplomatice) București 1913

Această graniță este linia Turtucaia-Dobrici-Balcic, cu un oarecare număr de kilometri la Apus și Miază-zi, după conformația terenului.

În afară de aceasta, interesele României esențiale, în peninsula Balcanică, ne împiedică de a rămâne simpli spectatori în fața tendinței de egemonie pe care Bulgaria o manifestă în paguba celorlalte state, a doua zi chiar după lupta comună de desrobire.

Element constant de ordine și de pace în Orientul Europei, România are datoria de a participa la regularea definitivă a unei chestiuni... etc., etc.

În linii generale, iată cum a judecat Generalul evenimentele peste cari înfloreau miracolele, de soare și flori, ale lui Iunie.

Desfășurarea strategică bulgară, expunea un centru de gravitate al forțelor sale, într-o regiune prin care ar fi trecut linia ce ar fi unit Corabia cu Sofia, prelungită către S.W. (vezi schița).

Consecința logică a acestor stări de lucruri, a fost hotărârea de a se lovi și rupe acest centru. Se urmărea, pentru o eventuală evitare a bătăliei, obiectivul teritorial al Sofiei, dela care, propriu zis, forțele executau mișcarea de rupere.

Această mișcare urma să se coordoneze cu acțiunea sârbă, dezvoltată pe direcția Uskub-Küstendil.

Pentru aceste operațiuni, factorul timp, prelua oricare altă considerațiune.

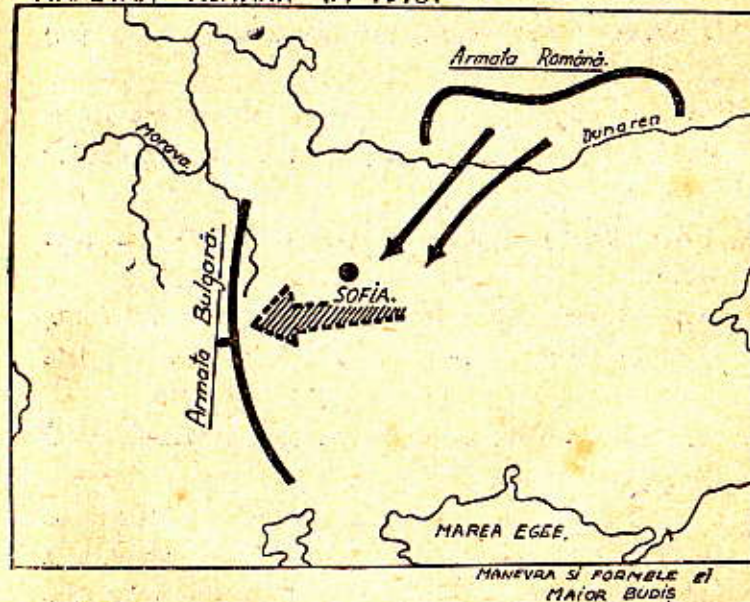
Singură viteza, făcea operantă hotărârea, la care se ajunsese în rezolvarea problemului.

Aceasta în domeniul riguros militar.

În ordinea politică, se urmărea de către Șeful Statului-Major, obținerea graniței strategice din sudul Dobrogei.

Prin urmare, a fost necesar să se ordone o acțiune secundară, dirijată către Rusciuk-Varna.

MANEVRA ROMÂNĂ ÎN 1913.

La 22/VI/1913, Generalul Alexandru Averescu, contrasemnează „Raportul la Rege”, pentru numirea principelui de coroană Ferdinand, comandant de căpetenie al armatelor ce operau la Sud.

Forțele române, — între 22 Iunie și 9 Iulie, —

trec Dunărea pela Corabia și se găsesc la 20 klm. de Sofia și 60 klm. de aripa sistemului grec, ce înainta spre Semancov, pe valea râului Merta.

Divizia de cavalerie (general Mustață) atingea obiectivul fixat, Tatar-Bazargic, la 10 klm. de grădinile cu trandafiri din regiunea Filipopoli.

Cu aceasta, puterea bulgară recunoaște sfârșitul inevitabil și cedează.

III

O concentrare a întregului dispozitiv pe Dunăre, nu a fost urmărită.

Eșaloanele de trupe au trecut succesiv fluviul și s'au angajat, dela început, în fondul operațiunilor urmărite.

Zeul acestui paradoxal războiu-pacific, a fost viteza.

Astfel, început în Iunie, către mijlocul lui Iulie, în câmpia Sofiei, apar capetele coloanelor române și campania bulgaro-sârbă, este înăbușită.

În carnetul de câmp, Generalul, notează astfel evenimentul :

— „În ziua de 5 Iulie o mare încordare domnea în cartierul general al armatei sârbe. Armata I bulgară, sub generalul Kutincef, trecuse frontiera. Intrase în Serbia și ocupase Kniajevatz, de unde putea să înainteze, ori spre Belgrad ori să se abată spre Sud și înaintând în valea Moravei, să cadă în spatele forțelor sârbești ce se găseau spre Piro.

În noaptea de 5—6 Iulie, armata generalului Kutincef, în plin succes dispăre, retrăgându-se depe teritoriul sârb.

Cauza ? — Era efectul înaintării armatei române care trecuse Dunărea și înainta acum spre poalele balcanilor. Această înaintare scapă din grea primejdie armata sârbă și silește pe generalul Kutincef să se retragă, retragere care înregistrează un episod atât de tragic, defecțiunea unei întregi brigade de artilerie, care cuprinsă de groază se predă diviziei I-a cavalerie română“...

Generalul Bogdan, pe o foaie de carnet, obligă pe ofițerii prizonieri să semneze. Un general bulgar, semnează ultimul *).

Metoda originală și preciziunea istorică a acestei campanii au lichidat conflictul, la masa verde, în București.

Nicolae Iorga **) transcrie astfel evenimentele timpului :

...„Pretutindeni soldații bulgari, țărani, preocupați de încă o recoltă în primejdie de a fi pierdută pe câmp, lepădau armele, spre indignarea ofițerilor neputincioși.

La Ferdinandovo, o întreagă brigadă de artilerie capitulă înaintea unei trupe de cavalerie românească înaintată aproape surprinzător, cu Generalul Bogdan.

*) 5 Iulie 1913. Sunt 14 semnături. (Documentul aparține muzeului militar București).

**) Supt trei regi, 1932.

Mersul precis al armatei pe care, supt principele Ferdinand, o conducea generalul Alexandru Averescu, care dovedi sângele rece, autoritatea și rezistența la orice greutăți în îndeplinirea datoriei, impunea unui inamic demoralizat.

Astfel nu erau justificate insultele regelui Bulgariei, care vorbea la 15 Iulie de : *expediția de pradă a Românilor*“...

Nu se ceruse de către România să nu i se opună nici-o rezistență !

„*Lașul marș triumfal*“, a fost plin de omenie.

Sabia Generalului indicase un loc de onoare, pentru sigiliul României, în vitrina diplomației europene.

IV

În Camera Comunelor, lângă bustul lui Palmerston, prințul diplomației britanice, Sir Eduard Grey a făcut o lungă dare de seamă asupra politicii imperiului în orient.

„Chestiunea orientală“, obsesia Lordului Palmerston, se pare că își încheie străbuna existență.

Evening Standard, comentează revelator discursul lui Grey :

„...Din ultimele evenimente un fapt reese, în mod clar, și anume că : Regele României este stăpân pe pace și pe războiu în Balcani.

Bulgaria nu poate mișca în nici-o direcție, afară dacă România nu este angajată aiurea sau se ab-

ține de a interveni. Acest echilibru parțial este, poate, cea mai bună garanție a păcii, într'o parte a lumii, unde pacea nu este niciodată definitivă sau completă“.

Cât înflorează ultimile rânduri ale comentariului britanic !

Lucrurile nu sfârșesc însă aici. Evenimentele, pe lângă grava lor înfățișare locală, agită și mediile regiuni stăpânite de umbra și halebardierii politicii lui Meternich.

Astfel, în Maiu 1913 *) contele Berchtold, însărcinat pe ministrul Austro-Ungar dela București, să comunice guvernului român, căruia și sârbii i se adresaseră, și grecii, pentru cazul unui atac din partea Bulgariei, că :

„*Austria va apăra pe Bulgaria, cu arma în mână*“.

Mai târziu, rafinatul și eminentul ministru de externe român, din anii următori, Take Ionescu, biciuia fin, dar dureros, politica austriacă, astfel :

— „...Contele Andrassy, poate găsi documentul acesta la Ballplatz.

N'o să-l găsească la ministerul nostru de afaceri străine, fiindcă nota contelui Berchtold, n'a fost citită decât unui singur ministru **) și acela, care nu era ministrul afacerilor străine, răspunsă în așa chip încât prințul de Fürstenberg, un om foarte deștept și foarte subțire, se abținu s'o citească aceluia căruia îi era mai ales destinată“.

*) Tache Ionescu, op. citat.

**) Chiar lui Tache Ionescu (N. A.)

Se poate ușor constata că Austro-Ungaria a voit în cursul lui 1913, în repetate rânduri, să sacrifice Serbia.

Succesiv, a fost împiedecată de Germania, Italia și România.

Dacă generalul Alexandru Averescu, calcula greșit sau combina rău, datele problemei, războiul mondial își avea începutul și deslegarea în Balcani.

Șeful de Stat-Major al României, contra-carând politica lui Berchtold, rezolvă o cotitură a evenimentelor istorice, dar face mai directă calea către un războiu mondial.

Ciudat destin pentru omul de războiu, care niciodată nu mărturisește, dar totdeauna dorește mai puternic și mai aprig, pacea peste un continent uniform și echilibrat!

În 1914, jocul Tisza-Berchtold, devine tragic. O retragere nu mai era posibilă, datorită impetuoșității împăratului german.

Lângă viziunea unei stranii pagini de istorie roșie, ochii generalului Alexandru Averescu, au privit înlăcrimați și hărțile lui imense, și pașii nesiguri ai țării sale.

V

Când s'a reîntors victorios din Balcani, pe Șeful de prestigiu îl aștepta credința țărănilor, — cari niciodată nu-l vor trăda, — și intoleranța politică.

O oarecare presă agită spiritele. Este acuzat de rea credință și nepricepere.

Se insinuiază, între culise, că sunt urmărite, de „acest general“, intențiuni de dictatură.

La Marele Stat-Major, luminile se sting târziu, după miezul nopții.

Devotamentul, continua să solidarizeze câteva energii, în jurul Șefului.

Se lucrează febril la desăvârșirea statisticilor și la lichidarea lucrărilor, necesitate de sfârșitul războiului.

Afară, în stradă, nesfârșite conversații cu subiecte grave, ochi pânditori, urechi ascuțite.

Fiecare trecător acuză și solicită o victimă. Afișe mari cu interview-uri și ediții speciale.

Gloria generalului Alexandru Averescu, devenise insuportabilă.

Era un atentat nepedepsit, în degringolada vieții specifice anului 1913.

Așa se explică de ce într-o seară, la Marele Stat-Major, luminile s'au stins, după program, la 7.

În schimb au ars numai în biroul particular al Generalului, până târziu, dimineața.

În zori, un curier de încredere a depus pe masa zeilor mulțimii, omagiul unui suflet mândru și credincios : Demisia.

INCEPUTURILE UNEI LEGENDE.

Este interesant portretul Generalului, comandant al Corpului I Armată, Alexandru Averescu, montat în săraca bibliotecă a Cercului Militar din Craiova.

Sunt tot pe atât de stranii și interesante și coincidențele care-l înconjoară. Multă lumină, o liniște egală totdeauna și un fluid viu, care pâlpâie în fiecare linie și în fiecare căldă estompare.

Cine îl privește singur, timp îndelungat, poate descifra, — fără să ezite —, începuturile unei legende.

Se degajă, din această magistrală cadră, o evocare amară și o răscolitoare presimțire. Nu este un portret încărcat de fireturi și fionguri; nici unul excesiv de simplu. Este executat într'un ton cenușiu, atât de atașat unei figuri cu suflet presimțit de „eminență gris“. Incolo linii, linii, multe, deslegate, arareori întretăiate, șerpuitoare, vii. Ele îți dau impresia de ondulație, de mișcare sau, mai bine zis, de viață concentrată.

S'ar zice, portretul vrăjit al unui Duce de Guise.

Din figură se vede puțin. Dar toate caracteristicile ei revelatoare s'au crispat în privirea fermă și ușor voalată de o tristă reținere interioară.

Părul, coafat după o veche modă, cu cărare la mijloc. Mustăți elegante și barbișon ducal.

Un ansamblu interesant, dacă se fixează pe această mască, un nas cărnos, prea viril pentru restul inconjurător.

Este singurul contrast, în echilibrul estetic și distins al acestei figuri, care aduce atât de real cu o reconstituire dintr'un secol trecut.

Acest portret are o particularitate specifică. Este singura dată când generalul Alexandru Avarescu, are capul unui victorios și nu pe acela al unui înțelept modest. Și unicul său moment, în care privește drept înainte și, mai ales, atât de curtează.

În toate, în câte poate fi văzut, are o bolnavă dacă nu îngăduitoare aplecare a capului și privirile în jos.

Sunt variate și revelante atitudinile în care a fost imortalizat. Permanent cu privirile către paginile unei cărți, către cadența pașilor; ochi vii, dar privirile ferite.

Atât de puțin l-au interesat clipele acestea și oamenii lor!

Pare că totdeauna era înainte cu un gând, cu o reflecție, cu o amară constatare.

Are în atitudinea sa o fotogenică îndoială sau o degajare de mare actor.

Fără îndoială, această imperturbabilă liniște și această aliură lipsită de „oficialitate“ au generat atmosfera de legendă, care s'a creiat în jurul său.

Ea nu poate fi nici opera personalităților, nici a mediocrilor.

Desigur că nici a unor uneltitori vrăjmași.

Legenda, țesută cu atâta fantezie, cu atâta pitoresc și miraj, are un substrat de bună-credință și de probitate morală.

Tragicul care radia din figura comandantului de Corp de armată, îndoiala și sbuciumul mișcărilor sale, în flagrantă contrazicere cu prestigiul funcțiunii și al valorii, au impresionat.

Soldații olteni și mulțimea țăranilor olteni, au o mistică formație sufletească, ușor de recunoscut în fatalismul lor și în superstiția care se nuanțează și în tradițiile și în manifestările lor spirituale.

Nu mică le-a fost impresia, ce au reismțit, la apariția acestui ostaș de geniu. Fiecare a intuit o suferință, fiecăruia i s'a revelat o dragoste respectuoasă.

În preajma Generalului s'a creiat o mreață de adorație.

Apoi s'au răscolit amintirile părinților și s'au atârnat limbile bunicilor dela 1877.

Fiecare a putut ști ceva, și supranaturalul, care prezidează destinele acestor sublimi români, a înflorit în relatările lor.

Din acest moment, generalul Alexandru Ave-

rescu, figură de voevodală victorie, a pătruns pentru totdeauna în viața și amintirile acestor oameni de stil.

Contemporanul său cel mai de frunte, Nicolae Iorga „elogiază undeva *) „calitățile sale de rece stăpânitor de oameni, cu privirea metalică în figura descărnată“.

Nici acesta nu a scăpat de hipnoza legendei, atunci când a văzut întâia oară, pe General, în 1913.

Lectura atentă a portretului, pe alocuri literaturizat, te învăluie în vraja caldă, epică, a misterului omenesc, care a fost motorul marilor descărcări, în istorie.

În preajma acestor ani, se apropie de sfârșit o mare domnie, de prestigiu : Carol I.

În acest amurg național, sub baldachinul acestor imense tristeți, unde fâlfâiau olimpic torțele unei vieți pe sfârșite, lângă această regală și solemnă stingere, omul legendelor rămânea singura figură a timpului, alături de acela a venerabilului președinte de consiliu, Brătianu.

Într-o asemenea zi, de așteptare înfiorată, s'a întâlnit ministrul I. G. Duca, cu comandantul Corpului de Armată, venit la București cu memoriile și propuneri.

I-a privit mâinile, prin lentilele ochelarilor și a descoperit miraculoasă viață a lor, traducerea exactă a sufletului său ermetic.

*) Supt trei regi, Pag. 217

Mai târziu, doi ani înaintea uciderii sale groaznice, a scris aceste uluitoare fraze. Rânduri lungi, ca niște respirații de agonie. Vorbe transfigurate și prea adevărate ; uluitor de adevărate.

„...„De mâinile generalului Averescu *), mă simt îndemnat să vorbesc cu sfială, Voiu spune chiar: cu o îndoită sfială, mai întâi fiindcă ele sunt singurele vii, în această galerie de mâini peste care moartea a întins vălul descompunerii și al uitării.

Și, al doilea, pentru că, într'adevăr simțământul pe care privești lor ți-l inspiră, este fără îndoială, îngrijorarea.

Din aceste mâini mari, extrem de distânse și fine, cu degetele lungi, cu mișcările măsurate, cu inflexiunile feline, se desprinde ceva turburător de enigmatic.

Când eram pe băncile opozițiunii și când generalul Averescu stătea în capul băncii miniștriale, în lungile ceasuri de debateri parlamentare, monotone și mediocre, mărturisesc că principala mea distracție era să urmăresc evoluțiunile foarte interesante ale acestor două îngrijorătoare mâini.

Surprindem, rând pe rând, mișcări străpungătoare de pasăre de pradă și mișcări neliniștite de sfătoasă bunătate, gesturi insinuante și gesturi de disprețuitoare superioritate, crispațiuni de mânie concentrată și relaxări de îngăduință.

Și, pe deasupra tuturor acestor schimbătoare manifestațiuni, o permanentă reticență.

*) Portrete și amintiri, Ediția 2, 1932. Pagina 120.

Reticență în priviri și reticență în stăpâniri.

Proporția era imposibil de determinat.

Și cu cât te îndărătniceai să pătrunzi misterul, cu atât pe nesimțite te aflai prins în mrejele enigmei, iar degetle lungi cu mlădieri hipnotice, exercitau asupra ta o involuntară dar inconfortabilă fascinațiune.

Dacă stai mai mult de vorbă cu generalul Averescu, după câțva timp, vrând ne-vrând, ochi tăi nu se pot desprinde depe mâinile lui.

Și e lesne de înțeles. Privirea lui e deschisă și obișnuită, mâinile însă, mâinile lui plimbă în fața ta spectacolul veșnic enigmatic și fascinant al îngrijorătoarei lor înfățișeri.

Instinctiv te întrebi : sunt oare lucrurile simple, lămurite, concrete, ca vorba sau complicate, în-tortochiata și neprecise ca involuntarele și permanentele destăinuiri ale mâinilor învingătorului de la Mărăști ?

Desigur că vorba e sinceră și mâna înșelătoare.

Eu unul, nu pot stăpâni însă în mine, nici voluptatea perversă, pe care mi-o inspiră priveliștea acestei antinomii, nici simțământul de vagă îngrijorare ce totuși persistă în sufletul meu, după ce voluptatea s'a stins.

Sunt înfiorător de lucide și juste aceste, aproape visate, notații.

Mâinile generalului Alexandru Averescu sunt o dramă de nedelegat ca și închinarea capului său, par'că provocată de o adâncă resemnare, în așteptarea unei lovituri care întârzie.

SE PLEACĂ FRUNȚILE...

1914. Asasinatul dela Serajevo. Declanșarea războiului diplomatic.

Abilități verbale, sonde politice și multă, multă nesinceritate.

Gabrinovitsch și Prinzip, asasinează la Serajevo pe arhiducele Franz-Ferdinand și pe Sofia. Ambii ucigași, unelte ale politicei austro-ungare.

Apoi, succesivele declarații de războiu, cari răstoarnă toată frumusețea unui secol european. Secolul lui Iohan Strauss și al trandafirilor. Moare galanteria și se întunecă rozul și albul, dominante.

Generalul Alexandru Averescu, este chemat la palatul regal „Peleş”.

În consiliu, muribundul Suveran, se adresează lui Brătianu :

— „Domnule Președinte, fără Averescu la Statul major, nu mă voi decide ușor, în chestiunile militare”.

— „Dar, Sire...”

— „Domnule Președinte, fără Averescu... E vorba de războiu, nu ? !”

Conversația a încetat aici. A continuat însă aș-

teptarea lui Brătianu. Din dorința Regelui, a făcut o chestiune de susceptibilitate, pentru care nu a mai cerut o rezolvare.

Pela sfârșitul lui Noembrie *), la congresul din București, Regele Carol are o întrevedere cu Generalul.

— „In câteva zile se va schimba guvernul și nu ași vroi să se creeze precedentul ca odată cu schimbarea partidelor, să fie mutat și Șeful de Stat major general al armatei“.

Invingătorul tace și suferă pentru Suveranul său invins. Nu i-a scăpat nici jena pe care convorbitorul său a ținut s'o ascundă, consiliindu-l amical :

— „Dealtfel este și bine să profiți de acest răstimp să mai iei contactul cu trupa, căci să ști că pentru vre-o cinci ani, v'om avea liniște în Europa“.

Regele Carol nu făcea diplomatie cu Generalul său. Niciodată nu a pactizat cu actorii mizerabilei „politique de sourir“.

Celui mai inteligent om, al domniei sale **), la 9 Iulie 1914, destăinuindu-i la Sinaia gândul tainic al lui Wilhelm de a declanșa războiul, nu se sfiise să-l asigure că :

— „Aceasta însă nu este posibil, domnule Ionescu, înainte de trei sau patru ani“.

După 20 de zile este surprins de gravele evenimente.

*) Notițe zilnice din război, Mareșal Al. Averescu, 1936.

**) Amintiri, Take Ionescu.

Regele crede, cu convingere, că Anglia va rămâne neutră. German, nu înțelege și nu știe ce este Anglia. Că pierde toate războaiele, afară de ultimul. Că are o dispoziție străveche să lupte eroic, până la ultimul soldat francez sau italian.

În sufletul său erau încă ridicate tonurile fulgerătorului : „Deutschland über alles“.

Bătălia dela Marna îl decepționează amar. Cu o voce târăgănată, care mărturisea doliul sufletului său, a spus lui Take Ionescu :

— „Poate că mă înșel, poate ai dreptate, poate că i-au bătut“.

Câtă agonie a voinții de a crede este în acest „poate“, repetat de trei ori !

În această vreme, Generalul, își petrece vremea însemnând evenimentele timpului, studiind harta operațiunilor sau redactând memorii în legătură cu organizarea armatei.

Această problemă i-a făcut nopțile albe.

— „Din prima zi mi-am dat seama de proporțiile uriașe ale dramei ce începea să se desfășoare în fața întregii omeniri“, notează el în carnetul său.

Generalul, participă la discuțiile ce aveau loc în legătură cu organizarea războiului și numirea unui titular la Statul major general.

Atrage atențiunea asupra unor grave probleme de comandament.

În urmă nu mai pomeneste nimic și nimănui despre aceste lucruri.

Nici în carnetul său intim, nu mai desbate incomodul problem.

De-abia în August are ocazia unor alte reflecții, în legătură cu una din aceste chestiuni.

La Râmnicul-Vâlci, — în inspecție — primește telegrafic înștiințarea că Principele moștenitor este la Craiova.

Revine urgent. Primește neliniștit salutările Regelui Carol, (*Viele grüsse für Averescu!*) și nu-l impresionează plăcut amabilitatea Prințului.

— „Această vizită mi-a dat mult de gândit și m'a tulburat adânc“, însemnează exact la finele zilei de 23. VIII.

Câtva timp mai târziu, istoricul vremii *), notează :

— „Părăsit, aproape uitat, mort între cei vii, Carol I se stinge în mijlocul unei reci nopți de Septembrie; el trezi pe Regină plângându-se de dureri în spinare, pe care ea căută să i le aline. El le simți întinzându-se asupra inimii și după un moment, adormea de veci, cu un cuvânt românesc de plângere pe buze“.

Generalul Alexandru Averescu, a fost văzut, în urma teribilului deces, urcând treptele comandamentului, mai îngrijorat și mai izolat.

Era poate mai singur, cu încă un mort, între rândurile puținilor oameni de prestigiu.

În carnet transcrie scurt : „27. IX. 1914. Regele Carol a încetat din viață azi dimineață la ora 5.30 !“.

Din mutismul său, o tăcere de doliu, — îl scoate o discuție între doi din ofițerii săi de Stat-major.

*) Nicolae Iorga.

Se vorbea în cabinetul de lucru asupra morții Arhiducelui și asupra folosului imediat al Serbiei.

Generalul s'a oprit și a explicat, cu mâna pe ușa întredeschisă a biroului său :

— „Domnilor, moartea lui Fratz-Ferdinand, de parte de a folosi Serbiei, îi va fi o nenorocire. În afară de pericolele directe ce presupune, aceasta îndepărtează pe Serbia ortodoxă de croații catolici, cari au în mare simpatie pe Arhiduce.“

Moartea sa îi aruncă, prin-urmare pe aceștia în brațele Vienei și deschide un proces intern cu o foarte îndepărtată soluționare“.

Apoi, ușa și nedumerirea interlocutorilor săi. (Abia anul 1935, va arăta justetea de oțel a prevederilor sale).

Spectrul barbarelor răsturnări sociale, tulburase toate sufletele.

Războiul mondial luminează cu spaima flăcărilor sale, acest mare doliu românesc.

În cursul anului, se expediază instrucțiuni și ordine, pe care omul obișnuit să citească printre rânduri, cu tabla înmulțirii alături, le judecă aspru. Totul se face par'că la întâmplare, pe o simplă bază de liberă discuție.

Comandantul Corpului I armată declară un război de prestigiu și probitate.

În ziarele *Epoca* și *La Roumanie*, apar în luna Septembrie, a anului, serioase cronici asupra operațiunilor din Vest.

Transcrie acolo, remarcabile rezerve, făcute asupra forțelor austro-germane, comparativ cu acelea ale adversarilor: — calitativ, egali; cantitativ, în avantaj evolutiv, Antanta.

Și în arhivele războiului român, se găsesc două, din cele mai prețioase, documente ale timpului:

1) Proiect asupra unor eventuale operațiuni în Transilvania.

2) Proiect de convențiune militar între noi și Rusia, lucrate de generalul Averescu. Ele sunt rezultanta concepțiilor sale militare și continuă perfect linia de gândire dela „Epoca”.

Generalul, subliniază că fronturile Oriental și Occidental, au valori specifice și se influențează reciproc. Din discutarea acestei ecuații strategice, rezultă condițiunile generale ale victoriei.

Astfel, cu toate că frontul oriental a fost vulnerabil pentru Antantă, ea primind aci multiple lovituri, nu a fost zdrobită decisiv.

Ceeace însemnează că decisiva trebuia căutată la vest de Rhin.

S'ar putea spune că marile mașini cari se concureau, au înghețat, identic lovite.

În Orient, Germania sfărâmă, legenda faimosului „rouleau compresseur” slav, în regiunea Mazurică.

În Apus, Franța vulnerează „invincibilul marș triumfal către Paris”, pe Marna.

Rezultaseră, după 2 ani de lupte, și caracterele războiului și coeficienții de importanță.

România intră în acțiune pe un front secundar și era, dacă nu cert, dar în tot cazul problematic dacă va reuși să schimbe caracterele războiului sau destinul său integral.

În aceste condițiuni o judecată rece, prevalează entuziasmul național.

— „Este mai mult ca sigur că nu în Transilvania se va hotări soarta războiului, ci pe una din frontierele principale.

Rolul nostru, față bine-înțeles, cu situațiunea generală se reduce la atragerea asupra noastră a unei părți, din forțele adverse, cât mai mare, pentruca să înlesnim acțiunea aliaților, în mod indirect.

Cu această claritate vede Generalul, rolul armatei române.

Ea bazându-se pe o analiză obiectivă, nu poate fi desmințită.

Viitorul a confirmat-o aspru. Și ori de câte ori, eroii acestei drame și-au luat sarcini superioare, au fost ingenunchiați.

În tot acest timp opiniile se angajau pe direcțiuni speciale.

Puțini, sunt aceia, cari scrutează ansamblul problemelor.

Abia dacă Nicolae Filipesco și Take Ionescu, evadează din societatea sublimă a păpușarilor.

Se află că Rusia fusese tamponată sângeros de trupele germane. Corpurile de armată imperiale și pajurile crăești, ating linia Sanului și ocupă cetatea Przemys-lului.

Regele, declară, unui înalt personagiu, categoric : „I don't want war !“ (Nu doresc războiul !)

Alte nopți de nesomn. Se începe lucrul pe alte planuri directe.

Zdrobirea rușilor : zdrobirea multor opinii oficiale !

Totuși, la 22. v. 1916, aceeași mână, — mâna Comandantului de Corp de armată de la Craiova — serie lucid :

— „Văd cu surprindere chiar militari, judecând foarte sever pe Ruși, fiindcă au fost învinși, iar unii mergând până ai vedea deja, sau cel puțin pe cale, de a fi distruși !

Mă îngrijorează foarte mult această impresiönabilitate“.

Apoi, deodată face să fulgere acest adevăr :

— „Ce va fi la noi, dacă am pierde o bătălie sau două ? !“

Cu câțiva ani, în urmă, scrisese, în legătură cu Rusia, un mare adevăr : „În Rusia distanțele mari, sunt mici“.

Un aforism concentrat, descoperit la baza strategiei ruse.

Lângă acest adevăr au sucombat și alte glori !

II

Deodată, alte preocupări agită galeria. În coșul de hârtii, ușierul ministrului, descifrase unele resturi de corespondență.

Fiecare știa acum ceva. Cu adevărat o preocu-

pare sublimă. Mai demnă de un monoclu savant sau de o carieră cu valet și limuzină.

Apare în public *problema momentului*.

De vreme ce reprezentasem până atunci o forță redutabilă, (și solicitată !) să vedem : *când obținem decizia ?*

Evident, guvernul, generalii, comisiile și comitele, desbăteau aceeași problemă.

Este consultat și Generalul, care întocmește, cu seriozitate, lucrările cerute, și le predă — fără nici-o explicație, — Ministrului de război și Președinte al consiliului.

Acasă, pe paginile foilor sale, îi dă să bea această amară compoziție :

— „16. V. 1916. Pentru mine Brătianu, a fost un mare X.

Imi amintesc de Februarie 1909“.

24 zile, mai târziu, surprinde în desfășurarea evenimentelor, printre liniile roșii și albastre ale hărților sale, acest adevăr capital :

— „*Superioritatea Austro-Ungurilor rezidă în faptul că au un singur comandament*“.

Mai pe urmă conturează limpede problema : — „La o coordonare a eforturilor aliaților nu se va ajunge dacă nu se va organiza conducerea superioară în așa mod, ca eforturile din diferitele părți ale teatrului întreg să se sumeze, „în timp“.

Anii următori au alimentat puterea acestor lumini, cu mii de asasinate și cu sublima înclinare omagială a foarte înroșitelor săbii.

III

În fiecare dimineată, generalul Alexandru Averescu, întârzie cu semnarea dosarelor și lucrărilor, trimise de Statul major general.

Se petrecea, acolo, sub fruntea Generalului, un îndelung proces intim. Niciodată nu a semnat cu inima ușoară.

Ceasuri întregi înșiră cifre, alătură grafice sau compară rezultate.

Gânduri chinuitoare, oboseau mintea, omului care își vedea sfârșimata opera.

Dările de seamă, asupra pregătirii mobilizării Corpului I armată, nu își mai respectă scopul. Ele devin, lângă mintea abilă a Generalului, studii exacte și măsurate, în legătură cu mobilizarea generală.

Apoi, mai sunt și frunți care nu se înclină. Nicolae Filipescu, și Take Ionescu, fulgeră continuu catapitesmele partidului guvernator.

Nicolae Filipescu, refuză să conceapă guvernul național, fără generalul Averescu, la Marele stat major.

Ministrul de război, primește în aceste zile, de la Craiova un memoriu redactat pe baza instrucțiunilor de mobilizare, intrate în vigoare la 1 Aprilie 1915. Un rechizitoriu necruțător. Opera anului 1908 putea fi minată. Se vorbește de o desorganizare „care se introduce cu o adevărată inconștientă în armată”.

Generalul comandant al Corpului este chemat

la București și primit de primul-ministru acasă.

— „Dumneata critici, domnule general, organizațiunea armatei noastre, ca și când ar fi făcută de mine”.

Crunț fiasco ! Lamentabilă degajare !

De astă-dată forța abilităților politice, se isbește de un om organizat, tenace și, mai ales, disprețuitor al unor asemenea procedee.

Privește rece, ca pe o hartă militară, sbaterea omului, prea priceput în politica lui, ca să mai știe și strategie.

Aha ! Nu era vorba de : „ce s'a făcut” (bine sau rău !) ci „de cine s'a făcut ! ”

Se mulțumește cu această victorie spirituală.

Dela fereastra biroului său, marele Brătianu, a privit cu admirație, depărtarea omului, cu mersul liniștit și cu mișcări de apariție.

Poate pentru această admirație, îl va urî neconținut, tot restul vieții sale politice.

Dumnezeu știe cum va fi dormit primul ministru, în noaptea premergătoare consiliului convocat la Palatul Regal !

Este limpede că nu a putut ierta ceasul penibil de ieri.

A biruit de prea multe ori în viață, el, Brătianu, pentru ca să cedeze așa de ușor. L-a zăpăcit nițel siguranța omului care nu-și împleticește argumentele și care își păzește atât de abil slăbiciunile.

Ar vrea să-l aibă ca aliat, dar numai după ce se va fi revanșat pentru urita amintire de ieri !

Generalul Averescu, relatează undeva *) ordinea de zi a consiliului.

— „După aceia Regele a pus întrebarea dacă sunt și observațiuni privitoare la organizarea armatei.

Întrebarea mă privea pe mine personal, că Regele a surâs și m'a privit. Am înțeles că primul-ministru i-a vorbit de criticile din memoriul meu și de aceia am început să rezum observațiunile mele de căpetenie“.

Adversarul său, lângă alianța regală, se precipită :

— „Majestate, voiu răspunde domnului general Averescu, nu ca ministru de război, ci ca președinte de consiliu, că armata noastră nu va avea de luptat cu trupe mai bine organizate“.

Generalul are de urmat un drum luminos. Explică situația ostășește, grav, echilibrat.

Aceiași superbă absență a ironiei, atunci când adversarul său ironizează atât de lamentabil, riscând sacrificiul său, contra unui sărac joc de vorbe.

La sfârșit, generalul Averescu, părăsește Palatul, însoțind pe inspectorul artileriei, divizionarul Coandă, singurul partizan al „teoriilor“ sale.

Se răfuiește, încă puține zile, cu adversarii săi, în carnetul de pe birou, și încheie socotelile anului 1915 cu această acidă frază :

— „Ne-au surprins timpuri mari, cu oameni mici !“.

*) Notițe zilnice.

IV

Nicolae Filipescu, este iarăși pe baricadă. Agită dintr'odată, cea mai delicată problemă a timpului : șefia Statului major.

Exilatul dela Craiova este fără frică. Prea aprig și prea aspru.

Este un curaj al lipsei de experiență și unul al experiențelor încheiate. Între acestea este frica. Generalul, este nu numai stăpân pe trecutul său personal, dar și pe al țării, dacă nu a creat cu prestigiul său și trecutul de prestigiu al atâtor alții.

Nicolae Iorga *) taie beznă cu înfricoșatul fulger al unor întrebări la care nimeni nu răspunde. Știe și el multe despre „o prietenie“ care aduce strălucire nevisată unei vieți oarecare.

La Craiova, omul zilei, are răgaz suficient să arate discipolilor săi că : „prea sunt înțelepți generalii Înțelegerii. Ar mai fi nevoie și de nițel nerv, pe lângă acest creier !“

Este mereu convocat, împreună cu ceilalți generali comandanți de Corp de armată, la Brătianu acasă.

De fiecare dată, Generalul, critică fără ocol : „strategia farmaceutică și risipa fondurilor pentru echiparea medievală“.

În acest timp diplomația coboară în stradă. Opoziția vrea războiul. Sufletul românesc e gigant.

*) Supt trei regi.

Entuziasmul sfârșește prin a lerta, cu ușurință, lipsurile materiale.

Emisarii puterilor, trec la schimbul de note formale.

Dosarele gem de semnături importante.

Generalul este, laconic, informat de Rege, la 15. VIII. 1916, asupra destinației sale la mobilizare : comanda armatei II-a cu generalul Christescu, ca Șef al Statului major.

Degringolada se deslănțue. Sarabanda incuriei își sună pretutindeni deprimantele ei ecouri.

Un nou capitol de dramă umană se începe, pe o pagină însemnată cu sânge.

Severinul este bombardat.

— „Un obuz a căzut la vie, la mine, la circa 50 m. în lături de casă.

Nevasta mea era, grav bolnavă, acolo !”

Războiul, orb și rece, lovea — întâiu și întâiu,— pe marele său maestru ; pe însăși predicatorul dogmelor sale.

Cu Brătianu, începe un alt războiu. De astădată unul cu cărțile pe față.

Numai superioritatea lor, arogantă, fără a fi mărturisită, — inaccesibilă, dar bine ascunsă, — netolerantă, numai aceasta le poate scuza adversitatea. România nu a putut niciodată folosi suficient din neînsemnatele clipe în care și-au surâs.

Generalul își va juca maestru rolul în care a intrat. Din marea lui iubire pentru misiunile sacre ale destinului vieții sale, va isvorî și puterea care-l păstrează neînfrânt.

Rolul său este sublim. În aceste momente este înconjurat de o aureolă tulburătoare : a lui, pentru datorie și a soldaților săi, pentru el.

Lângă generalul Alexandru Averescu, puțini au înțeles că dacă țara este condamnată să nu scrie istorie, este atunci blestemată să se descompună sub ea.

Dela această intuiție fulgerătoare a fecundului geniu românesc, a credinței sale active, misiunare, s'a ajuns la curăția religioasă, cristianică, a suferințelor eroice.

Apoi, la înălțarea, prin lumina răsăriturilor istoriei, a scânteietoarelor săbii românești.

FURTUNA.

— In numele războiului: libertate
egalitate, fraternitate!

Foarte curând se află că acordul dintre România și Antantă s'a perfectat. Se știu și ofițerii atașați, cari au contrasemnat documentul redactat și sigilat de I. C. Brătianu,

Colonel Després pentru Franța, Locot. colonelul Thomson din partea Marii Britanii, iar pentru Rusia și Italia, foarte cunoscuții: colonel Tatarnoff și Locot. colonelul Ferigo.

Apoi cade calmul și teribilul comunicat:

— „28 August 1916. Mobilizarea generală a armatei a început în noaptea de 14 spre 15 August și își urmează cursul.

Declarația de războiu*) contra Austro-Unga-

*) Textul oficial a avut următorul final:

. . . „Războiul, la care ia parte aproape toată Europa, pune în discuțiune cele mai grave probleme cari ating desvoltarea națională și chiar existența statelor.

România în dorința de a grăbi terminarea conflictului și sub imperiul necesității de a salva interesele rasei sale, se vede forțată de a intra în linie de partea acelor care pot să-i asigure unitatea sa națională.

Pentru aceste motive, ea se consideră, începând din acest moment, în stare de război cu Austro-Ungaria.”

riei, a fost remisă în seara de 15 August, la ora 9, la Viena. În noaptea de 14 spre 15, trupele noastre au atacat frontiera Austro-Ungară^{*)}.

În fine, momentul fusese găsit !

Cari erau rezultatele majore ? Sărbătoarea războiului se ceruse unanim. Opoziția fusese zdrobită. Cineva a făcut și această uluitoare afirmație : *) „Ora României a fost aleasă de guvernul din Berlin, și nu de acela din București“.

Căderea lui Sazanov și înlocuirea sa cu omul Germaniei, Boris Stürmer, la președinția guvernului rus, a putut face liberă această afirmație, dacă se amintesc insistențele noului ministru pentru intrarea României în războiu.

Ludendorff, generalisimul teuton, scria cu toate acestea amar : **) — „Nu puteam încă să-mi dau seama, cât de greu ne lovea declarația de războiu a României“.

Nimic și nimeni nu mai putuse opri torentul de urale și speranțe : războiul, războiul !

Generalul Alexandru Averescu, nu este consultat. Nici nu este vreme de o concepție gravă. Canoanele strategice ale Generalului cu figură de ascet, nu convin unui războiu simplu, virtual câștigat ; scandal, pentru nimic.

Principiul distrugerii forțelor adversarului, atât de onorat de generalul Averescu, cerea — cum bine se știa ! — nevoi de manevre și complicațiuni de organizație, nedorite.

*) Petrescu Comnen, Notes sur la guerre roumaine.

**) Amintiri din război, vol. I. pag. 283, ediția română.

Era vorba de simpla ocupare a unor provincii, printr'o acțiune rapidă, surprinzătoare și totul urma să se lichideze în triumf istoric și recunoștință națională.

Atât și nimic mai mult. Un raid în Transilvania și o excursie în Dobrogea.

Comandamentul român apreciază că, August 1916, oferă toate elementele care, virtuos combinate și simetric corelate, duc la o bătălie napoleoniană, într'un secol modern.

Un chanaan 1913 !

Generalul Alexandru Averescu, arată că o bătălie e necesară și e posibilă.

Deci ? (dacă nu e utilă) vociferau adversarii săi particulari.

Generalul Alexandru Averescu, nu concepe războiul decât în funcțiune de o bătălie decisivă.

Oare a uitat, cum a procedat în 1913 ? ! se striga de dincolo.

Astfel, singurul mare comandant, singurul verificat pe bază de realități, este îndepărtat dela conducere.

Elezii, destituind profesorul, îi întrebunțează metoda, pe care o admirau, prin rezultatele ei trecute, — dar, pe care nu o înțelegeau și nu o puteau pătrunde, prin suferințele și rigorile pe care ea le solicitase maestrului.

Orice eroare semnalată, era motivată de profetica afirmație că : „nu vom avea de luptat cu trupe mai bine organizate“.

II.

Dela Craiova, generalul Alexandru Averescu, se deplasează la Ploești, unde se constituia Cartierul General al Armatei.

Întâlnește, peste tot, nesiguranță, neîncredere, nervozitate. Din prima zi, pare că totul se clătina amenințător.

Comunicatele sunt didactice. Unul anunță că pe frontul de Sud, inamicul ar fi atacat pe întreaga frontieră. La Bazargic inamicul a fost respins; „pe restul frontului luptele continuă”.

Pe acesta, Generalul, îl comentează neertător: „va să zică avem un front de luptă care coincide cu întreaga frontieră a Dobrogei, și că, în tot lungul ei, am fost atacați și luptele continuă afară de un singur punct: Sud-Bazargic.

Dar atunci bulgarii trebuie să aibă în potriva noastră 400.000 la 500.000 oameni, căci pentru ca să atace peste tot o frontieră de mai bine de 150 klm. trebuie să admitem o densitate de circa 4 oameni pe metru curent. etc, etc”.

Te-ai aștepta ca în sufletul unui om cu o judecată așa de rece, totul să fie împietrit într-o inumană neclintire.

Și dacă răsfoiești, câteva pagini din jurnalul său, se poate găsi evocarea unei regiuni evacuată de trupele ungare. Risipă, vălmășag, răsturnarea unei fabrici, ca după groaza unui cutremur.

Un aspect pe care acest organizator extraordinar, nu-l poate suporta cu calm. Incetarea vieții,

oprirea activității, neputința de a mai funcționa acolo, o voință și o comandă, îl derutează o clipă pe Comandantul armatei II-a.

Notează tulburat: „Totul în părăsire! Ceace eri era plin de viață și activitate febrilă, astăzi pustiu!

Teribil lucru este războiul!”

Cade greu această închere. Ea este ruptă din sufletul străluminat, al acelui general Alexandru Averescu, care își apleacă fruntea pe o carte sau își înclină capul, gânditor și resemnat.

La cartierul armatei știrile se schimbă dela ceas la ceas.

Toți câți se strecoară pe săli, deschid și închid uși, se precipită în cabinetele tăcute, toți au sufletele în ceață.

Este însă liniștitoare și calmantă, religia încrederii în General.

Crizele războiului, răsturnările de speranțe, spaima zilelor negre de mâine, nu se pot iscodi după chipul omului aplecat peste hărți.

O tristețe se poate bănuî după tăcuta sa retragere dintre ofițerii cartierului.

Generalul nu și-a imaginat niciodată durerea timpului când va avea integral dreptate. Ii este inima sfâșiată prin fantomele anilor trecuți, când a protestat, a protestat mereu.

La 24. VIII. ora 3.30, la cartierul armatei se confirmă căderea Turtucaiei. 1 Corp de armată măcelărit. Suflete frânte de descurajare.

Incertitudine și cătușa unui doliu, pe agonia multor voințe !

Batalioane de morți, sfărtecați, striviți de explozii, zdrobiți, cu priviri crâncene, exaltate. 1 Corp de armată, fărâmițat pentru un vis păstrat de 1000 de ani în inimi : Ardealul, Dobrogea, Basarabia, Bucovina.

Acest cortegiu de fantome, va străbate o istorie și nu va da liniște multor morminte de vinovați.

1 Corp de armată măcelărit: ce trist act de acuzare !

Generalul Alexandru Averescu este chemat la Marele Cartier General și, în prezența Generalului Iliescu, este pus în situație de însăși regele.

Ingrijorarea este vizibilă, pe fețele tuturor. Teama că bulgarii vor debușa în Dobrogea, înghețase inimile.

Află că este destinat pentru comanda Armatei III-a, dela Sud.

După prima inspecție a taberilor și cantonamentelor va scrie :

„Trupe cari poartă în ele germenii panicei“.

Bănuiala unui desnodământ tragic împinge spiritele la acte de sinceritate.

Take Ionescu, Cantacuzino, ministrul Anghelescu, solicită Generalului, să explice Regelui, adevărata situație și să arate soluțiile.

A doua zi Generalul este surprins : Regele este optimist.

Propunerile prezentate, le examinează sumar. Comandantul frontului de Sud, întocmește un do-

cumentat memoriu. În afară de o apăsătoare acuză adusă învățătorimii, lucrarea scoate în evidență nevoia expresă a reorganizării tuturor formațiunilor.

Evenimentele aduc după ele numai moarte și panică. Regele primește memoriul Generalului. *)

Acolo și atunci, dosarul a fost proba cea mai strălucitoare de curaj și caracter.

Ultimele sale rânduri sunt de bronz !

III

— „Am scris lui Take Ionescu și lui Filipescu, rugându-i pe amândoi să mă ajute cu influența lor, ca să fiu trimis și eu în străinătate, pe lângă vre-o armată străină. Take Ionescu a venit să mă vadă și mi-a spus că trebuie să stau la postul meu“...

Brusca răsturnare a prevederilor, rău orientate și patronate de o ticăloasă inchipuire că „nu va fi nimic !“ **) a înfiorat și inima acestui General, stăpân pe un suflet de metal și o carieră de miracol.

La Comandament în aceste zile de înstrăinare, sosește comunicatul, simplu, aspru de simplu :

— „Frontul de Sud. După lupte crâncene, inamicul a ocupat Turtucaia“.

I se comunică Generalului că centura de bate-

*) A se vedea anexa 1.

**) Nicolae Iorga.

Dintr'odată sărbătorească nostru războiu își aruncă lauri și jerbele de trandafiri, în bălțile oribile de sânge, dela miază-zi.

Se sfârșea legenda unui marș triumfal !

Apoi, un torent de comunicate descurajante, din fiecare colț de front.

Generalul rus Zaiontschikovschi, comandantul trupelor depe dreapta Dunării, își tratează drept „lași” soldații într'un ordin de zi și telegrafiază M. C. Gl. rus că „face cruce peste acest pumn de oase”. *)

Generalul Alexandru Averescu solicită erarhic audiență la Rege.

Nu primește nici-un răspuns.

În ajunul morții principelui Mircea, în Capitală sosește emisarul Generalului.

Maiorul Economu Virgil relatează astfel evenimentul :

— „Turtucaia zdrobise sub perspectiva răspunderilor pe autori.

La ordinea zilei era, din nou, „Izolatul”. Acesta, era mereu acuzat că umblă după himere, pierde vreme, se pregătește prea mult.

Căuta himera, este just. Dar această himeră pe care o căuta și pe care o pregătea încet, noi o numiam acolo „Bătălia decisivă”.

Determinat de insuccesul dela Sud, generalul

*) Aluzie la mizerabila recrutare al acestui corp de fantome ale societății ruse. Relatat de G-lul Dabija (conferință Sibiu 1936).

Alexandru Averescu, a solicitat, în nenumărate rânduri, o audiență regelui Ferdinand.

La fiecare ușă, un zăvod.

În aceste împrejurări am primit mandat, dela Șeful meu să prezint Generalului Mavrocordat, o scrisoare în care se cerea audiența.

În geantă aveam memoriul și proiectul unei vaste operațiuni în Sud, din care Flămânda a fost numai cinci minute dintr'un ceas.

Lângă patul principelui aproape muribund, preschimbat aproape în inger și vis, Suveranul apăsător de o imensă mâhnire, a fixat audiența.

În memoriul Generalul meu, a omis acest detaliu“ *).

Evident, solicitatorul nu a fost, nici de astă dată, chemat. Regele poate l-a așteptat.

O mare forță morală, un contemporan de elită, a făcut public această dureroasă observație :

— „Spre mirarea tuturor, comandantul reușitei campanii din Bulgaria la 1913, generalul Alexandru Averescu, nu căpătase o situație potrivită cu meritele sale de rece stăpânitor de oameni, cu privire metalică în figura descărnată.

Nemulțumirile din acea campanie puseseră o prăpastie între dânsul și Președintele de consiliu, de loc dispus să recurgă la priceperea și experiența lui, și tot așa la imensa lui popularitate”.

*) Relatat de comand. Corpului VII, Armată, Generalul Economu. (Conversație particulară).

Și pentru că destinul și legenda trebuiau să străbată încă atâția alți ani, această viață de uriaș, generalul Alexandru Averescu, la 2. IX, ora 3.45, p. m., este numit Comandant al grupului Armateilor de Sud.

FLĂMÂND A.

Apărarea mea este atacul

Frontul român este puternic zguduit !

Rezistă un singur front. Acela care s'a legat, prin mii de rețele și mii de lanțuri, între suflete, între idealuri, între neștersele speranțe.

Acesta rezistă. Aci comandă Generalul !

Comandamentul Suprem se pare că nu făcuse o bună afacere atunci când adoptase ideia generalului rus Alexieff, la începutul operațiunilor.

Astăzi, apelează la judecata unui om, a cărui inimă bate pentru alt orizont, Generalissimul Joffre.

Se incurcaseră hărțile și graficele.

La 2 Septembrie, este întrunit consiliul de război.

În ședință, generalul Alexandru Averescu, subliniază, cu egală tărie, ideile dezvoltate altădată în memoriul său. *)

I se opune părerea comandantului dela Nord :

*) Anexa 1.

..., Să se continue și la Nord ofensiva. Odată linia Mureșului în stăpânirea noastră, spațiul în care ne mișcăm devine mai mare, iar frontul nostru nu se mai prezintă inamicului ca un sac ușor de strâns la gât.

În consecință, datoria noastră este să căutăm, cât mai repede, să ne îmbunătățim situația, lărgind spațiul și să luăm măsuri a ne pune din vreme baza noastră, acolo unde logica o impunea, în Moldova, sporindu-se forțele Armatei IV-a (Nord)...

Demonstrație seducătoare, bazată pe logică. Nu însă inspirată din raportul, ce trebuia cercetat, dintre nevoi și putințe.

Operațiunea din Sud era impusă de necesități imperative ale ceasului. Dacă aci inamicul se dovedise superior, trebuia sfărâmată cătușa de oțel, care ne sufoca respirația.

Generalul Alexandru Averescu pornește dela viață, dela real, la principii.

Celălalt, adversarul său, coboară dela principii în viață. Deocamdată umblă pe deasupra ei.

Cineva are totuși de învățat de aici, din această ciocnire de idei.

Pentru noul Comandant, de astădată, planul de campanie român, nu mai este un secret.

Se gândește la memoriul din 28. VIII.

În plină criză și apăsare sufletească, cu acel simț nesdruncinat al realităților, el dăduse un plan de luptă, dovedit în urmă a fi cel mai bun, — sinteza eforturilor de realizare maximă, pentru acea oră. *)

*) Mihail C. Vlădescu.

Planul de campanie român, inițial, rezultat din imperativele convenției militare din 4 August 1916, prevedea ca obiectiv principal al acțiunii române, — atât timp cât situația militară dela Dunăre o permitea, Transilvania, — în direcția generală Buda-Pesta. Forțele fuseseră distribuite astfel :

— *West* : 16 div. infanterie + 12 div. cavalerie, la totalul cărora se mai adăogau 2 div. din rezerva generală.

— *Sud* : 7 div. infanterie + 3 div. cavalerie.

Memoriul din 27. VIII devine, prin tragicul situației, actual.

Neavând în fața noastră forțe redutabile, în Transilvania, dar atacați energic pe Dunăre, hotărârea este indicată de realități : *a se întoarce cu maximum de trupe, împotriva adversarului în forță, pentru a-l distruge în cel mai scurt timp.*

Rupându-se cercul asasin dela Sud, brațele sale nu se mai puteau niciodată împreuna. Libertatea de manevră ar fi fost astfel asigurată.

Comandamentul de căpetenie își însușește concluziile memoriului și se ajunge la următoarea hotărâre : *)

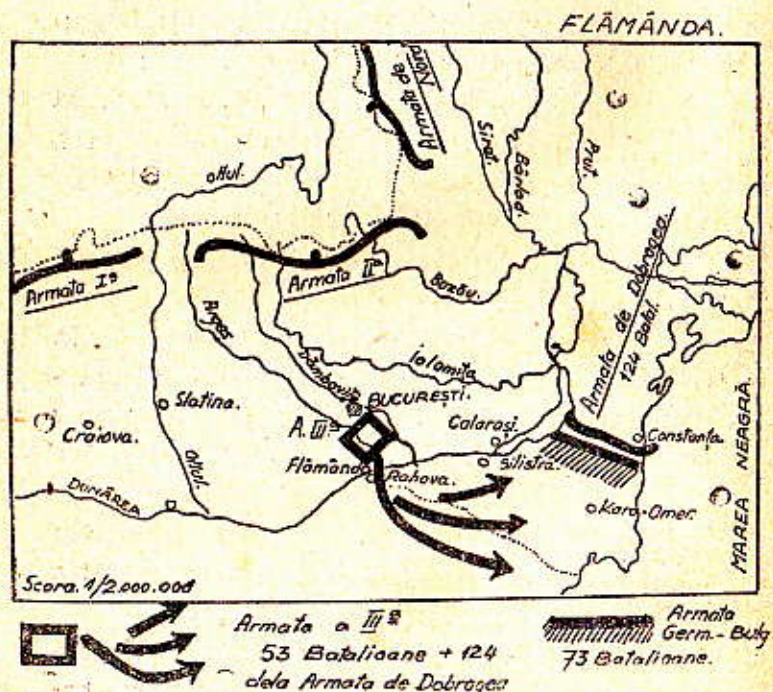
— *Defensivă*, deocamdată pe frontul de Nord și Nord-West, după ce Armata II-a și stânga Armatei de Nord, vor atinge văile Oltului și Homorodului.

— *Ofensivă*, cu Armata de Dobrogea și Armata

*) Manevra din poziția centrală, Maior A. Budiș.

III-a, întărite cu forțe dela Nord, în scopul de a distruge forțele inamice din Dobrogea.

.După distrugerea inamicului din Sud, reluarea ofensivei în Ardeal.

Generalul comandant, începe recunoașterile și asupra terenului și asupra oamenilor.

Este o muncă grea, încenușată. Întâi de limpezire și apoi de coordonare. Este o misiune de jertfă. Generalul știe ce lovitură, ce decisivă lovitură, poate da adversarilor săi, prin disponibilitatea sa de jertfă.

De astă dată scrie rece, grăbit, aproape trecător, prin paginile carnetului său : „Din toate părțile se

insistă să fiu numit Șef de Stat-Major al Armatei.

Altă dată nu s'ar fi mulțumit cu atât. Acum însă are de sfârșit o operă grea care-i înfierbântă energia.

Este iarăși neobositul din Balcani. Destinul l-a adus iar în fața vechiului său dușman : Bulgaria.

Se știe urmărit de sute de mii de ochi. Asta îi aprinde imaginația.

Umblă într'o pelerină cenușie-verde, cu căciulă și baston.

O apariție ciudată de călugăr rătăcitor.

Acest lucru frappează pe curioși, umple de venin pe eretici și aduce multe nopți de nesomn dușmanilor săi.

Despre ofensiva balcanică, omul fascinat de splendoarea acestei cariere, egală cu o misiune națională, scrie : *)

— „In această situație, cu Dobrogea atacată, cu trupele noastre date înapoi, până la linia de apărare a Constantzei, căci numai de atâta putea fi vorba acum, cu toate dovezile de eroism în rezistență, un singur om, lăsat la o parte până atunci din invidia generalilor și din vechi resentimente ale oamenilor politici, a avut ideea care a lipsit cu desăvârșire celorlalți, și a riscat întreaga sa reputație militară, așa de mare —, gata să-și atragă critică în caz de neisbândă, pentru a încerca să o realizeze : Generalul Averescu“.

Noul Comandant știuse ce influență poate avea

*) Nicolae Iorga.

forța sa de jertfă, „să-și riște întreaga sa reputație militară, așa de mare“...

Legenda îl urmează pretutindeni. Apariția lui, calmul, siguranța, încrederea, electrizează.

Găsește generali cari cer ca avantgărzile să fie alese din diviziile lor.

Regretă că trebuie să umble, cu generalul Zaientschikowschy, „ca și cu o bubă coaptă“.

Comandă aproape 16 divizii. Pentru celelalte 11, ale întregii armate române, erau trei comanda-mente de Armată.

— „In orice caz pentru mine un tratament de favoare“, biclește răzând, cu ochii strălucitori, sub căciula brumărie.

Lucrează în cea mai mare taină. Depe șantierul de acțiune nu-l smulge decât vestea că trupele germane au luat fronturile române în primire și au bombardat Bucureștiul.

Scrie, generalului Mackensen, revoltat. Ministrul de interne, I. Gh. Duca, îi cenzurează telegrama, făcând public un gest, considerat, de înalt patriotism.

Este acuzat de „filo-germanism“.

Răspunde însă pe dreptunghiurile paginilor sale, scriind ironic : „Regele Ferdinand a zărit printre hărțile mele proiectul de telegramă și mi-a sugerat modificarea unui cuvânt !

Deci, complice“.

Două zile mai târziu, câteva ceasuri, Capitala este terorizată de avioane.

Incunoștiințat, Generalul, scrie aspru : „Seria se

prelungeste, spre marea glorie a națiunii care pre-tinde că prin cultura și calitățile sale sufletești, are dreptul să stea în capul civilizației“.

În ajunul trecerii, generalul Alexeieff, îi trimite o telegramă, „lungă și plicticoasă ca o zi de toamnă“.

Răspunde prin atașatul militar rus, colonelul Tatarinof, energic :

„Primesc bucuros consiliul, înainte de a mă ho-tări, în urmă însă, nu“.

Manevra începe să se execute, într-o epocă de liniște aparentă.

Lucru care motivează pe Mackensen să se exprime față de comandantul bulgar că : „Românii nu se gândesc decât la Bucureștii lor“.

În secret se constituise podul de vase și trece-rea începe cu acel General Văitoianu dela Divizia 10-a, care solicitase cu multe zile înainte această onoare.

Apoi, deodată cad ploii torențiale. Rotițele mașinei se învârtesc în neștire. Energiile se risipesc într-o nebună alergătură.

Destinul, orizontului sfărâmat, încearcă încă odată vointa acestui om, care rupsesese încă bucăți din inima și sufletul său și aici.

Elementele naturii se deslănțuiesc zdrobitoare. Crucile negre ale avioanelor germane, înfloresc, cu zecile pe cerul de cenușe.

Dela Nord, corbii căutători de putregai, aduc vești deprimante : Sibiul se îndolliase.

În parlamentul german, Bethman Holweg, anunță neertător :

— „România, se păcălește, din punct de vedere militar, tot așa cum s'a păcălit — cu amici săi din Antantă, din punct de vedere politic”.

Ziarele filo-germane transcriu, aceste rânduri, cu majuscule.

Pare că nimic nu mai poate salva România dela dezastru. Generalul este uitat.

Maurul și-a făcut datoria, maurul poate să plece ! Nimic și de astă dată !

Este mutat din nou la Armata II-a.

Strălucirea unei concepții, arcurile unor voințe călite, se răsturnaseră în pulbere.

— „Mă întreb ce ne rezervă viitorul ?”

Cu această tulburare în suflet, își întoarce gândurile și inima, către întunecatul nord.

II

Ce curioasă soartă a avut această bătălie pierdută, să însemneze mai târziu un elogiu !

Hindenburg (*Aus meinem Leben*) a rămas nedumerit până la sfârșit : „Nu se știe nici acum, dacă autorul aparținea M. C. G-l. Român sau vre-unui cerc militar al Antantei”.

Ar putea fi o simplă insinuație ; rea credință, nu. Cel vizat a surâs : un elogiu ! Era doar cunoscut amănuntul că proiectul fusese adoptat la 15/2 Septembrie, pe câtă vreme misiunea franceză sosește abia la 16/3 Octombrie.

Singur Joffre, provocat de M. C. G-l. român, răspunsese prin telegrama dela 30 August, recomandând, în substanță, un lucru cunoscut : *să se părească, pentru un moment, ofensiva în Transilvania și toate eforturile să se îndrepte spre Sud.*

Peste această vagă intervenție, generalul Alexandru Averescu, așternuse piatra grea a unei încheeri : „cred chiar că orice sugerare din afară, produce șovăire în propria concepțiune și este mai degrabă vătămătoare decât de vre-un folos *)

Sunt dezolante criticile și relatările apărute aiurea, asupra bătăliei.

Majoritatea au speculat sensaționalul, care se născuse sau care părea că se ghicește, alături de discreția cercurilor conducătoare, ale manevrei.

Mai târziu, autorul ei, a scris un volum : *Operațiunile dela Flămânda.* **) Un curs de strategie, o lecție de probitate profesională.

Este simplu, concis, clar, liniar.

România întreprinsese o acțiune militară, fals orientată. Războiul ofensiv, pe două fronturi, — de Sud și Nord —, împrăstie forțele, rupe echilibrul și strică armonia firească, utilă în interiorul unui lucru organizat.

O manevră judicioasă, convenabilă raportului de forțe valide, ducea la hotărârea, că operându-se ofensiv pe Dunăre, să se treacă, în mod automat, la defensivă pe frontul nordic.

*) Memoriu, 27. VIII.

**) Edit. Cultura Națională.

Numai astfel stând lucrurile, ar fi devenit posibilă o coordonare strategică a acțiunilor și montarea unei operațiuni în forță, la Sud, fără riscuri.

Ceeace surprinde însă sunt cuvintele Generalului, asupra manevrei dela Flămânda :

— „Dacă trecerea Dunării și-ar fi urmat cursul, până la completa realizare a planului stabilit, — din cauza modului cum s'au desfășurat evenimentele, — în celelalte părți ale teatrului de operațiuni român, suma algebrică a tuturor operațiunilor ar fi fost negativă, în așa măsură, încât ar fi echivalat cu un quasi-dezastru, pentru situațiunea generală, oricare ar fi fost rezultatul local“ *)

O analiză finală a unui genial Tanenberg, cu consecințe nefaste, tot atât de genial nefaste.

Nu a uitat că gloria germană în Rusia, a dat un prestigiu necontestat lui Hindenburg, sfârșind prin a deranja angrenajele planului general. A rupt echilibrul de forțe, prin această angajare, pe termen lung, în stepele orientului rusesc.

Nimeni nu a emis, până acum, o atare opinie asupra manevrei dela Flămânda. Tuturor, chiar acelor care au întrezărit-o, le-a lipsit acest curaj.

Se poate vedea până la ce stăpânire de sine, putuse ajunge gloriosul învins dela comandamentul Armatelor de Sud.

Ce superb elogiu, îi aduce altădată, abilul său adversar !

*) Op. citat. Pag. 9.

Generalul Toșeff, comandantul Armatei III-a bulgare, scrie :

„Trecerea românilor peste Dunăre a băgat groaза în țară și aduse mari griji Statului-Major.

Dacă românii ar fi isbutit să lărgească capul de pod și să treacă încă unități dincoace de Dunăre, atunci cu toții ne-am fi văzut la strâmtoare, chiar însuși Ludendorff“ .*)

Încă o mărturie ilustră ! Apoi o majestoasă retragere, în miezul atâtor altor grele răspunderi.

Generalul a plecat la Nord.

Sute de mii, lăcrămau îndurerați lângă un necunosător comunicat : „5 Octombrie 1916. Demonstrațiile făcute între Rusciuk și Turtucaia, luând sfârșit, trupele noastre au fost retrase spre malul stâng al Dunării“.

Se dădea cu pietre, după gloria unui om !

*) Operațiunile armatei III-a Bulgare în Dobrogea, în 1916.

BĂTĂLIA DEFILEURILOR.

Bătălia defileurilor este o coroană de aur, pe a-mintirea unor sacrificii de zei, nu de oameni.

Este satanică sbaterea și încleștarea voințelor. Abur de sânge. Soarele, prea limpede, prea azuriu, pentru putregaiurile și devastarea generală. Din mîile de scrășnete, din trupurile sparte de explozie, din fiecare dezolant și ultim oftat, răsar par'că tot atâtea mii de atot puternicii.

Soldatul român, sperietoarea cu glodul impletit pe zdrențele echipamentului, acela care trece prin șanțurile umede, liniștit, gospodăru, socotit, dacă mai are o mână, aruncă grenade. Dacă mai are o piatră, o creangă tare de stejar, o balonetă ruginită, se apără înfricoșător.

Cu astfel de credințe își făurește emblemele. Cu această mare bătălie se leagă el, de toată străvechea istorie a țării.

Lupta începe odată cu tamponarea trupelor, de forțele germane din Transilvania și sfârșește în acele jalnice convoiuri de refugiați pe șesurile muntene, coloane barbare de cruciați istoviți.

Nici-un metru de piatră, nici-un arbore frate, nu este câștigat ușor.

Este foarte scump hectarul de pământ românesc !

Costă tone de oțel, saci de pulbere, aramă roșie și multe, multe efective.

Se vorbește de un eroism de fulger. La Jiu, la Olt, la Cerna, pe văle sălbatecului Lotru, se respiră flăcări și electricitate.

Soldatul român își împarte dârzenia între doi aprigi dușmani : natura și Germania. Se făcea un războiu în munți, pentru care nu eram pregătiți. Dar cel din urmă soldat avea intuiția exactă a pericolului care venea de dincolo, amenințător, necruțător.

Era un final de luptă. O simțea cea mai săracă inimă.

Se plătea scump greșeala de a se fi lăsat cele trei armate dela N. să fie bătute succesiv, în vreme ce la Sud, se urmărea o manevră de succes.

Veștile curg rele, funerare. Ajung, până la București, detalii înspăimântătoare.

Generali muribunzi, cruciați ai ordinului sfânt „Mihail Viteazul“. Comandanți, căzuți în prima linie, martiri anonimi ai unor mistice credințe de biruință creștinească.

Von Falkenhayn, atacă corpul de Olt. Isbește apoi Armata II-a, care asistase inactivă la succesul inamic.

Inerția comandamentelor, incurajează pe mareșalul german în ideea lui extraordinară „de a trece munții odată cu inamicul“.

De două zile numai, o mână meșteră răsfoia hărțile și o frunte luminată se obosea lângă imaginile cu sânge și țandări de voință.

La Bran și la Predeal se desfășoară aceleași divizii dela Flămânda.

În ordine generală, frontul Armatei a II-a urma să suporte lovitura de grație.

Marele Cartier General German, urmărește un atac pe la Sud de Brașov, prin trecătorile Predeal și Bran. Adică cel mai scurt drum către București.

Hindenburg însăși coprinsese plastic, un plan științific, în expresia celebră : „teritoriul Munteniei să fie retezat ca de un cuțit“ *).

Concomitent, pe fronturile Armatei I și IV se duceau acțiuni de fixare, cu caracter secundar.

În această situație Armata II-a se fracționează în trei grupuri de divizii, la Bran, la Predeal și la Buzău.

Între 30 Septembrie și 3 Octombrie, inamicul sparge la Bran și este la 8 km. de Câmpulung.

Acum își primește generalul Alexandru Averescu, noul comandament.

Unui războinic i se pun la dispoziție un mâner și bucățile din lama sfărâmată ! Și, acestuia, i se pretinde — prin viață sau moarte — o victorie.

Noul Comandant uită repede detaliile trecutului, de ceață și dureri. Acum are de a face cu un prezent și un viitor special.

*) Mihail C. Vlădescu.

Incepe recunoașterile, nesfârșitele recunoașteri. Ordine, întrevederi. Aduce pretutindeni speranța unor zile viorii. Din alte părți, i se trimit ofițerii sosiți cu misiunea franceză: colonel de Roince (infanterist), maiorul Marie (artilerist) și căpitanul Ditrey (mitralierist).

Inamicul presează viguros. Pârghiile de rezistență pâraie sinistru.

Este necesară o nouă retragere. Intre General și M. C. G-ral se mai lasă o cortină de ghiață: în ziua de 2. II. 916, ora 2 p. m.

În plină erupție a desnădejdlor, încătușate încă în voința de bronz a comandantului, sosește Generalul francez Berthelot.

Comandantul Armatei II îi arată starea materială penibilă, situația precară a unor „divizii schelete”, presărate cu imense goluri între ele.

Acesta îi promite încurajator, trimiterea unui ofițer „specialist în umplerea golurilor” (?).

Curtenitor Generalul propune un schimb. Să i se înlocuiască acest ofițer de specialitate, cu oameni, echipament și material.

Sfârșitul întrevederii înseamnă și stingerea oricărei urme de simpatie pentru misiunea franceză.

S'a gândit cineva la penibila clipă, prin care a trecut Generalul, cu ochii și mintea, încărcate de viziuni tragice, — atunci când, lângă moarte și dezastru, i se promite un ofițer specialist în umplerea golurilor? Pare o glumă, pentru un hohot roșu.

Nemai sperând nimic se refugiază pe front. Atacă la Câmpulung. La 13. X. situația este suportabilă.

Comandă acolo o legiune de eroi.

Către seară se reîntoarce la Cartierul Armatei, însoțit de Generalul Mărdărăscu.

În marginea orașului, lângă o casă sărmană, automobilul capotează.

Se petrece aci o scenă sublimă. Motivul său spiritual se leagă minunat cu marele suflet ce se răscolea în vălmășagul bătăliei ucigătoare.

Femeia ofilită, din poarta casei, se tânguie Generalului de ororile „hoților de nemți”.

Intre țarancă și General, simplitatea și comunicativitatea, stabilesc un reciproc sentiment de încredere.

— „Domnule dragă, am auzit că avem un General mare, grozav de tot. Pune săracul pieptul în toate părțile pentru noi.

Îi zice Generalul Averescu”.

Generalul Mărdărăscu întreabă pe bătrână dacă nu vrea să-l vadă pe erou.

Este un moment de emoție covârșitoare. Un semn discret oprește bună-voința însoțitorului.

Generalul, se precipită către mașină, lăcrămând.

Legenda înflorise și aici. Profană, vulgară, lipsită de știință, dar atât de răsturnătoare a energiilor din adâncul unor suflete potolite.

O recunoștință curată, sinceră, fecundă, isvora din răcoarea privirilor ferme și strălucitoare.

Mai târziu reflectează, pe marginea acestor momente intime, cu amărăciune :

— „Cine ar fi putut să-și închipuie, că acești primi sămburi ai popularității mele, vor da roade atât de uriașe, încât să fiu bănuir că ași putea să profit de ele în interes personal !“.

După această dată, conflictele cu emisarii misiunii franceze se succed neplăcut. În carnetul său scrie despre „dădace“, cu acid sulfuric.

Pentru M. C. G-ral are accente violente. Cu toate acestea bătălia îl absorbea.

Un duel de artilerie, la Piatra-Arsă, este „o privilegiu impunătoare“.

Sosește principele moștenitor, Carol. Pe front, barierele Generalului rezistă. În alte părți este mai greu.

Regalul inspector, admiră opera de beton, condusă de General.

La despărțire, loial, mărturisind o deosebită impresie.

— „Cuvintele Prințului m'au satisfăcut și de aceea mi-au făcut plăcere“, notează suficient în carnet.

Frontul pâraie, din toate încheeturile. La Câmpulung este zdrobit un regiment.

Intervenția misiunii franceze are darul să-l irite: „Bine că Franța are ofițeri pentru ai trimite să nu facă nimic“.

Este furios pe tactica pedantă a acestor emisari abili.

Ei cer joc de rezerve în adâncime și el abia poate garnisi imensul front.

În Oltenia, inamicul a forțat la Jiu. Rusia amână ofensiva.

Este vizitat de Principele de Coroană și colonelul Pétin, din Statul major al misiunii.

Colonelul face un expozeu al situației generale: totul lamentabil, singur frontul Armatei II consolidat și tare.

Vorbind de comandamentul român, folosește expresia : „noi“.

Generalul se abține cu greu.

Pétin imprudent : „noi, considerând situația în general, am ajuns la concluziunea că Armata II-a are disponibile două divizii și Marele cartier general vă roagă să i le cedați“.

Răspunsul Generalului cade tranșant :

— „Domnule Colonel, dv. greșiți când spuneți că am Divizii la dispoziție. Eu nu am nimic. Toate Diviziile armatei române aparțin comandamentului de căpetenie ; eu comand prin delegație dela Majestatea Sa Regele, numărul de Divizii ce mi se dă.

Dacă comandamentul de căpetenie, care cunoaște situația generală, crede că se pot lua dela mine două Divizii, să ordone și eu execut“.

Astfel, ordinile se cer și se disting răspunderile. Conversația devine penibilă. Abia este evitată o grea situație.

Prezența Principelui, aduce pe General la oarecare amabilitate.

Seara notează : „Concluzia zilei de azi este că mi-am mai făcut un amic : simpaticul Pétin“.

II

Invazia trupelor germane, peste plaiurile oltene, a aruncat speranțele în pulbere.

Secretarul general al Ministerului de Războiu, Generalul Burghilea, insistă pe lângă Președintele de Consiliu să apeleze la pace.

I. C. Brătianu răspundea stereotip : „Pacea, dar putem noi să sperăm pacea ?“.

Trupele bavareze pecetluseră soarta unor bravi sacrificai, în umbra fumurie a acelor vechi și superbi munți, cu doine și haiduci.

O formidabilă artilerie, deschidea drumul către Tg.-Jiu, unui torent organizat de aproape opt Divizii.

Trupe române, urmărite barbar, cu echipament de subpământeni, cu ochii scăpărând de speranța cu care se opuneau desnădejzii, se scurg către Sud.

Ministrul de Războiu, informat despre acest lucru, răspundea înfiorătorul : „Da, se poate !“

Atunci s'au scris aceste splendide fraze — de marmoră și aur — pentru singurul reazăm și control, al actului de eroică rezistență românească.

Nicolae Iorga, a avut o largă și coprinzătoare privilegiu spirituală :

— „Numai simțul de ordine, puterii de a impune

disciplina a Generalului Averescu, căruia dela sine îi revenise acum conducerea supremă, i se datorește că descinderea depe înălțimi a micilor pachete de oaste, nu s'a făcut în desordinea, la capătul căreia e, firește, depunerea armelor ; ci că din aceste pâraie răslețe s'a putut face din nou o armată, capabilă, nu numai de retragere rânduită către Moldova, dar și de a da o mare bătălie în câmp deschis, — singura, de fapt, de la începutul războiului —, în care cu puțin ne-a scăpat biruința care ar fi salvat Bucureștii“.

Berlinul trimite trupelor comunicatul : „Pe înălțimile dela Nord Curtea de Argeș, românul opune încă rezistență“.

Oltenia pierdută. Drum deschis și drept către Muntenia.

Generalul scrie deprimat : „Suferim soarta pe care o merităm ! Eu însumi sunt vinovat. Am vorbit, este dreptul, dar nu am vorbit destul !

Am avut scrupule, cred însă că în fața marilor evenimente ce natura îți îngăduie să le întrevezi, scrupulile nu-și au locul.

Trebue să recunosc fără înconjur, că sunt și eu vinovat. Mai puțin ca alți mulți, dar vinovat !“

Retragerea continuă. Răslețe procesiuni, terminate în carnagiile mongolice din înguste defileuri stăpânite de unguri.

Sunt totuși clipe de istorie !

La Robăneștii romanișului, cavaleria a șarjat într'un elan de antică grandoare. Au onorat istoria !

S'au mai înălțat câteva sute de cruci, pe drumurile care conduc la veșnicia unui popor !

I se comunică Generalului că se intenționează, în regiunea Argeșului, o mare și hotărîtoare bătălie.

Armatele depe arcu munților, trebuiau să asigure libertatea de acțiune.

Cine se poate împotrivi taifunului stârmit de asprul destin ?

Armata I-a este strivită. Se retrage periclitând, la un moment dat, flancul Armatei a II-a.

Dinspre Sud, ajung până aici știri de victorie.

Generalul este găsit citind comunicatele germane.

— „Cu ocazia ocupării Curței de Argeș, mormintele regale aflătoare acolo, au ajuns sub protecția germană.

M. S. Împăratul a ordonat trupelor germane, cari trec prin Curtea de Argeș, să depună coroane pe mormintele perechei regale decedate“.

Este copleșit de emoția unor solemne aduceri aminte. Aproape nu mai înțelege cum au putut să se răstoarne atât de bizar vechile așezări, ce păreau fără oboseală, fără moarte.

Evenimentele a mai bine de un deceniu, i-au răscolit amarul gândurilor.

În această stare, seara, primește vizita Regelui și a principelui de Coroană.

Regele îl căuta pentru a-i afla părerea în legătură cu operațiunile dela Sud.

Un aghiotant regal, desfășoară hărțile pe care, mâna Regelui, urmărește expunerea.

Generalul ridică un creion roșu și scrie un enorm semn de întrebare pe direcția Bragadiru-Bălăria.

Apoi : „Aici se va petrece, Sire ?“

— „O, aici va fi cavaleria lui von Schmetow, dar avem în fața ei Diviziile noastre de roșiori !“

— „Dar, Sire, trupele germane cari au pătruns în Oltenia, pe la Tg.-Jiu și care au pus deja stăpânire pe Craiova ?“

— „O, acelea sunt ținute în eșec de trupele noastre din Oltenia“.

Generalul, desvoltă opinii contrare prevederilor de biruință.

Mirare și surâsuri binevoitoare !

În ziua următoare bătălia este pierdută. O nouă fază de refugiu civil și retragere militară.

Se strânge contactul cu rușii. Armata merge către porțile Moldovei.

— „Numai retragere și iar retragere și toate în timpul nopții.

Sunt acum trei nopți decând trupele mele nu au dormit !

Am fost astăzi de m'am fotografiat ca amintire de pe hotarul dintre Muntenia și Moldova.

Când îl voi retrece înapoi ?“.

Anul se încheie urît. Comunicatele germane și austro-ungare anunță câștigarea bătăliei de pe Argeș. Se vorbește de soldați din 28 de regimente

românești, cari au luptat pe un front relativ strâmt.

În alte părți, pe alte pagini, s'a scris mai adevărat *) :

— „1916, nu va evoca singurile glorii cari aureolează regiunea fortificată a Meusei.

El este anul Verdunului și al României“.

În Capitală **) colonia străină și parte din evrei își pregăteau buchetele de întâmpinare a „mântuitorilor“.

Bucureștiul stătea fără apărare înaintea învingătorilor, pe când morții eroici, cu mîile, încremeneau sub dealul dela Comana, unde se odihnea fiul nenorocit al lui Mihai-Vodă.

Pe străzi se afișau cuvintele de evlavie ale unei Regine, cu suflet de ceruri și parfum, care sfârșeau în fraze de tulburătoare crucificare, lângă amintirea unui palat cu flori și fantome scumpe.

Peste această tragedie s'au stins flăcările lumânărilor creștine, în noaptea anului nou.

Pentru unii, acolo în tranșee, acolo în spitale, acolo în câmpul înghețat, nu s'au mai aprins niciodată.

*) Colonel Bujac, Campagnes de l'Armée Roumaine.

**) Cinstita și greava mărturie a profesorului Iorga.

1917.

*În România ne-am bătut între
Siret și munții frontierei.*

(Erich von Ludendorff)

În acest an, memoriul din 27. VIII, devine un program de lucru pentru Comandamentul Suprem.

Războiul modern impunea alte dogme. Între toate, aceia a unei serioase organizări, prevala pe celelalte.

Armata I-a se refăcea sub controlul misiunii militare. În zona Armatei a II-a, activitatea de reformă este propulsată de energia isvorâtă din propriul său organism.

Se săvârșește acolo un act administrativ extraordinar. Sforțări metodice, răbdare, energie concentrată, cari se cheltuiesc, fără zgomot, zi de zi, minut cu minut.

— „Se ținea vie, — în luptă continuă pe front — o părticică din puterea militară a unei națiuni învinse, în timp ce înapoi la frontul, trebuia, bucată cu bucată, refăcut un edificiu distrus, pusă or-

dine într'un organism, în care toate resorturile fuseseră aruncate și sfărâmate *)".

Acolo a ars o candelă a speranței, în victorie, totdeauna !

Trei luni (Ianuarie, Februarie, Martie) continue, se cizelează și se călesc, legăturile și angrenajele acestei mașini gigantice.

Generalul își inspectează fiecare metru de front.

Cu fiecare soldat întâlnit, se mai refăcea o celulă, se mai alinia în front, un suflet.

Dincolo de frontierele acestei munci zilnice, nesfârșite, criza economică inunda teritoriul. Intre Guvern și Comandament, relațiile sunt încordate.

Principele Stirbey, din Statul Major Regal, emite ideea unui guvern de militari, prezidat de Alexandru Averescu.

Prin intermediul atașatului militar italian, colonelul Ferigo, este informat și șeful virtual al guvernului.

Câtăva vreme se lasă sedus. Participă la câteva conciliabule secrete. Intocmește, altădată, o listă de guvern.

Apoi renunță, absorbit de evenimentele grave depe front: trecerea colonelului Sturdza la inamic și actul de trădare al Locot-Colonelului Crăiniceanu. După câteva zile cere prințului Stirbei să mijlocească numirea sa, ca Șef de Stat-Major al Armatei.

*) Mihail C. Vlădescu.

Trăește într'o ambianță de halucinați. Frigul și foameaucid populația terorizată de jaful războiului. Tifosul exantematic desvăluie o mizerie neagră.

Într'o noapte se comunică Generalului că în tranșee, trădătorul Sturdza, trimite manifeste.

Și nu multă vreme, după aceea, cavalcada scheletelor în Rusia: revoluția roșie. Paragina unei istorii mucedă, de catacombe, de bordeie, de convoaie și cnut, incendiată, arde cu furie.

Dela Comandamentul Suprem, un ofițer aduce generalului Alexandru Averescu, crucea ordinului „Mihai-Viteazul”, clasa 2-a.

Este surprins. O distincție de bravură, conferită într'o vreme de repaos.

Își amintește că, puțină vreme mai înainte, o meritase din plin.

Apoi se explică: „Răscolind în fundul conștiinței mele, nu găsesc nici-o urmă de amărăciune pentru această nedreptate. Dinpotrivă, aveam un sentiment de mândrie, căci mi se rezerva dreptul de a spune odată că: „cu toate acestea” am rămas neclintit în seninătatea mea și în încrederea mea în mine însumi”.

Altădată, amintind același fapt, mărturisește modest însoțitorului său: „cea mai mare recompensă am găsit-o în iubirea ce am știut să inspir trupelor mele, sau mai bine zis întregii armate și în încrederea ce au toți în mine și al cărei ecou răsună în toate unghiurile țării”.

Dovedește, odată mai mult, că are conștiința împede a geniului său.

Se gândește oare la emoționanta conversație, din anul trecut, când o femeie nevoiașă îi mărturisise, fără veste, o caldă și comunicativă recunoștiință ?

În tot cazul este un idealist. Sau, tot pe atât de idealist, cât este în lucrările de detaliu, un realist.

Popularitatea sa se fundează pe acest fond etic nemai întâlnit aiurea. El nu este prin nimic, sau prin foarte puțin, asemănător lui Napoleon. Nu are un cadru fastuos. Al său e simplu, modest, al-teori mizer. Sufletul său e fastuos.

Nici el nu ar putea explica prea bine, de ce sunt amestecate laolaltă, — în gândurile lui — idealismul cu calculul rece, și de ce acest lucru este adorat de mulțime.

Este un ilustru glorios. Între soldați, aduce suvenirul mistic al unor grele răsbateri, prin viața cenușie a carierii.

„Domnul general“ și „copii lui“, iată o formulă în care se știa coprins. Dece ? Cine ?

Ca prin sită își aduce aminte de ceace îi spusese un general rus la Băicoi, în vremea teribilei retrageri :

— „Domnule general, am impresia că mergem la o victorie, nu la o retragere !“.

Cunoaște iubirea pe care i-o poartă țărani tătucului“. Știe că „are cioc și-i cu noroc“.

Undeva, în străfundurile conștiinței sale, găsisese această superioară caracterizare a țăranului soldat :

„...„L-am văzut în toate aceste împrejurări grele, și în multe altele nenumărate.

Și în totdeauna am citit în ochii lui, aceiași și iar aceiași expresiune : resemnațiune, încredere și o dulcețică melancolică luminată de licăriri arzătoare !

Nici-un semn de nemulțumire, nici-o urmă de protestare, de aba dacă suferințele fizice îi smulgeau câte un vâetat înăbușit.

De abia dacă trupul câte odată mărturisea că durerile sunt covârșitoare.

Sufletul însă nici-odată; s'a menținut neconținut sus, sus de tot, și s'o mărturisim, s'a menținut sus, deasupra noastră a tuturor !“.

Este clar. Scrie prea răspicat. Își cunoaște bine aliații săi spirituali și roțițele pe care se va mișca, peste munți, voința care germinează în dorința de a învinge.

Este cu atât mai atașat de oamenii săi, cu cât veștile curg rele, dinspre frontul rus.

Salutul fusese desființat, drepturile erarhice nivelate.

La Iași se petrec dureroase necuviințe, față de Suveran.

În anturajul Cartierului General, fiecare avea inima bolnavă de incerte și negre presimțiri.

Un om de mult bine pentru țară, explică Regelui situația și-L sfătuiește să plece pe front.

La 23 Aprilie, acesta pleacă, ducând cu El proclamația în care se făgăduia soldaților pământ. Mâna Regelui adăogase : „și votul“.

Intr'o întâlnire, între acest credincios sfetnic particular și Președintele Consiliului, se schimbă

cuvinte istorice. Fraze cari pot face onoare unui ev, nu unui profesor.

În cercurile oficiale nu se credea posibilă realizarea ideii de împrumut, pledată cu atâta căldură și convingere de marele Rege.

Primul ministru arată că se vor opune proprietarii, cari au oamenii lor în guvern.

I se răspunde tragic : — „Împușcă-l și pe dânsii, dacă fac revoluție, precum, pentru că au făcut revoluție, ai împușcat pe țărani !“.

Acest fragment de istorie nu s'a știut niciodată pe front.

Linistea se întinde, metodic câștigată, în tranșee. Regele vizitează zona Armatei II. După El, Regina, spitalele.

Generalul are câteva zile de fericire. Pretutindeni, opera sa este admirată.

Se reîntorce, cu inima ușoară, la vechile lui preocupări.

Regimentele sale primesc distincțiuni suverane. Bilanțul unei zile, va însemna, peste puțină vreme, un mit eroic, în istoria națională a patriei sale.

— „Regele este fericit, simțindu-se în mijlocul trupelor.

Eu m'am oprit cu generalul Văitolanu, la marginea pădurii, în fața Mărăștilor și am fixat, cu terenul sub ochi, definitiv, direcțiunile de atac.

Terenul se prezintă foarte bine ; cred că spăr-tura se va putea face între Mărăști și Încărcă-toarea“.

Se definește astfel o însușire clasică a Generalu-

lui, de a putea sesiza problemele cele mai complicate, pe liniile ei geometrice.

A reduce totul la unitate, la idee, la esențial.

Nevoia îl duce la Iași, unde vizitează pe Cerba-ceff, încoronat cu pomposul titlu de „Ajutor al Augustului comandant al frontului român“.

În câteva minute îl desprinde din panoplia cu embleme și titluri, a funcțiunii. Scos din crisalidă și sub ochiul scrutător, nu rămâne, din prestigiosul slav, nimic.

Acasă îl rânduiește pe hârtie, astfel :

— „Are ticuri : dă din umeri, închide din ochi și când stă în picioare, are vârful unui picior întotdeauna în sus, iar călcâiul apăsător în jos.

Vorbește multșor și foarte neînțeles, pronunția încurcată ; par'că ar avea ceva în gură“.

Această păpușă o învârtește, de câteva ori, sub lentilă, apoi o aruncă în raft.

— „Nu este omul care ne trebuie. Avem toate noroacele !“

Pe alături de aceste evenimente, fiecare este salvator genial, depozitarul unor idei extraordinare, sau cam așa ceva.

În jurul Generalului se clădesc multe liste guvernamentale și sunt discutate multe programe.

Dincolo, la Comandamentul Suprem, se elaborează o nouă idee de războiu decisiv, „de asvârlire a forțelor germane“, „de distrugere.“

Iarăși o nimicare în stil napoleonic !

Aceiași concepție vastă, cu care se pornise în 1916, pentru a se pune capăt războiului european.

La 11 și 13 Maiu, sunt aduse de Ruși, la Roman, delegațiuni de ofițeri și trupă austro-germană. Pe alte fronturi se ridică proteste amenințătoare, fiind că sunt împușcați soldați germani „cari veneau în vizită la cei ruși.”

Ofensiva lui Kerenski, dela 1 Iulie st. n. se prăbușește lamentabil la Halicz.

La 19 Iulie, la Tarnopol, trupele ruse părăsesc în masă pozițiile și materialul imens, fără un singur schimb de focuri.

În aceste circumstanțe de desastru, printr'o incorrigibilă predispoziție, se stăruia într'o victorie de mari proporții.

La rândul său, generalul Alexandru Averescu, lucrează un plan românesc.

Se bazează pe două considerațiuni capitale *) :

— *Prima* : nevoia de noi victorii, generată de o solidă și minuțioasă organizare și echipare a frontului.

— *Secunda* : se baza pe faptul că deși eram, în ansamblul strategic, un accesoriu al forțelor ruse, aveam însă certitudinea că între interesele particulare ale frontului românesc și acela ale frontului oriental, nu există confuziune.

În consecință :

1) Sau puterea rusă rămâne intactă și atunci putem fi siguri de o mare victorie decisivă,

2) Sau puterea militară rusă se prăbușește și atunci trebuie să ne grăbim pentru a obține cel puțin o strălucită victorie cu scop limitat.

*) Mihail C. Vlădescu.

Sus, Napoleon. Jos, Frederic al II-lea.

Comandantul Suprem urmărește însă strâns ideia unei spargerii a frontului în regiunea Nămolosa și apoi asvârlirea succesivă a celor două aripi dușmane. Una în Dunăre, cealaltă în munți.

Operațiune de mare anvergură, care totdeauna se execută la poarta tuturor riscurilor.

Logic, generalul Alexandru Averescu, face opoziție acestui proiect.

„Nu în câmpie să se urmărească câștigarea unei regiuni de bază, pentru viitoarea operațiune. Este mai bine să se spargă frontul la Nămolosa. Inamicul își joacă mai greu rezervele; se reface și mai greu.

Odată împins în câmpie, noi am fi dominat pozițiile lui.

În această situație aveam un câștig personal deosebit. Dacă și trupele ruse mai erau capabile de vre-un efort, în mod normal, frontul marcat de Siret și Dunăre, însemna o catastrofală retragere pentru dușman.

Din nou consiliu. Se ajunge la hotărârea următoare :

— A fixa forțele dușmane pe întregul front.

— A nimici forțele dușmane, înaintând către Râmnicul-Sărat. Generalul discută :

— „A fixa forțele este ceva concret. Rămâne al doilea punct : nimicirea.

Această formulă teoretică este și vagă și nerealizabilă.

Nu se nimicesc forțele astăzi. Nu am fost noi nimiciți, cu atât mai puțin vom putea noi nimici pe germani, cari au dovedit că știu să facă războiul“.

Nu câștigă nimic. Pare că Regele îl aprobă.

Fără a mai aștepta rezultatul, începe pregătirile. Este, din nou, convocat la Domnești.

Are iarăși vederi excepționale. Până la sfârșit izbucnește: „Mărturisesc adevărul, că m'am săturat de atâtea discuțiuni fără folos.

Am ajuns un fel de opozant permanent și întotdeauna în minoritate, dacă nu chiar izolat.“

Și ca să nu rămână cineva ne atins de biciu, închee cu vocea întristată: „Nu ași mai deschide gura deloc, dacă nu m'ași simți împovărat de faptul că desfășurarea ulterioară a evenimentelor mi-a dat totdeauna dreptate!“

Dovedește că este actor. Nu își uită nici-o literă din rol.

Câteodată, după câte o frază de bronz, tace până la sfârșit.

Este însă, în inima sa, și multă mândrie. Poate de aci isvorăsc loviturile lui, asprele lui lovituri.

Deocamdată este fixat lângă hărțile lui. Măine începe bătălia.

Oricine a conceput-o, oricât de puțin speră, este vorba de o bătălie și aceasta îi este de ajuns.

Către seară, un amurg de aramă inunda zarea îndepărtată. Focuri rare punctează oceanul de aer și fum. După o oră, prima bubuitură, zguduie împrejurimea. Se sparge precisă, dincolo, în aureola

alburie a exploziei. Apoi alta, și alta, și altele, multe, la rând.

Pregătirea de artilerie se continuă cu grijă. În fiecare plesnitură de oțel, descifrează un pas către victorie.

— „Voiu dormi în bubuitul tunului, dacă voi dormi, căci am o baterie de 120, la 200 metri de baraca mea!“

Sunt perfect liniștit. Vom avea victoria!“

A doua zi, depe frontul Armatei I-a se cere amânarea. Este neplăcut impresionat. Se vede că în câmpie inamicul rezistă. Ori, Comandamentul acolo urmărea deciziunea.

Generalul trece dela post de comandă, la post de comandă și dela soldat la soldat.

Era vorba acum de victoria lui. De uriașa încordare a minții lui. De tot sufletul său, fărâmițat în fiecare colț de umedă tranșee și în fiecare inimă de anonim luptător.

La 12 Iulie totul este gata. Prevederile sale sunt confirmate: în câmpie inamicul este tare; pe frontul Armatei II-a, în munți, cedase.

În ajunul marelui bătălie, generalul Alexandru Averescu, are 58 de ani.

Nu se plânge niciodată de oboseală. Un ciclu de chemări superioare, de credințe aspre, a căror vitalitate naturală susțin și pe aceia fizică, calchiază voința densă a acestui rege al armatei sale.

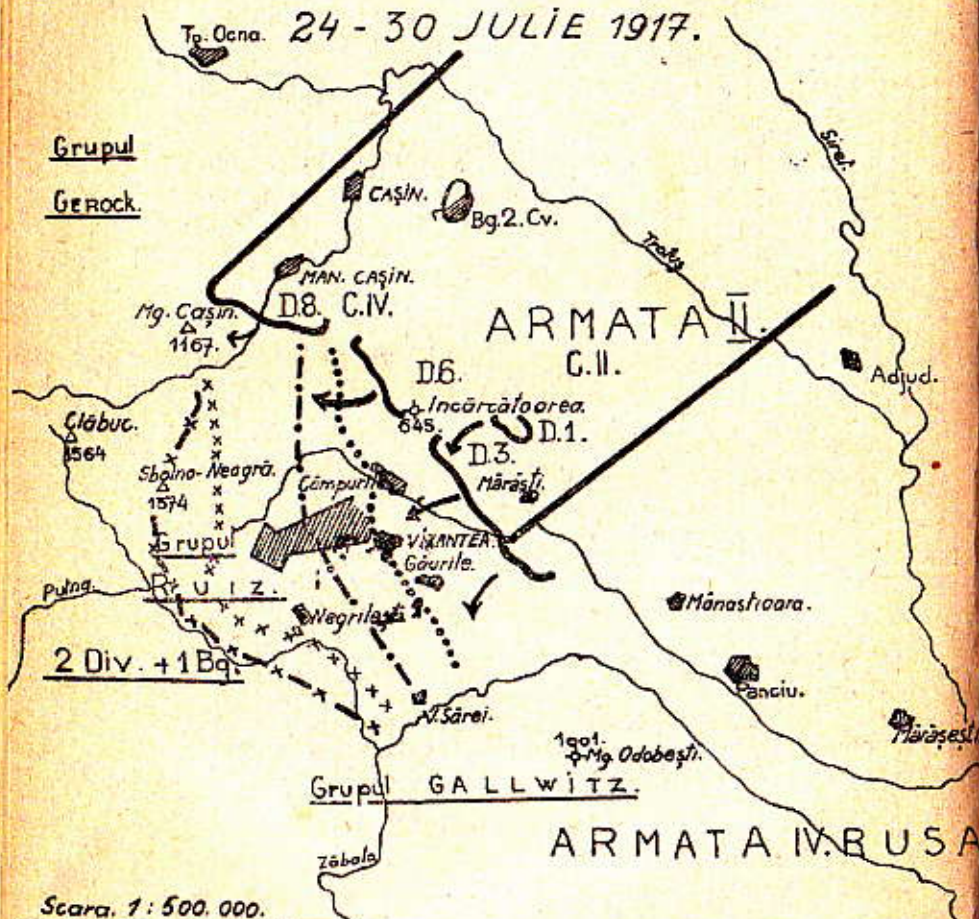
Nu doarme întreagă noaptea. Lângă hărți, gândurile lui, caută prin hieroglifile topografice, gândurile adversarului.

BĂTĂLIA DE LA MĂRĂȘTII,

Tr. Ocna. 24 - 30 JULIE 1917.

Grupul

GEROCK.

Scala, 1 : 500.000.

→ Front atins la 24. viii. seara.

25. VIII.	18
26. VIII.	19
27. VII.	20
30. VII.	21

Soldații, au văzut, prin aburul cenușiu al dimineții, sus, -- la observator, — silueta vinețe a „tătu-cului“. Își șterge roua depe vizieră, își freacă mâ-nile înghețate. Câteva umbre, câțiva ofițeri de stat-major, populează singuratica înălțime a postului de comandă.

Vaerul exploziilor înviază văile tăcute. Dinți
scrâșnesc, respirația se tae de gaze, ochii pâlpâie
sub vizierele de fier.

Generalul privește plecarea atacului și citește, fiecare moment de elan sau ezitare.

Și-a crispat privirile peste incendiul Mărăștiului
și ascultă puștile punctând negurile.

Șoptește ca pentru sufletele resfirate în aburul, care cerne razele palide, peste cimitirul de jos : „În fine avem o zi frumoasă, o zi cum nu a avut Armata noastră până acum !“

Jos, trupele atacă sălbatic. O invazie groaznică de halucinați, de flămânzi după o cruce, după un aplaus al nemuririi.

Cineva îi raportează că soldații, din toate părțile, cred că Generalul este în tranșeea lor. Îl caută. Pentru el au curaj, ură, forță.

Ofițerii speculează acest lucru; plotoanele nu mai pot fi stăpânite.

Notează : „Peste tot încredere și avânt !“

Visează să infigă panglica trecătorului pe frontiera munților. În tot cazul, torentul victoriei nu trebuie zăgăzuit până la Putna.

Seara primește telegrama prin care i se comuni-

că ordinul lui Kerenski, către toate trupele ruse, de a depune armele.

Se gândește la situația Armatei I-a. Acum câteva săptămâni nu greșise.

M. C. General, ordonă stăvilirea înaintării și atrage atențiunea că i s'au depășit ordinele.

Generálul, este ferm decis să nu execute. Dacă marea bătălie, din Sudul Moldovei cădea, putea fi utilă aceasta de aici.

Ajutorul cerut nu este trimis. Emoția frâneze iarăși inimile.

Se pare că se urmărea o lichidare grabnică, în orice condițiuni.

Incep consiliile și, odată cu ele, penibile discuțiuni legate de o eventuală evacuare a armatelor în Rusia.

Debandada slavilor pornise din toate părțile. Pe anume străzi, se trage în ofițerii români. Din toate părțile frontului se ridică vălvătăi.

Sunt recomandate acțiuni de forță, contra rușilor sălbătăciți.

Incep scene de închidere și îngropare în mizerie și oprobriu, a unor vii nenorociți.

„Marea masă mergea pe cel d'întălu drum mare ce ducea spre Basarabia, în căruțele golite de muniții și alte materiale, oferind spre vânzare, pe câțiva lei, dar cu chitanță în regulă, tunuri, puști și cai. Târau cu dânsii uneori femeile netrebnice, cu care se împrieteniseră prin sate.

Era scoborârea, în realitatea contemporană, a

scenelor din vremea rătăcirilor prin stepe, a barbarilor al căror sânge îl aveau acum acești desgărdinați“ *)

În ultimul consiliu, generalul Alexandru Averescu, respinge idea unei părăsiri a fronturilor.

Pretutindeni se începe o muncă titanică de consolidare a frontului putred și înlocuire a diviziilor ruse fugare.

Se mai înalță o cruce a tăcerilor pe măgura Cașinului, și pe urmă alte multe, pe restul frontului.

Două pagini, mai târziu, după triumful Mărăștiului, scrie :

— „Am trecut prin Tg.-Ocna ; o adevărată jale. Cea mai mare parte din case dărâmate. În ce scop?

Nu înțeleg războiul în acest chip ! Este o reîntoarcere la barbarie“.

II

Instalat în Palatul Regal dela București, Feldmareșalul german, von Mackensen, se ambiționează să reediteze, în Sudul Moldovei, un nou Gorlice.

În regiune, la Nord, lângă Mărăști fusese isbit brutal. Mai la Sud, trupele imperiale, încremenesc la Mărășești.

Generalul își reface sistemul de apărare. Operațiunile decurg greu și macină energii a căror stingere, cariază marele organism al armatei.

Ziarele franceze trec sub tăcere bătălia dela Mărăști.

*) Supt trei regi.

Coloane întregi slăvesc acțiunea Armatei I-a, unde acționaseră francezii :... "réorganisée, équipée, bien conseillée, fût capable de très belles choses, etc..."

Măhnirea nu-l ingenunchiază. Abia, mai târziu, Generalul Berthelot, îl forțează să-și dea pe față, indignarea :

— „3. X. 1917. După dejun am avut o scenă foarte neplăcută cu marele strategian, Generalul Berthelot.

În prezența prințului Carol a voit să mă convingă, bazat pe nu știu ce și în ce scop, că pe frontul Armatei mele nu am mai mult de 4 divizii dușmane, iar pe frontul Armatei I sunt 3 !

Pentru ce are omul acesta o așa de mare simpatie pentru armata mea și pentru mine personal, nu pot să-mi dau seama.

Și de ar avea măcar bunul simț a se ține în domeniul afirmațiilor academice. Dar trece și în domeniul faptelor concrete, care își iau totdeauna sarcina de a-i da cea mai formală desmințire“.

Marile bolți, arcada uriașei porți depe Urali, se prăbușesc.

Sunt stâlpii sau temelile putrede ? Rascolnicof, pândeste la fiecare colț de stradă. Spaima unei catastrofe, care se simte, care ia formă spectrală, se presimte pe aproape.

Se întinde o atmosferă de agonie. Ca o invazie de beznă, peste ultimul pâlpâit, al unei lumini istovite.

Cădea un amurg ; nici-o lacrimă, însă mormintele pretutindeni.

El, strângea toată amărăciunea în încordarea și tremurarea mâinilor albe și osoase. O zdrobire sufletească, o pulbere de melancolie cade peste suvenirurile unor speranțe, aproape străine acum.

Generalul își reamintește de cuvintele lui Brătianu, că nu vom avea de luptat cu trupe mai bine condiționate.

Privindu-și mâinile, pe care le frământă necontenit, se cufundă în amintirile unui trecut și de cenușe, și de flăcări.

Acum ? În prezent ? — „Situația aceeași. Inoțăm în necunoscut“.

Atât caligrafiază în carnetul său.

În multe părți ale frontului, rușii au încheiat armistițiu.

Sărbătoarea războiului din 1916, sfârșea catastrofal. Generalul Ragoza, comandantul Armatei IV-a ruse, este batjocorit de soldați. Cerbatcef, ordonă încetarea ostilităților.

Este convocat Consiliul Suprem. Generalul Alexandru Averescu, are o stăpânire de sine, uluitoare. Discută probleme grele, de plumb.

Probleme care pot însemna pietre de mormânt. Prezența sa este neconvenabilă.

Până la sfârșit, cere Regelui, să-l desărcineze de comandă.

Este rugat să-și continue misiunea : „Faites ça pour moi !“ a murmurat Regele, trist.

În Iași putrezesc și sufletele. Generalul pleacă cu inima fără sânge. Este zdrobit.

Abia acum este posibilă o judecată aspră a evenimentelor. Se desvăluiseră multe răni.

M. S. Regina, Maria a tuturor românilor, lasă pretutindeni amintirea unui suflet de mari eleganțe. În faldurile rochiilor de spital, grupul Reginei, ascunde inimi de ostași ai tuturor biruințelor frumoase.

Pașii Generalului, se înșirue obosiți, prin săli de consiliu, apoi prin sala de audiențe. Cere, de astădată, un concediu de boală.

Lăsat fără răspuns se înapoiază la cartierul Armatei.

Află că în Muntenia se petrec lucruri oribile. Petre Carp, cere schimbarea dinastiei. Alexandru Marghiloman propune, la nevoe, sacrificarea Regelui. Constantin Stere, pentru republică.

La Palatul Regal, o Regină cu sufletul viscolit de toate desnădejtile, izbucnește în plâns, lângă luminile bradului festiv.

Calea războiului, către steaua nemuriri, se frânse aci, în ghețarele și exilul anului 1917.

Mai târziu, Generalul primește concediul așteptat.

Anul bătăliei dela Mărăști, se încheie cu această permisie : odihnă binemeritată !

III

— „În noaptea de 12, primesc ordin să opresc ofensiva, din cauză că unele trupe rusești ar fi făcut defectiunea undeva la Nord.

Cu inima însăngerată a trebuit să lăsăm din nou

prada pe care o țineam vânjos și care ne promitea atâta.

Ori din considerațiuni pur locale, tactico-topografice, eram obligați ca pe unele direcțiuni să mai câștigăm teren.

Am fost chemat la ordine foarte sever și acuzat de neascultare.

Se va vedea mai târziu de partea cui era greșeala. În orice caz un singular tratament pentru un comandant de armată victorios“.

Omul de războiu nu scrie cu aur. Nu așteaptă nimic. Chiar dacă știe că un înalt și sublim răsărit, pe clarul cer al sufletelor, va da faptelor sale, străluciri nepieritoare.

Ajutorul Comandamentului de căpetenie al frontului român, Cerbatcef, telegrafiasse elogi și admirație, Armatei II-a.

Celălalt rus, Ragoza, dela Armata IV-a, între altele, este fericit de vecinătatea unor viteji.

La comandament se aduce în discuțiune, imprudent, proiectele Marelui Cartier General.

Generalul, răspunde scurt : „Și ofensivele din 1916 și cele din 1917 au fost concepute în vederea victoriei. Nu trebuie să o tăgăduim.

La concepțiune trebuie însă adăugate și voința creatoare și spiritul de conducere“.

Destinul generalului Alexandru Averescu, nu își sfârșește cursa la Mărăști.

Inamicul face o a treia sfortare, dând naștere la un lanț de bătălii supraomenești.

În ultimă analiză întreg acest ciclu eroic, se în-

sumează într-o „Bătălie a Moldovei“, uriașe, grea, dar creatoare în istoria contemporană a statului.

Era inevitabilă o asemenea tentativă teutonică, de vreme ce, morbul roșu, cariase o întinsă porțiune din digul ruso-român.

Este o bătălie care durează săptămâni și care se desfășoară pe fronturi imense, este o dramă uriașă, în care actorii, după puterea talentului lor și după necesitățile acțiunii, joacă roluri diverse și inegale.

Unii se acoperă de glorie, alții sucombă în eforturile lor, alții nenorocoși dau chiar lovitura de grație ansamblului, nimicind efectele jocului celui mai grandios *).

Mărăști, Mărășești, Oituz, provocate și răspunzând aceleiași cauze, nu se pot separa.

Marea partidă trebuie analizată în ansamblul ei. Trebuie știut doar că acțiunea s'a polarizat cu o mai mare intensitate pe aceste regiuni, de moarte și glorie nemuritoare.

Armata II-a este peste tot urmărită de inamic. Și la Adjud și la Tg.-Ocna, s'a căutat spatele ei.

Retragerea rusă, dă acestor strălucite fapte de arme, și un sens politic.

Luciferii stepei ruse, doboară crucile depe marile cupole ale Moscovei.

Digul rezistențelor, nu mai putea închide orizontul strategiei germane. Încă un blindaj cedase.

— „Convingerea că totul era pierdut am păs-

*) Mihail C. Vlădescu.

trat-o pentru mine. Ea nu a transpirat în nici-un act al meu și nici din atitudinea mea. Din potrivă moralul trupelor mele a fost totdeauna menținut sus“, atrage atențiunea Generalul, în această vreme, unui important personagiu politic.

În consiliile următoare, refuză să adere la armistițiu. Cere să se separe interesele române de rătăcirea rusă.

Altădată arată, într'un cerc de personalități, că armistițiul este un act militar. Numai tratativele de pace aparțin preocupărilor politice.

— „Am fost partizan al războiului până la capăt, cât timp el putea salva frontul oriental“. Apoi discută cu energie formula practică de realizare, trântind — peste oameni și istorie — lespedea unei aspre încheeri: „Aveam dreptul să spun că țara mea nu poate fi astfel torturată“.

Dacă participă la toate manifestările epocii de criză, nu arată că este un interesat. El are o conduită constantă. Singur Generalul reușește pozitiv să modifice evenimentele după personalitatea lui. Ceilalți cedau panicei care hipnotizase toate voințele.

În cea mai grea perioadă a vieții de războiu, generalul Alexandru Averescu, are o înspăimântătoare stăpânire de sine. Abia la 3 Ianuarie 1918, se explică cu Berthelot, în termeni foarte aspri, în plin consiliu.

La 4 Ianuarie notează simplu: „Invitat la dejun de Brătianu. Am trecut mai întâiu pela Berthelot, pentru a primi Crucea de Războiu“.

După consiliu, îl pasionează problemele psiholo-

giei ruse. Apoi Tolstoi, Dostoiewsky, Korolenko.

Inapoiat pe front, veștile îi întunecă iarăși sufletul. Din Capitală, feld-mareșalul german a trimis un ultimatum sever. Ruina este iminentă.

Trebuia luptat măcar pentru îmbunătățirea condițiilor de supunere.

În aceste împrejurări era inevitabili ca omul de războiu și omul de stat să-și coordoneze punctele de vedere. Dacă unul reprezintă forța de distrugere, celălalt este forța care urmează, creatoare. Amândouă nu sunt altceva decât aspecte ale aceleiași energii naționale.

Metodele lor, atât de diferite, trebuie să se supună aceluiași principiu de conservare a statului și de apărare națională *).

Pentru greutatea unor asemenea răspunderi și pentru cârma unei corăbii sinistrate, trebuia un om cu intuiția exactă a misiunii sale desnădăjduite.

În această vreme, oricine putea aduce acest unic elogi, generalului Alexandru Averescu care încarna într'adevăr spiritul strălucitor al unui mare Șef național.

*) Mihail C. Vlădescu.

STEAGURI SFÂȘIATE.

*Nici-un drum plin cu flori nu
duce la glorie.*

La Fontaine.

Rând pe rând, marile coloane, pe care abia mai flutură zdrențe de decor, se prăbușesc. Imaginea a atâtor arcuri de triumf s'a șters în pulberea și negurile unor reci și nesfârșite amurguri.

De nicăeri nici-o speranță !

Generalul Alexandru Averescu, la Iași, este aclamat de mulțime.

Cu câteva zile în urmă, fusese purtat într'un delirant triumf.

Poporul știe că la Focșani, von Morgen, general imperial, cu reprezentanții Înțelegerii, așteptau misiunea română.

Armistițiul devenise o implacabilă fatalitate. Ucraina, până ieri aliată, sfârșea tratativele de pace.

În Basarabia se cunoșteau bine cuvintele Regelui : „Vi se va da pământ. Eu, Regele vostru, voi fi întâlul a da pildă. Vi se va da și o largă participare la treburile statului“.

„Liga poporului“ luase ființă. Ziarele răspândesc ideile unui program îndrăzneț.

Dorinți unanime încolonează, pe acelaș drum sigur, poporul ieșit din tranșee.

Intr'o conversație intimă, Generalul, are pentru interlocutorul său, această semnificativă replică :

— „Sunt incontestabil cazuri în care nu trebuie a se precupeți sângele trupelor. Dar pe deasupra teoriilor, discernământul instinctiv al soldatului, ulterior, arată, fără greș, cari au fost acele cazuri. Numai Generalii care fac jertfe *folositoare* sau cel puțin, *neînălăturabile*, pătrund în sufletul maselor, în poezie, în legendă“.

Nu este o apologie a faptelor sale ; este, mai degrabă, conștiința forțelor sale.

În legătură cu această etalare de idei, asupra dramei în lichidare, are un stoc inepuizabil de argumente și considerațiuni.

Altădată, își uluește convorbitorul cu această fulgerătoare paralelă, a stărilor de spirit din cele două răboaie, prin care a trecut glorios :

— „Cu trei ani de zile înainte, — fără să-l înțeleagă toți, — toți au voit războiul, toți au mers cântând, toți s'au împodobit cu flori și tricolor la capelă.

Soldații, cari treceau podul peste Dunăre, în pas alergător, când puneau piciorul pe pământul dușmanului, luau de jos un pumn de țărână. Era un adevărat delir.

Expresiunea „avânt“ cu care a fost caracterizată, era palidă față cu realitatea.

O știu bine acei care au trăit-o. Pentruce această deosebire ?

Doi ani de concentrări nesăbuite, concentrări care au stors atâtea lacrimi celor de-acasă, de parte de cei scumpi ai lor, sau lăncezeau prin creierul munților fără să știe pentruce, sau săpând la șanțuri, fără să le înțeleagă rostul.

În asemenea împrejurări nu se putea intra de cât cu entuziasmul tocit înainte de a fi uzat.

Totuși data de 14 August rămâne memorabilă, scumpă neamului. Dar când mai târziu nenorocirile, invazia și celelalte, cari s'au revărsat asupra noastră, au avut darul de a deștepta, sufletul soldatului român și a-l face să se arate lumii, în toată măreția...“.

Celălalt, care ascultase, a crezut încă multă vreme — după aceia — că în miezul amar al acestor fraze s'au strecurat urme din atmosfera evenimentelor, prezente în 1918.

După 10 ani a recunoscut, în câteva zeci de prodigioase pagini, eroarea care-l stăpânise.

Destul că astăzi este o vreme teribilă !

În toate consiliile, generalii chemați, își înclină spada. Dispar, încetul cu încetul, semnele convulsiei generale. O mare resemnare vestejește speranțele.

S'au oblonit sufletele și destinele !

Furtuna poate să-și rostogolească bulboanele și vijeliile sale cenușii.

Generalul, tipărește broșura „Răspunderilor“ *). O carte fără lumină. Numai spasmi, pumni și sfâșieri triste de oameni și măști.

Sunt amestecate aci, la un loc, suflete cu piatră.

Se citesc nesățios aceste 50 de pagini pe hârtie ordinară. Nimeni nu ia în seamă abilitatea autorului.

Puțini sunt aceia care nu s'au lăsat seduși. O broșură a rămas adnotată de generalul Alexandru Tell.

Cuvinte subliniate : „In astfel de condițiuni, nu am crezut că aveam dreptul de a nu merge, cu orice risc, acolo unde sentimentele celor mulți mă reclamă...“.

În stânga paginei, cu creion tremurat, a rămas scris : „Farsor !“.

Lângă alte rânduri, la fel.

Este un virtuos al seducției, prin stil. Poporul, lângă flacăra legendei, a citit cuvinte de aur, nu litere de cerneală.

O adevărată mistică electrizase spiritul mulțimilor. Nimeni nu mai poate interzice elanul natural al marilor convoiuri de manifestanți.

La 26. I., Generalul, este însărcinat cu formarea guvernului.

Starea României este tragică. Resturi fume-gânde de incendiu. Nesiguranță. Nici-o încordare peste oameni și învinși.

Guvernul este format, într-o atmosferă de penibil și deprimant.

*) Bacău, 1 Aprilie 1918.

Nimeni nu primește, cu inima ușoară, ministrul. Sunt, unii, numiți cu o jumătate de oră înainte de solemnitatea prezentării la Rege.

Ca întotdeauna, în trecut și în restul vieții, curajul izbucnește tot mai temerar.

— „Politica guvernului va fi a începe negocierile de pace, dar desigur nu pacea cu orice preț“.

Emisarii Generalului sunt primiți la București. Dintre aceștia, colonelul Ressel, are misiunea de a comunica mareșalului Mackensen dorința Generalului de a avea o întrevedere.

La Iași, Președintele de consiliu, știe, simte, e sigur, că rostul său este de „a scoate pentru alții, castanele din foc“.

O mărturisește prietenilor săi politici, în nenumărate rânduri.

Știe că Nicolae Titulescu și Take Ionescu, voiesc războiul fără să țină seama de împrejurări.

— „Cealaltă vroiau pacea cu condițiunea să nu o facă și mai ales să aibă aerul de a nu o voi“, demască ochiul abil al Generalului.

Problema apăsătoare, istorică, era aceea ridicată de mareșalul german : înlăturarea Dinastiei.

La primul Consiliu se mai joacă o farsă. Sosesc generali cari șarjează eroic, gata de epice și supranaturale sacrificii.

Cine mai credea ? Cine mai avea curajul ?

Generalul își oferă dimisia. Ghiță, spaimă, agitație. Lovitura izbise în plin. Abia respingerea dimisiei, eliberează multora, sufletul, din ghiarele ridicolului.

Generalul pleacă. Trebuie purtată, până la limita forțelor sale, rezolvarea acestei sarcini covârșitoare.

La Focșani este întâmpinat de Căpitanul de cavalerie Scholtz, atașatul comandamentului german. I se pune la dispoziție un vagon imperial din garnitura principesei Luise.

De la geam, privește peisagiul care își rulează — printre perdele — iarna, sărăcia și tristețea fără fund.

Imaginează conversația. Caută formele cele mai abile și frazele cele mai puțin costisitoare.

Nu era ușoară tragedia măștii ducale, dela geamul trenului grăbit, peste care fulgerau umbrele și luminile marilor orizonturi. Și în sufletul căreia, se răscoleau dureri atât de rar mărturisite!

Sfârâma, cu propriile lui mâini, tratatul Dobrogei, realitatea anului 1913. La o vârstă, când se putea încheia o viață, rămânea lipsit de operă.

Își pierdea umbra lângă marile lumini ale istoriei.

Niciodată un om de proporții sufletești atât de gigantice, nu a avut un destin mai dezolant.

Dece? Imensa lui popularitate, lângă forțele telurice, organice, încărcate de înaltele scăpărări ale iubirei omenești, îl mânau, fără întoarcere, către jertfă.

Generalul, rătăcitor, pentru lacrimile tuturor îngropaților în anonimat și groază, pe drumul penitențelor la Bufta, nu dă iubire pentru iubire.

El este obligat să răspundă cu o jertfă tragică:

aruncă în praf, sfâșiate, paginile cele mai frumoase ale unei vieți complete, de eroism militar și civic.

Devotamentul, și atunci, — acolo, prevalează convingerile.

În acest fel știe el să nu-și trădeze ideile. Din această cauză, generalul Alexandru Averescu, pentru întreaga elită a generației sale, este înscris între aceia care oferind, câștigă totul.

Când Mackensen îl întâmpină pe scara Palatului Știrbey, prima spadă o încrucișează pentru Rege. Numește acestuia, problema dinastiei: „o chestiune de ordin privat care nu poate intra în tratativele de pace“.

În somptuosul salon princiar, vechii camarazi, din școlile militare dela Berlin, se întrețin amical, fiecare având însă înapoia lor, gigantica umbră a Patriei.

Mackensen, insinuiază că și întrevederea lor trebuie considerată ca având tot un caracter privat.

Un degajeu abil, pe care Generalul știe că nu trebuie să-l considere și o renunțare. De-aceia solicită o întrevedere cu autorizații guvernelor: Kühlman și Czernin.

Primul ministru, prin telegraful comandamentului german, cere și audiență la Berlin, Kaiserului.

Diplomația lui Meternich era încă în grație la Ballplatz.

Kühlman și Czernin, încearcă o prăbușire a tratativelor.

Ministrul de externe german, arată că situația a variat. Ne mai subsistând aceleași împrejurări din trecut, condițiunile în care a fost oferită pacea nu mai pot fi valabile.

Generalul adoptă maniera și răspunde că situația care condusesese la constituirea guvernului său, fiind modificată, devine — prin forța lucrurilor —, disponibil.

Trebuia cerut avizul Regelui.

Czernin, face cunoscut Generalului că este posesorul unei importante comunicări din partea Împăratului Austriei, pentru Rege.

Conciliabule. Consilii în serie. Lungi meditații. În cele din urmă, Consiliu de coroană.

Din nou se explică cu Brătianu. Nu se pot obișnui, unui cu celălalt. Reprezintă două lumi, două stiluri, două conduite diferite.

Cu toate acestea, puternice și loiale convingeri, încordau energia acestui nou oficial politic, atunci când se înclină solemn în fața M. S. Regelui sau ascultă tăcut plânsul înduioșător al unui suflet zdrobit.

Nu a dovedit, acest om, aproape 60 ani în șir, că este un surprinzător ?

Desigur nu este un om politic nou. Se pune această problemă numai din adversitate. Eminentul strateg este dublat cu prestigiu de celălalt, omul de stat. Nu cunoștea scara din dos și politica surăsurilor.

De aceea poate nu este și un om politic mare.

Este însă, în ciuda tuturor răutăților, un om politic de elită.

El, urmărește evenimentele calm. Principele Barbu Știrbey primește în secret pe Colonelul Randa, atașatul militar austro-ungar.

Contele Czernin, se întâlnește cu Regele Ferdinand, în întunecoasa gară dela Răcăciuni.

Ministrul imperial este arrogant, jignind neertător un rege de o delicateță feminină.

La Odessa, Colonelul canadian Boyle se ocupă cu eliberarea parlamentarilor români refugiați.

Regele îi acordă Colonelului o audiență în asistența Generalului.

Umorul sec, ermetic, al britanicului, distrează pe Suveran :

— „Sire, în pădurile fără sfârșit ale patriei mele, am învățat cum se umblă cu haitele de câini sălbateci. Trebuie să le descoperi conducătorul.

În Rusia n'am găsit pădurile, dar câinii sălbateci sunt aceiași !”

Urmează pe Rege, la Consiliu. Este iarăși atacat. În ședință se stăpânește, clipește nervos, jucându-se, aparent distrat, cu tocul pe copertile mapelor sale, de care nu se desparte niciodată.

Aci, la masa Consiliului, nu se mai apleacă peste hărți și linii colorate. Sub privirile lui se mișcă și se agită oameni, simpli, buni sau complicați.

Cu imponderabilele știe să fie prudent. Dacă nu descifrează sigur, ce gândește fiecare inamic, renunță. Nu poate nici iscodi, nici lovi.

Deocamdată, închis în platoșa unui clasic prestigiu, primește cu solemnitate verdictul de condamnare.

La sfârșit se scoală obosit. Pentru toți are o figură de om convins.

În realitate are una de om hotărât.

Urmează pe Rege în cabinetul de lucru și îi anunță, fără ocol, intențiunea de a dimisiona.

Monarhul este consternat. Și El știe să aprecieze loialitatea.

Are în față un om prea hotărât și care, între disciplină și dreptate, o preferă, de cele mai multe ori, pe cea din urmă.

— „Mă părăsiți și Domnia-voastră ! Lăsați toată răspunderea asupra mea ?“

Generalul evită să fie lovit direct. I se pun întrebări la care, dacă răspunde, se angajează personal.

Răspunde, atunci, pentru guvernul întreg :

— „Sire, noi nu vă părăsim, dar nu voim să fim crezuți de nepatrioți, atunci când facem dovadă de cel mai mare patriotism și de o abnegație fără margini“.

Până la sfârșit revine asupra dimisiei.

Evenimentele îi refuză orice repaos. Dela Buftea i se telegrafiază că Centralii, între condițiunile de pace, dictează și pe aceia, că misiunile militare străine să părăsească imediat teritoriul român.

Iarăși audiență. Pe urmă, complicațiuni.

Guvernul face cunoscut generalului Berthelot, evenimentul survenit. În apropiere de Iași, la gara Nicolina, se constituie garnitura de vagoane.

Într-o noapte, cu frig nordic și umezeală, Regele și Regina, îmbrățișează pe Berthelot.

Președintele consiliului de miniștri, nu a apărut, pe peronul întunecatei gări, nici-un moment.

A doua zi, Regele îi cere Generalului, să prezinte la reședința regală pe Marghiloman.

Câteva zile tergiversează îndeplinirea formalităților.

Apariția lui Marghiloman jignește pe General. După 48 de ore își trimite dimisia. Și după 96, contra-semnează decretul pentru numirea lui Alexandru Marghiloman, președinte al viitorului consiliu.

Din nou poporul îl are în mijlocul său. Numai al său. Îl aclamă pretutindeni. Umbra unei forțe plebiscitare, unanimă, se ridică pe toată aria viitorului.

Pe creditul moral al „Răspunderilor“, Generalul înființează Liga-poporului : „Intră cine vrea, rămâne cine poate“.

O imensă popularitate urmărea drumul misticei averescane.

Noul partid ține întâia ședință. Un martor ocular *) este înfiorat de seducția ce exercită, acest om, asupra tuturor :

*) C. Gongopol, Ramuri, Iulie 1934.

— „...Acel bărbat înalt, uscăţiv, cu privirea sticloasă şi rece, cu gesturile sobre, cu o fizionomie care îmi aminteşte portretul lui Filip II-lea de Tiţian de la muzeul din Neapole — şi care, totuşi, — poate fi efectul unei sugestii colective, — comanda simpatia şi impunea respectul...”

Cu 5 ani în urmă, nu scrisese şi Nicolae Iorga, la fel ?

— „Nici nu atinsese mâncarea şi, în miezul nopţii, porni prin pustiul duşman, pentru alt drum de două sprezece ceasuri.

Şi din acest moment se impusese, pentru toţi, dogma succesului.”

Nu este el omul surprizelor, care părea, la un moment dat, că şi-a indus în eroare propriul său destin ?

Atunci mărturisise din calcul : „In orice caz, domnilor, să-mi îngăduiţi să mă consult cu Tacke Ionescu. V'am spus că-l socotesc un fel de mentor.”

Nu este suficient de convingător evenimentul. Astfel s'ar putea crede, că în politică „Omul răspunderilor” avea nevoie de o avant-gardă de sacrificiu. Chiar dacă primise o lecţie aspră, ar fi refuzat să arate durerile ei.

În nici-un caz, semănătorul de ofensive, şeful ostracizat, nu trăia prin legendă. El ducea o existenţă aspră, deasupra ei.

Nu intră în politică cu un blazon, ci cu o renunţare, cu o încheiere de socoteli. Nu cu o biruinţă. Printre'o jertfă.

Îşi sfârşia cariera militară a marilor glorii, pentru acela simplă de cetăţean !

Fusese, — se putea spune aşa despre temutul bătrân — un mare monarhist. Credea încă, în simbolica monarhiei. Pentru această credinţă îşi sfâşiasse, lângă altare, ambiţiile, una câte una, una după alta.

Nu a ţinut cuvântări epocale. A comandat. A dat ordine. Cuvântări de sânge şi moarte.

Faptele fostului general, triumful anului în care ne găsim, 1918, a făcut pe mulţi să intre, pe brânci, în mormânt.

Până la sfârşitul unei revoluţii de ură şi viclenie, el a fost un sincer şi impasibil senin.

Se specializase în arta miraculoasă a tăcerii. Şi acela a prestigiului.

OMUL POLITIC

*Dacă destinul m'ar fi făcut
pentru a ține un rang în lume
eu ași fi avut ambițiunea de a
fi iubit, nu de-a fi admirat și
te mut.*

Montaigne.

Generalul Alexandru Averescu, nu este un liric. El este numai o precisă sinteză de voință și logică. Sclavul unei inclinațiuni : o lucidă supraveghere de sine ! Nu este un sentimental.

Așa, bunăoară, o singură dată scrie despre soția lui. Dacă o va mai fi făcut alurea, nu a făcut-o în nici un caz public. El nu se inspiră din iubire. Își absoarbe energia dintr'un trecut de pasiuni sublime, lipsite de melancolie și visare.

Nu-i plac rătăcitoarele delicii ale amintirilor intime. Nu contemplă. Astfel el nu este niciodată aproape de moarte. Generalul Alexandru Averescu se răspândește tumultos în tot peisagiul, sufletește și fizic, al acțiunilor sale.

Simte și în durerea soldatului, înghețat de frig și aiurare; simte și în tăria pământului organizat, și în măreția unui duel ucigător de artilerie.

Nu este un subtil. Este un analist și un simplificator. Merge și cu mintea și cu pasul, numai pe dreapta dintre două puncte.

Din această cauză abia la 59 de ani părăsește cercul auster al unei caste disciplinate, pentru a debuta într-o activitate de mediu politic.

Ce teribilă expectativă, ce extraordinară refulare, dar și ce înaltă școală a oamenilor !

Peste o jumătate de veac se încătușează în școala supunerii, cea mai înaltă școală a comandanților.

Se cunoaște de prea puțini, că trecerea generalului Alexandru Averescu, în politică, are un tâlc, de mare sacrificiu.

„Partidul Poporului“ este o replică dată anarhiei și curentelor revoluționare. În 1918, când peste ruinele unui popor și ale unei oarecari societăți, alunecau apele verzi și putrede ale judaismului, trebuia consolidată ideea de răspundere și națiune, într-o construcție de ordin politic.

Regele Ferdinand face apel la „omul ce se bucura — pe acea vreme — de o popularitate fără seamăn în țara românească *)

Prin urmare ca și acum 59 de ani, cariera sa strălucită de politician începe prin durere : jertfirea sa !

O astfel de viață nu se invidiază. Nici nu se hulește.

*) Sterie Diamandi, Galeria omenilor politici

Ea are ceva din dimensiunile unui destin, are ceva — măcar o fărâmə rară — din strălucitoarele vieți cari stăpânesc, lângă o morală, și un ev.

Dece să-l hulească tocmai mulțimea care l-a sacrificat ? Stau mărturie 1909, 1913, 1917 și 1918.

Generalul Alexandru Averescu închide în creerul său două pasiuni contrare : militarul și omul politic.

Deoparte, un spirit clar, logic, analiză rece, impersonalitate, eroicul.

Dincolo, incisivul, sentimentalismul, patosul și mai întotdeauna, fantezia.

Consecința firească a acestui antagonism organic ar fi trebuit să fie, uciderea politicului de către soldat. Restabilirea echilibrului aparține însă realismului său viguros.

Omul de acțiune militară există prin fapta sa pozitivă. Această principală trăsătură a sa îl salvează și acum.

Doi ani înainte, exaltase pe soldații săi. În tranșeele muceizite, între cadavrele devenite gunoae, între răsăriturile soarelui și ale lunii, preschimbate în spaime, umbra gloriosului comandant se topea în lacrimi, se contura în fumul focurilor de veghe sau aluneca mistic în atmosfera șoptitelor relatări, de mister și supranatural, dintre două santinele amortite de umed și ger.

Fusesse teribilă versiunea orală, în legătură cu bolnavul voluntar împotmolit cu calul în 1913, ajuns din sergent, până la soarele de general.

Dar era și mai extraordinară bonomia, rusticitatea, blândețea cu care comanda acest calm și sigur moșneag.

A fost ușor ca suvenirul să se întrepătrundă de legendă și pitoresc.

La 11 Februarie 1919, contele Czernin îi desfășoară pe masă harta rectificărilor de graniță.

Nici nu o vede. Nici nu vorbește de ea.

Altădată, amintește el, acest lucru. „Preferam orice, afară de amputarea țării. Dimisia mi se părea salvatoare.

O clipă numai. Am rămas apoi pironit la postul meu și am primit. Știu eu!? — am rămas datorită educației mele militare, considerând că ar fi fost o dezertare de acolo de unde trebuia să rămân. Am rămas la post“...

Nu uită nici o clipă pe ostaș. S'ar putea spune că nici în politică nimic nu-i convine dacă *ostașul* nu este lângă *ministru*.

Astfel, consilierul intim al Șefului de Guvern, este generalul Alexandru Averescu.

Când polemizează (o face atât de des!) are un stil șters, lipsit de strălucire și surprize verbale. .
Relatează problemă simplu, egal, plat.

Ultimele fraze cad greu, fără să se bănuiască finalul. Ele închid o insinuaie, ori un adevăr brutal, dacă nu o definitivă stigmatizare a adversarului.

E foarte ușor de urmărit. Nu este niciodată plictisitor. Cuvintele leagă între ele fapte și adevăruri uimitoare.

Cu toate acestea polemica lui este și una subterană. Sub crusta mărturisirilor colcăie faptele; din acelea care nu se pot aduce direct în lumină.

Când guvernul Marghiloman, răstoarnă cabinetul său, generalul Alexandru Averescu, prezent în Camera dela Iași, la ratificarea păcii dela București, protestează astfel :

„Guvernul dă păcii încheiate un caracter definitiv și o consideră chiar un fericit punct de plecare, pentru dezvoltarea noastră interioară. Protestez contra acestui caracter ce se dă păcii, în opoziție absolută cu intențiunile celor care au început-o și mai cu seamă în opoziție cu simțământul milioanelor de Români, care au voit și a sutelor de mii, care au făcut războiul.

Singuri aceștia sunt în drept a-și spune cuvântul, în această chestiune și anume prin glasul unui guvern, care să exprime voința liberă a națiunii, iar nu prin acela al unui guvern, al cărui președinte este recomandatul uneia din puterile cu care a tratat“.

Este incomodă tuturor brutalitatea acestor fraze.

Victoria este ușoară pentru General. Nici nu răsucesce suficient gâtul pasărei, intrată în panica morții. Are nevoie de o intrare mai triumfală și de un decor mai solemn, într-o nouă guvernare pe care o are asigurată.

În oraș soldații și țărani îi sărută mâna și picioarele. Are o popularitate de antic patriarh.

De aceea, dincolo de punctul ultimei fraze, gândul mai poate bănuși și curiozitatea se mai poate agita. Astfel, face el, ca bănuiala să otrăvească atmosfera din jurul actualilor guvernanti „recomandații uneia din puterile cu care au tratat“.

Mulțimea imediat a pus, la finele alocuțiunii, necesarul și răsbunătorul semn de întrebare.

Nimeni, în toată aria politică, nu are mai clară și mai limpede conștiința momentului politic.

Poate numai acel uriaș cărturar, Nicolae Iorga, descoperitorul de mari și nemuritoare comori.

Acela într-o noapte tristă, transcrisese Regelui, deprimat și bolnav de incertitudine, un manifest salvator al Coroanei, pentru țărani negrii din văile Oituzului.

Dihorii satelor, cârțițele tranșeelor, spăimântătorii stăpânitori ai besnelor moarte, din săpăturile putrede, împărați ai energiilor vii, zei ai morții și victoriei, îndrăgiseră pământul.

Nu mai vedeau decât moartea sau pământul.

Cine știa mai bine decât ei cât soare suge tuciul pământului? Câtă apă trag porii întinericului? Câte oase, cât sânge, cât zăduf de moarte sau zăcere lângă gunoarele unor vieți stropșite cu schije și pulbere, vedenii pentru cele patru puncte cardinale.

Nici-o mână albă pe mânerul unor săbii grele și murdare.

Insă milioane de pumni crispeți pe trăgacele puștilor și milioane de obraje vestejite de veghe și suferință, sub ochii tulburi și secați de lacrimi.

Aceste sute de mii de oameni, participau — pentru prima oară la viața publică a țării, în mod intens.

O experiență rudimentară, dar seculară, a atașat nesfârșitele caravane de „Domnul general“.

Parlamentul dela Iași, al guvernului Marghiloman, este bruftuluit de generalul Averescu, ales al colegiilor țărănești din mai multe județe.

Problema agrară influențează direct situația internă.

Se cereau soluțiuni precise. Guvernul încearcă o restrângere a drepturilor acordate.

Generalul, în slujba unor alte credințe, scrie simplu, amar, dar, mai ales, adevărat :

„Guvernanții scapă acest lucru din vedere ei sunt impresionați de faptul că dau ceva țăranului și țăranul nu numai că nu se repede cu recunoștință să primească acest ceva, dar chiar întoarce spatele, dând din cap, în care se învârtește de sigur, sceptica dar foarte răspândita formulă : iar am fost păcăliți !

A cui e vina ? A celor care au făcut promisiuni riscate... Țăranul care înțelegea obștea, când era vorba de arendări, când i s'a spus, că prin obște se va împroprietăria, a văzut în obște o desamăgire și a bănuit o amăgire...”

Se putea spune că în 1914, mințile fuseseră turburate de „problema momentului“ și acum îi lua locul — la interval de abia 4 ani — alta, mai gravă, „problema pământului“.

Se distingeau surdele ecouri ale lui 1907 și — ciudat destin ! — salvatorul politic de atunci, era astăzi, în fruntea acelorași insurecți.

Este teribilă groaza pe care o aduce, odată cu apariția și bolnavul său surăs, Generalul.

Lasă impresia că, încă din prima clipă, își compătimește adversarul, în derută.

Toată politica activă a anului 1919 și 1920, trăește înapoi pe aria de foc a lui 1918.

Manifestul „Ligei poporului“, consemnat în aspra și acida broșură a „Răspunderilor“, a hipnotizat voințele și le-a înghesuit, sub fulgere, în umbrele uriașe ale lui 1918.

Generalul, cu suflet gris, cu mâinile atât de sugestive, înconjurat — în gesturile sale economiste cu avaricie — de o rară putere de absorbție, găsește timp să arate, unui prieten, adevărul timpului :

— „Războiul mondial a făurit democrațiile, fiindcă a fost unicul act social capabil să concentreze națiunile pe acelaș șantier. Leagănul lor au fost armatele combatante.“

Altădată, lângă harta Rusiei, coprins de amintirile unor vechi prietenii, explică unui convorbitor, că Țarul și-a lichidat regimul prin războiu și armată.

Nici nu clipește când i se comunică antipatia, ce nutresc clasele înalte pentru noul partid. Se duce o luptă deghizată. Sunt deja prezente : un „averescanism“ și un „anti-averescanism“.

Șeful „Ligei poporului“ evită cu geniu o *rean-gajare* directă.

Ar fi avut consecințe triste. Se isbeau forțe diferite, aceea a burgheziei, și acela a poporului nevoiaș, atârnat de himera unei noul epoci.

Lucrurile apar limpezi. Tot atât de clare și greu-tățile ca și abilitățile generalului Alexandru Averescu, care aprinde flacări în besnă, pentru ca răsvrățiții să-și poată vedea încă umbrele, pe care le credeau pierdute ori furate, în cețurile întunericului, de stăpânitorii lor.

* * *

Ridicând un drapel, el își dă seama de toată măreția momentului, și cu acea forță de concisiune și cu o elevațiune de gândire, pe care o au numai bărbații, care au meditat îndelung asupra evenimentelor, el formulează dela început termenii problemii și își trage limitele acțiunii sale *).

Partidul își fundează un ziar propriu, „Indreptarea“.

La 14 Aprilie 1918, prima pagină conținea editorialul următor :

— „Asemenea vuetului surd, prevestitor de mari cutremure, care pornește din adâncul pământului, se ridică azi din sânul Națiunii, un murmur sub formă de unanimă protestare, împotriva stării de

*) Mihail C. Vlădescu,

lucruri la care ne-a adus viața noastră politică de până acum.

Din toate păturile sociale și mai cu seamă din sânul masei poporului nostru, se manifestă sub diferite forme și diferite moduri, dorința spre o îndrumare mai bună, mai sănătoasă, mai dreaptă, mai conștientă.

De ani de zile, acei care pe temeiul constituției noastre falsificate, au avut țara pe mâini, în loc de a fi mandatorii națiunii pentru a îngriji de nevoile ei, s'au ridicat ca stăpânitori ai țării, spre folosința lor...

Apoi, insinuiază, își zguduie adversarul, încheind în fugă, aproape neglijent, lăsând o mie de porțițe discuțiilor și bănuielelor de tot felul: „Deși răul este adânc înrădăcinat, totuși, am credința că încă îndreptarea dorită se mai poate obține fără zguduire, fără sbuciumare, pe căile consfințite de puterea legilor...”

Dela astfel de convingeri își trage puterea și în astfel de pământuri sănătoase, își înfige rădăcinile acest aprig reformator, părinte al unei democrații integrale.

Deja este socotit realizatorul suprem al realității că guvernele de Stat, au putut să ființeze pe o bază de largă colaborare democratică, mai fecundă în rezultate, decât cea avută în trecut.

Cu toate acestea, Generalul are adversari serioși, bastionați în fortărețele colegiilor censitare, în organizațiile conservatoare sau pe acei răsvrătiți fără

căpătăiu, din răzlețele revărsări ale democrațiilor revoluționare.

Intr'un ceas greu, cu un parlament oarecare, cu țara dirijată în acuzatori și inculpați, în pragul unor dureroase vânzări de suflete, — și de pământuri dragi — Generalul, încă nutrește speranțe pentru un bine și un prestigiu, unanime.

El, evită să închidă rigid, această problemă, în cadrele și ideologia neîncăpătoare a unui partid cu funcțiune limitată. Oricât de mare ar fi fost efectivul și oricât de noi energiile sale.

Planul nu se putea sprijini suficient decât pe democrația așezată a Ardealului, alături de cealaltă democrație, ageră, cu simțul practic și cu iubire de disciplină, a vechiului Regat.

În parlament Generalul își încleștează de câteva ori adversarul. Nu-l nimicește niciodată.

Atunci, prea debil, pentru o luptă fățișă, guvernul se aduna la ușa reședinței regale cu reclamațiuni și tânguiri.

Când află aceste lucruri, schimbă atmosfera la Cameră, expunând calculat și rece :

...„El bine, ne-a fost dat să auzim, pe unul din cei mai de seamă oameni de stat, spunând că formula pentru a guverna România, este Regele și Dobrobanțul. Câtă vreme zilele au fost senine, cât n'au fost turburări mari, barca statului a putut să meargă, să ne dea iluzia că ceace clădeam era progres și înflorire și să nu se bage de seamă că clădim pe nisip.

Îndată însă ce s'a întunecat cerul, îndată ce s'a arătat un pericol, o greutate, cu care a trebuit să ne măsurăm, îndată s'a văzut în ce rătăcire grozavă eram și cât de falsificată era viața noastră politică.

Odată are acest ton de relatare acră, pentru mulți, niciodată bine venită.

Altădată, arată cu degetul pe adversar și-l pocnește cu toate relele în cap.

Este teribilă clipa. Extraordinar lanțul acestor momente.

Sala parlamentului încărcată. Fum. Fete, pe crispațiunile căroră se citește incertitudinea, teama, gelozia, sau — pur și simplu — invidia.

Sus, pe estradă, magica apariție a bătrânului, înalt, uscățiv, cu fața fără viață, agitându-și mâinile, în care își rupe în bucățele adversarul, sau împungând aerul cu un deget lung, cât o sulită înveninată.

Vocea se desface atonă, surdă, uneori răgușită, învăluind totul într'o pâclă apăsătoare.

Vorbec, de acolo — de sus — moartea la un loc cu viața, stingerile triste ale istoriei, logicele orânduiri ale vieții și forțele magistrale ale unei istorii de progres și ordine.

Intr'adins par'că — pentruca vorbele și faptele să fie și mai gigantice, — omul certăreț dela tribună, părea și mai mic și mai fără vlagă, la începutul tuturor cuvântărilor sale.

Apoi cuvintele își începeau dansul lor amețitor.

de panică și frig, pe toate timpanele încordate și atente.

Nimeni nu se mai miră dece în jurul acestui om se adună, încet, încet, ura întregii burghezii.

În mijlocul acestor adversități oribile, generalul Alexandru Averescu, găsește ocazia să practice sacrificii și să lanseze formule de omenie, gospodărie și bună-cuviință.

În mod normal, pe harta politică orice General gândește prin mintea unui dictator.

El urmărește un ordin, nu o cuvântare.

Pare schimbul cel mai logic, dacă nu unul inevitabil, datorită structurilor comune.

Generalul Averescu, care a probat că știe să comande, solicită totuși parlament. Nu întinde o cursă nimănui. El știe precis că desbaterile acestuia nu angajează țara. Pe câtă vreme o frază, sau simplul cuvânt al Dictatorului, se înregistrează pe fișa tuturor cabinetelor europene.

Astfel, Generalul glorios, se supune unui șef necontestat : iubirea de patrie.

Ori toți câți și-au dat seama de această neobișnuită situație, refulată de voința Generalului, au speculat-o constant.

„Dictatura“ a fost un fel de bau-bau. Cu această stea, au colindat, două partide, străzile Iașului, piețele bucureștene și redacțiile tuturor gazetelor.

Teama a mers până acolo încât s'a instaurat un guvern de generali, pentru a prezida alegerile, ce se vroiau libere, pentru întreaga țara.

La Sud, pe Dunăre, — într-o astfel de epocă — se aliniau capetele coloanelor franceze, comandate de Berthelot.

Inspăimântătorul dictator, scrie, în această vreme, o rece condamnare a regimurilor generale :

„Ori care ar fi cauza, odată ordinea răsturnată, patimile se deslănțuiesc și însăși nesiguranța zilei de mâine, împinge pe uzurpători, sub aparența legitimă a apărării, mai departe, la acte de adevărată violență agresivă.

Odată pe acest povârniș, lovitura de Stat își semnează singură condamnarea.

Ceeace se ia sau se impune prin violență nu se poate menține decât iarăși prin violență...

În orice caz la sumarea istorică a faptelor se găsește ca rezultat: o serie de sbuciumări, în cele mai fericite cazuri, nefolositoare, iar nu rare ori dăunătoare, fie chiar trecător, evoluării normale a vieții obștești.

Este neîndurător acest nou Șef de partid. Ostracizat de ceilalți, hulit de asociațiile filo-franceze, unul din puținii filo-români, — el, Generalul, — așteaptă cu aceiași strălîmpede și lucidă intuiție, să se spargă și ultimul clocot de furtună.

Vorbește, până seara târziu cu prietenii săi; puțin, puțin de tot.

Aducându-se vorba despre o politică oarecare, dovedește că este un rafinat psiholog: „Druck bringt, gegendruck herbei. De aci nu a putut ieși până acum istoria. Conștiința generală poate a-

morți pentru cât-va timp, sub cutele coplesitoare ale evenimentelor strălucite, ea nu se stinge cu totul și mai curând sau mai târziu, la cea mai mică vibrație, se redeșteaptă și se redeșteaptă neîndurătoare. Indiferent dacă plătesc nota vinovații, violențele îndurate se răsbună. Când? Nu importă. Totul se reduce la o chestiune de timp.

Și când cineva amintește de lovitura de stat dela 18 Brumar 1799, Generalul, el însăși creator de istorie, face această incisivă remarcă :

„Eternul fapt, cine seamănă vânt culege furtună, de care nu a scăpat nici îndrăznețul dela Brumar, căci și la dânsul, în dosul unui frontispiciu orbitor, se ascundeau oculte dorințe egoiste. Nici chiar puterea geniului nu este deci un scut împotriva fatalității istorice.

Sunt demne de remarcat două lucruri. Mai puțin calificativul polemic de „îndrăznețul dela Brumar“ și, mai mult, (aproape spusă ca o reflecție asupra propriului său caz), ne reține gândul, concluzia convorbirei sale.

Cel puțin, pentru primii ani următori, și-a putut bănui soarta. Nu era prea greu. Mult mai penibil i-a fost ca să o mărturisească.

De-altfel la 30 Noembrie, a suportat și cea de-a treia decepție.

El, mai urcă astfel încă o treaptă către flăcările eterne ale altarelor Patriei.

În Capitală, pe sub bolțile înalte ale Arcului de Triumf, perechea regală, înconjurată de membrii

guvernului și vechiul prieten, generalul Berthelot, galopau peste florile aruncate de mulțimile delirante.

Apoteoza biruințelor, strălucea într'un enorm alaiu de uniforme și escadroane ale gărzii.

Din acest superb cortegiu lipseau doar: Ion Brătianu și generalul Alexandru Averescu.

Amândoi dușmanii. Singurii care nu s'ar fi putut înfrăți, în frenezia acestei bucurii generale.

Pentru prima oară, cu voință sau prin puterea unei neîndurate ursite, săvârșeau același lucru.

Absentau dintre nemuritori.

* * *

În această absență, mulțimea sărbătorită și aceia care sărbătorea, au bănuat o nouă opresare publică a Generalului.

În cadența marșului, fiecare legionar, cel mai umil soldat, ultimul concentrat, se gândește la suferințele fostului lor comandant.

Imensa popularitatea nu a putut decât să crească; sentiment elementar al mulțimei față de orice injustiție.

Incolonarea maselor, atașarea lor de acest om și pe plan politic, se produce ca o urmare logică, inevitabilă, a evenimentelor care se creau și se făramițau, lângă speranțele și lângă așteptările lor.

Ionel Brătianu se întoarce, dela Conferința pacii, înfrânt și 36 ore după sosire își semnează dimisia.

La Berlin, Adolf Köster, ministrul de interne al noii republici, declară curajos că — „a pierde România, este a pierde războiul și toate mijloacele de subsistență“.

Departe, în frigurile unui nenorocit refugiu, pe o graniță de care nu își mai amintise niciodată, Wilhelm 2-lea, își predase sabia, generalului olandez Ollendal.

Omnipotentul Brătianu, inițiază, între culise, guvernul neutru Văitoianu.

Este decretată starea de asediu.

Reacționar, generalul Averescu, anunță public că nu participă la alegeri.

Sunt exercitate presiuni, pentru a se renunța la abținere.

În casa Șuțu *) din Bulevard, Generalul, este vizitat de Argetoianu și Nicolae Filipescu, din oră în oră.

La rezistență erau asociați Take Ionescu și profesorul universitar P. P. Negulescu.

Într'una din dimineți, Generalul, întreabă pe unul din vizitatori:

— „Ce se spun în lume despre hotărârea noastră de a nu merge în alegeri?“

— „Nimeni nu o înțelege și toți o deploră...“

Generalul ascultă răspunsul visător. Take Ionescu arată că nu se poate risca, de către partid, o înfrângere, care putea fi ușurată de starea de asediu.

*) C. Gongopol, în revista „Ramuri“.

— „Dar aveți un curent formidabil...”

Generalul, recules, pronunță rece :

— „Hotărîrea e definitivă !”

A doua zi, seara, i se raportează că listele — prezentate fără aprobare — au fost votate cu o imensă majoritate. Că — în fine — sute de țărani refuzau să voteze alte candidaturi.

Informatorul este mirat. El comunică atitudinea Generalului: acelaș surâs potolit și aceeași tulburătoare împreunare de mâini peste mapele depe birou.

Cu toate acestea, rezultatul alegerilor, distramă sforile și cursele înodate și întinse de Ion Brătianu.

Primul guvern este al noilor straturi politice : președinte dr. Alex. Vaida-Voevod.

Cu accepțiunea Regelui, mai puțin increzător în Take Ionescu, generalul Averescu, devine ministru de Interne, în formațiunea noului cabinet.

Era urmărită — între altele — și fuzionarea partidelor respective.

Cum completarea listei guvernamentale s'a făcut în cel mai strict secret, apariția Generalului, pe banca ministerială, uimește asistența.

Un document plauzibil *) relatează scena astfel :

...„Ne trezirăm cu apariția vrednicului militar, recomandat printr'un gest larg de primul ministru. Uimirea fu enormă. Jenat, Generalul riscă o

*) N. Iorga, Supt trei regi.

glumă : „Când se face o astfel de tăcere, un proverb german spune că un ofițer de cavalerie își plătește datoriile”.

Din colțul unde era d. Inculeț, veni ghidușul, dar tăiosul răspuns : „La Ruși se zice că se naște un prost...”.

Totuși d. General Averescu rămase.

Persecutat de ideea că el vrea dictatura și având siguranța că urmărește disolvarea Camerilor, pe care Suveranul nu le putea suferi, am primit pe noul ministru cu o cuvântare care prevenia asupra piedicilor pe care le va întâlni, din partea noastră, orice tendință dictatorială.

Supărat, generalul dimisionează imediat (17 Dec.)“.

Nicolae Iorga opune candidatura sa, la președinția Camerei, lui Goldiș.

Discursul fusese din vreme pregătit. Toată mica revoluție se aranjase cu mult înainte, ajutat fiind, capul ei, de unele informațiuni ridicate chiar dela Rege.

Depe banca ministerială nu se dă însă nici-un răspuns.

Dimisia Generalului, este anunțată Regelui, de către însăși provocatorul ei moral.

Nici la Palat nu a fost mai puțin penibilă ziua.

Mentorul politic al Generalului, — Take Ionescu — comentează radios :

— „Foarte bine, foarte bine ! Dece a intrat singur, pe simple vorbe... Dece nu mi-a spus nimic ?”.

Generalul, trădări de asemenea natură, va suporta în fiecare an.

Ce ar mai putea să-l surprindă când este prezentat de presă, publicului, ca un agitator fără scrupule. Un Boulanger indigen.

Un exasperat, dacă nu putea fi un scelerat.

Președintelui de consiliu îi motivează astfel dimisia :

— „După convingerea mea nu este vremea să facem încercări și experiență. Țara are imperioasă nevoie de un guvern tare, compus din oameni experimentați și sprijiniți pe o majoritate compactă, omogenă și fără elemente dizolvante în ea, pentru ca să înceapă să lucreze serios, cât mai neîntârziat, potrivit așteptării generale“.

În vremea aceasta de conspirații și uneltiri parlamentare, în stradă, jos de tot, sub purpura politice, mulțimea este rău voitoare. Un anume ministru, este silit de lucrători să țină un discurs dictat, sub faldurile steagului comunist.

În cartierele mărginașe, străzile vuiesc. Vitrinele sunt devastate cu pietre.

În consiliu, guvernul, hotărăște depunerea imediată a mandatului.

Mulțimea trebuia satisfăcută. Această mulțime este femeie : adoră forța !

Altarele revoluției începeau să fumege. Interesele țării sunt desbătute în stradă : cu pumnul, cu patul armii sau — mai adesea — cu platra.

Guvernul straturilor sociale, nouă ieșite din tai-

funurile războiului, a ratat clasic primul său mandat.

Se dovedea că trecutul nu admitea, sub nici-o formă, ignorarea lui. Progresul trebuia fixat de temeliiile sale.

Dacă războiul preschimbases așezările, desigur că numai cu oamenii lui, cu acei produși prin el, trebuia să se încerce evadarea din inerție și desgust.

Această reîntoarcere au obligat-o evenimentele, cu toate că ea s'a făcut contra tuturor voințelor.

Personagiul gloriilor eroice, Generalul, nu putea uita un Waterloo, fără bătălie : alegerile din 1919 ! Și nici isgonirea din guvernul Valda.

În seara în care, investit cu încrederea regală, ieșea pe porțile Palatului, avea planul precis confecționat și admirabil ajustat și pe măsura oamenilor și pe aceea a evenimentelor.

Nici-o surpriză nu a mai fost posibilă. În cursul audienței justificase Suveranului, antipatia sa pentru parlament.

Se exprimase clar și lapidar :

— „Sire, sunt în joc două probleme. Una formată de antagonismul dintre principiul autorității organelor constituite în stat — (de o parte), — și curentele subversive, (de cealaltă parte).

A doua greutate a guvernării viitoare o constituie exercitiul suveranității naționale, care nu funcționează normal pe toată întinderea regatului.

Subsistă încă vestigiile unor particularisme, cu

tendințe centrifuge, în dauna forței unitare a statului.

Dacă pot fi de ajutor Țării, sunt aci, prezent.

Cum însă parlamentul refuză să discute cele două probleme enunțate, Majestatea Voastră, o rog să-mi acorde girul unui Decret special“.

Această limbă o vorbește astăzi omul grăbit — a doua zi — să-și schimbe tonul, la intrarea în parlament.

În Adunare pronunță cu alt accent, mai cald și mai promițător :

— „Domnilor, o rană nepipăită, dar poate cea mai serioasă din toate, este modificarea mentalității în toate straturile sociale, ceea ce a dus la o serioasă rupere a echilibrului dintre sentimentul datoriei și legitimitatea dreptului“.

Din bănci, se pornesc strigăte. Deputații Maniu și Mihalache, intervin violent.

Între tribuna prezidențială și sală, se închiagă un contact de trăznete.

În decorul, așteptat pentru ultima scenă, Președintele de consiliu, părăsește sala câteva clipe.

Revine cu mapa decretului de dizolvare.

Balonetele, lucesc pe coridoare. De pretutindeni se strigă : „Sinistră farsă !“

Surâsul, stins pe sicriul buzelor palide, — creșterea momentului înghețată în mâna care învelește sulul decretului, au spulberat ultimul strop de voință, în creierile oamenilor care se împrăștia, amarnic tulburați.

* * *

Este din cale afară de penibilă, tuturor, stăpânirea acestui cardinal al justiției eroice.

Înfioară pe oricine, palidul și slabul bătrân. Ființa tragică a Președintelui, permanent numit „Domnul General“, ținea înaintea ochilor mulțimei, evidența adevărului etern : inimi de oțel, pe corăbii de lemn, câștigă bătăliile !

Are aerul unui învins ; de aceea când scânteiază produce o derută imparabilă.

Este ceremonios în mișcări, lăsând impresia unei nuanțe de politicoasă subordonare.

Când însă, drept răspuns, dă ordine și dispozițiuni categorice, pare satanic.

Nu prea știe să fie concesiv. Umblă cu ideile, întocmai ca și cu niște lănci : numai din acelea subțiri și pătrunzătoare.

Cu aceste instrumente pune el, adversarul, sângele în mișcare.

Sufletul său, — ca pe străzile Ismailului, acum o jumătate de veac — nu urmează niciodată flexiunile trupului și înclinările capului. Ce fel de om este noul stăpân, pot arăta deopotrivă, numai viața aparte a mâinilor și cadența — egală totdeauna — a pașilor.

Ochii îi sticlesc, vii. Au uneori reflexe vinete de oțel.

Nu au plâns mai deloc. De două ori își aduce aminte.

Intâiaoară, acolo sus, pe Incărcătoarea, la cotă. In ceața și igrasia nopții care se scurgeau pe văile umede dela Mărăști.

Altădată, atunci când a revenit, din războiu, la Craiova.

Casa devastată ; nici-un ac, măcar. Pe podelele murdare, câteva jurnale și, într'un colț, cu geamul spart și rama diformată, portretul unui general bătrân : Regele Carol I.

L-a șters, cu mâneca hainii și l-a ascuns sub pulpana paltonului : parcă'l furase dintr'o casă străină.

* * *

Acesta este portretul Președintelui de consiliu, care în Iulie 1921, după cinci-spre-zece luni de guvernare, stăpânea printr'un imens prestigiu și colegii din guvern, și România.

Reforma agrară obținuse două treimi.

Ministrul finanțelor, magistratul Nicolae Titulescu, „maestru al atitudinii“ *), prezentase cice-ronian, proiectele financiare ale guvernului.

In această epocă, pentru a doua oară, Nicolae Iorga, apologetul faptelor de arme, ale Generalului, — îi minează cariera politică. In câteva filipice geniale, antrenează retragerea întregii opoziții din parlament.

In cabinetul său de lucru, Președintele de consi-

*) N. Iorga.

liu, ascultă avertismentele colaboratorilor săi, ridică din umere și răspunde degajat :

— „Acum e și rândul nostru să guvernăm. Și vom governa !“

Nu există nici-o desfacere de lege, pe care să nu o sancționeze imediat, laconic și draconic.

Clasele muncitorești, de toate categoriile, se agită. Aiurea, pe cuprinsul țării, se trage într'un general, fost comandant de armată.

Mitralierele pocnesc vulcanic în stradă.

Generalul-președinte și ministru de interne,—în acelaș timp — păstrează o liniște care exasperează.

Ordinul ca armata să circule pe străzi, însoțită de muzici și gornști, nu reușise să intimideze.

La ministerul de Interne se perindau tot soiul de delegațiuni.

Intr'una din zile se petrece un fapt uluitor. Șeful de cabinet al Generalului, depunând toate insistențele, obținuse audiență, pentru o oarecare delegație de căpetenii socialiste.

Erau aproape 40 și odată intrați în cabinet, primul ministru și ajutorul, abia au loc, în picioare.

O voce ridică tonul. Alături, o alta i se asociază. Și altele, și altele. Se vociferează, pur și simplu, sub ochiul lucid și zâmbetul rece, al Generalului.

Situația devenea penibilă. Lua proporții de cursă criminală.

Președintele de consiliu, grav, calm, se adresează unui muncitor din grup :

— „Domnule, am primit acești oameni, pentru

dumneata. Dacă mai continuă așa, te fac răspunzător de purtarea lor“.

Avertismentul este inutil. Unul, din ceată, amenință cu brațul. Generalul iritat, face un pas înapoi. Se reazămă de perete, privește peste mapele biroului, se concentrează un moment încleștând mâna pe tampon și ridicând brusc privirile, strigă:

— „Domnilor, v'am primit pentruca să vă ascult doleanțele. Văd că răspundeți cu necuviințe, primului ministru al țării. N'am ce să mai discut cu d-voastră... Vă rog să ieșiți acum... Vă promit că am să vă distrug!“

Ultima frază o spune sec și fără ton de enervare. Din ea radiază o hotărîre de piatră.

Abia se ghicesc respirațiile ascultătorilor. Privirile se caută în panică. Se aud șoapte; mai mult, discrete reproșuri.

Unul câte unul se strecoară mergând de-a'ndără-telea, către ușă...

Generalul începuse lucrul. Se aud numai scârțâitul penitei și ușoarele fâșăituri ale picioarelor, abia simțit, mișcate.

Când rămâne singur râde și face amare reflecții asupra curajului și multimilor.

Cu toate acestea, ordinea internă, nu își găsisese completa satisfacere.

Regele Ferdinand nu are îndemânarea să suporte un Președinte de consiliu de intransigența Generalului.

Nu era un curtean. Trata totul la rece și la egal.

Regina insistase, pe lângă Suveran, favorabil pentru cauza lui Brătianu.

Cineva — Toma Stelian — alarmase anturajul Generalului, afirmând, cu oarecari dovezi, că Ionel Brătianu a obținut capul guvernului. Că Regele, vizitând pe acesta la Florica, au stabilit — de comun acord — momentul când ar urma să se producă criza.

Primul ministru, la vie, este imperturbabil.

În tot acest timp, viața publică se rostogolea, printre primii ani ai Țărei — după războiu —, într'un uriaș torent de patimi.

Sufletele celor străini se asociau greu la noua unitate națională. La Senat, un evreu dement, otrăvit de idei comuniste, face să explodeze o mașină infernală, puțin înainte de începerea ședinței.

Patru înalți prelați ai bisericei, un ministru și un general, își împart trupurile și sufletele, morții și spitalelor.

În mesagiul regal, o mână, care transcria pe pagini multe și mai multe alte convingeri politice, a strecurat abil o frază echivocă.

Emisarul guvernului, Take Ionescu, convinge pe Rege, asupra viabilității guvernului, oferind, în schimb, o ascultare fără discuție, la orice vreme.

Generalul este aclamat cu strigătul: „Trăiască Președintele Republicei!“.

Regele ar dori să se elibereze de sub cenzura primului său sfetnic.

I se transmite de General, cu o sinistră curtoazie

că: „Dacă Majestatea Sa, dorește revoluția, o poate avea oricând !“ !

Se poate ușor remarca maniera de a proceda a omului care în 1917, își oferă dimisia, într'un ceas de groază, pentru a sublinia șubrezenia adversarilor săi.

Este o limbă elegantă prin prestigiul și justiția tonului, aceasta pe care o vorbește noul personaj politic, om de război și produs al faptelor sale.

La deschiderea parlamentului, după ce Regele părăsește adunarea, declară public :

— „Azi am avut al doilea Mărăști“. Sau o provocare abilă, sau un sondaj politic, sau o clipă de slăbiciune !

La consfătuirea majorităților dela Senat, expune răspunsul pe care și-l făurise, în singurătatea dela via sa olteană.

Acolo, veștile îi erau transmise la vreme. Generalul cunoștea precis și cronologic variațiile intențiilor regale.

— „Nimic nu mă poate clinti dela postul meu, câtă vreme am încrederea țării“.

Declarația face senzație. Un partid ține conciliabule cu nervi, cu întortochiate socoteli și hotărâri grave.

Brătianu se prezintă în audiență, pentru o lungă expunere informativă.

Ura politică este abil deghizată sub faldurile și pompa unor fraze de supunere și curtenie.

Este chemat Ministrul de război, ofițer activ,

Generalul Rășcanu. Regele îi cere dimisia, sub forma unui protest public.

Demn și loial, acesta raportează :

— „Sire, Generalul Averescu, nu poate fi condamnat fără ascultare, — după simpla versiune a opoziției“.

Ca întotdeauna când situația era gravă, Președintele de consiliu, era la vie. Avea nevoie de odihnă, dar — mai ales — de perspectivă.

Chemat în audiență, întreabă surprins pe emisarul Regelui : — „Dar ce am spus ? !“.

Obligat, retractează, convins că va produce indignare.

Bătălia aceasta o pierde după 15 zile. Take Ionescu dimisionează, urmat de amicii săi, din guvern.

Contra aceluiași adversar, câștigă — în particular — atunci când Regele declară lui Duiliu Zamfirescu, președintele Camerei :

— „Nu pot lucra cu generalul.... Omul acesta mă înghiață !...“.

* * *

Nimic nu impresionează, la această dată, pe vrăjmașii săi, decât rezistența și răbdarea acestui om.

Cunoaște, ca nimeni altul, valoarea înfrângerilor. Râde, cu economie. Numai ochii îi joacă, sub pergamentul, cutat de neodihnă, al frunții, nu prea înaltă.

Generalul, trece căile victoriei, chiar prin zona de panică a înfrângerilor.

Nu se lasă zdrobit de ele, cum nu se lasă nici amăgit de succese.

Sub guvernarea sa trece mâna militarilor. Nu s'a putut obișnui niciodată cu regimul concesiilor și al toleranțelor civile. Din această cauză a preschimbat serviciile superioare în Comandamente disciplinate.

Serviciul poștal și căile ferate sunt militarizate.

În toamna anului 1920, un ordin a fost suficient ca întreaga revoluție a muncitorilor să fie stinsă înainte de a se declara.

Primul ministru se întorcea, cu trenul, dela solemnitatea unei improprietări. Ora începerii grevelor generale, a coincis cu apropierea sa de București. Abia poate ajunge la minister.

Un ordin scurt, lansat precis, a pus în aplicare întreaga aparatură de ordonare și disciplinare a serviciilor.

Lângă fiecare mecanic apăruse o sentinelă și lângă fiecare lucrător comunist, strălucește o baionetă.

Ordinea s'a instaurat iarăși puternică și vigilent păzită. La Marele stat major al Armatei se încep lucrările unui vast și complet „Plan de mobilizare al poștelor și căilor ferate“.

Generalul Mihail Ionescu, elev al Președintelui de consiliu, are conducerea lucrărilor. Continuă,

construcțiile inițiate — în diversele regiuni ale Țării — sunt inspectate cu de-amănuntul.

Într-o asemenea ocazie, Primul ministru, și-a descoperit puțin, — foarte puțin —, din umorul atașant care-l legase de nădejdiile și nevoile subordonaților săi, prin umezile și moartele tranșee ale frontului românesc.

Se construia linia Cerna-Vodă, Constanța și Carmen-Sylva.

Câteva batalioane de geniu concureau la montarea raiurilor.

Ofițerii ingineri locuiau în vagoane. Muncă, de dimineată până seara. Pe neașteptate sosesc în inspecție, Primul ministru Generalul Averescu și Generalul Mihail Ionescu.

Vară. Cald. Apele mării albastre. Cerul fără nici-o urmă de nor. Orizontul vibrează sub lentila solară. Joc monoton și agasant de valuri dantelate.

Directorul general al C. F. R. cercetează mai de aproape lucrările. Cerând relații tehnice unui ofițer își amintește de o reclamație primită. Se plângeau vecinii că veneau femei pela vagoane sau că uneori se făceau chefuri întreaga noapte.

Generalul Mihail Ionescu, aspru, face observațiile de rigoare.

Tânărul sublocotenent, încremenit, nu îndrăznește să protesteze.

Președintele de consiliu — care auzise despre ce era vorba —, având aerul distrat, se apropie și pune o întrebare :

— „Ce vârstă ai tinere ?“

— „Douăzeci și unu de ani, domnule General !“

Soarele cădea fire subțiri, prin culorile de verde-putred ale zării răcorite.

Tăcere umedă. Atmosferă de soare și miros de alge descompuse. Nici-o pasăre, nici-un țipăt răătăcit în desfășurarea solemnă a apusului oceanic.

— „Frumoasă vârstă ! Hai să mergem, Ionescule !“

Apoi Generalul s'a îndreptat gânditor către mașină. Celălalt, emoționat, trece în stânga.

În urma automobilului s'a ridicat un nor de hârtiute albe : reclamația ruptă.

* * *

Președintele de consiliu, urmărește, cu deosebire, opera de înregistrare a provinciilor, la legea și administrația centrală. Îl preocupă obsedant activitatea Consiliului-Dirigent dela Cluj, instituție patronată de prevederile actului dela Alba-Iulia.

În Aprilie, 1920, semnează un Decret-lege, pe baza căruia se anulează ființarea acelui consiliu.

Se deschide astfel o largă cale către unificarea politică și administrativă.

Sunt câștigate alianțe. Se face o faptă mare. Dar se și expune, încăodată, celor mai venale și ne-loaiale lovituri. În parlament întreaga opoziție, coalescează.

Este stigmatizat de presă cu titlul de „Șef de bandă“.

Între intimi, iarăși vorbește, cu amărăciune, despre aceasta nouă stare de lucruri :

— „De o parte, calea dreaptă a adevărului plăcut sau neplăcut, neted sau colțuros, dulce sau amar, mângâietor sau aspru, gingaș sau brutal, într'un cuvânt în toată goliciunea sinceră a realității, — de alta, poticele și poticuțele întortocheate și întunecoase, de asemenea în toată goliciunea, dar în goliciunea celei mai hidoase deformări levantine a adevărului“.

După împrejurări, Generalul, a devenit, rând pe rând, — „omul care ne trebuie“ —, „omul care nu ne trebuie“.

Se desparte de prietenii politici. Constantin Argetoianu îi desbină partidul. Cu toate acestea, câțiva ani mai târziu, pe lista ministerială — prezentată Palatului — pe acesta îl scrie, întâiul.

Este un naiv sau un iremediabil fabricant de glorie ?

În alt an se abține dela alegeri. Intră în conflict cu Coroana. Nu uită însă să lase să transpire în presă declarațiile care-l remontează public :

„Incontestabil că spiritele sunt în stare de efervescență.

Nu mai puțin incontestabil este că exploziunile gazelor celor mai puternice nu s'ar produce, dacă nu ar fi supuse apăsării din afară.

Deci nu compresiuni, ci supape. Nu baionete, ci libertăți.

Nu teroare sau intimidare, ci legalitate. Nu favoritism, ci imparțialitate“.

Se retrage apoi demn, ostășește.

Dacă este în urmă chemat, se așează în fruntea revendicărilor democratice, nu ca un distrugător, — ci, mai ales, ca un creator, într'o ordine nouă, în care ideea națională să-și găsească cea mai desăvârșită întrupare.

Este un mare modest cu toate că dorința organică, dinamică a menținerii prestigiului personal, îl conducea mai ușor către aroganță și subiectivism.

Câțiva ani, mai târziu, o favoare regală, îi permite uniforma militară, pentru tot restul vieții.

În aula Camerei, cu prilejul comemorării lui Zece Mai, este văzut în vechea uniformă a celui mai glorios comandant de război.

Alegerile din preajma lui 1927, înfierează experiențele politice, de până aci. Din nou, formula unui cabinet averescan, este la ordinea zilei. Regele este suferind. Svonuri tragice circulă pretutindeni.

Bolnavul Rege, cu viața împrăștiată prin toate colțurile istoriei contemporane a României, este sub umbrele unui trist apus.

Intriga funcționează viu. Puțina energie a trupului istovit, mai poate totuși aprinde, în sufletul Regelui obosit, o umbră de voință.

Monarhul se refugiază la Scrovește. Acolo țese El,

vechiul crez regal, de a uni, în jurul tronului, elementele de seamă ale vieții politice.

La 30 Mai i se cere generalului Averescu, președinte al consiliului de miniștri, realizarea Ministerului Național.

Presa opoziției fulgeră. În fine, „guvernul dictatorilor“ trebuia doborât.

Generalul este primit în audiență. În sala de consiliu, colaboratorii, îl așteaptă neliniștiți. Toți îl întâmpină cu teamă :

— „Cum a fost ? Ce s'a întâmplat ?“

Sigur, senin și potolit, primul-ministru, răspunde :

— „Am depus memoriul. Am spus și concluziile. Un guvern de concentrare fiind imposibil, nu poate fi adus decât un guvern tare, cum este al nostru“...

— „Și atunci ?“

Cu siguranță în glas, Generalul răspunde :

— „Atunci ? Suntem... rămânem. După masă deci, la lucru“...

La orele 5, este întrunit consiliul. În ședință, șeful de cabinet, intră și anunță precipitat :

— „Domnule general, d. Hiott, are să vă facă, din partea Palatului, o comunicare extrem de urgentă“.

Generalul se ridică și iese. Afară îi este prezentat un plic voluminos, cu laconica indicație :

— „Domnule prim-ministru, Majestatea-Sa vă roagă să semnați decretul acesta“.

Generalul desface plicul. Citește, — nu-i vine să creadă.

Totuși semnează. Se întoarce apoi, mai puțin voios, în sala de consiliu.

— „Ce a fost?”

Generalul își recăpătase calmul. Strânge, cu puțină răutate, pleoapele peste globule, și anunță degajat:

— „Mai nimic. Mi s'a adus un decret ca să-l semnez. Un decret prin care prințul Știrbey, este numit prim-ministru, în locul meu“.

Își strânge hârtile și trece în biroul său. După câteva ore, pe sub ferestrele locuinței sale, vânzătorii de ziare, vociferau și fluturau, pentru public, edițiile speciale ale zilei.

Din nou „omul care nu mai trebuie!”

* * *

— „Cavaleri, este ora 2¹⁰“
(Solemnitatea ordinului M. V)

Asupra schimbărilor din Ianuarie 1925, public, Generalul nu a declarat nimic.

Votul unor Camere de partid, nu reușise să ucidă nici un om, nici-un viitor.

Se știa că Regina vizitase pe principele Carol, la Paris.

Suveranul repetase condițiunile de repatriere, care nu îi fuseseră acceptate.

La 22 Noembrie, cavalerii ordinului eroic Mi-

haiu Viteazul, manifestează pentru principiarul camarad.

Liberalii intervin, determinând pe Rege, ca să adreseze Generalului o scrisoare prin care să declare, la 28 Noembrie, că își menține hotărârea.

„Apărarea prințului ajunsese și în grija averescanilor răsturnați, cari pregăteau o întreagă agitație carlistă — termenul începea să se răspândească.“*)

Fostul ministru, Mihail Manoilescu, se așează pe primul plan.

Regele este învins de suferință și istov.

„Dus la Sinaia, unde regăsise pentru publicul, care-l privia înduioșat, un ultim zâmbet, pe subțirea-i față de ceară, așezat în mijlocul florilor pe care le iubia și le înțelegea, în continuu contact cu natura, în imensitatea căreia stătea să se piardă, Regele Ferdinand ațipise liniștit, într-o noapte care i se părea mai cruțătoare, decât celelalte. (19 Iulie)“ **).

Solemnitatea înhumării indignează pe cei mai pioși. Cripta domnească este părăsită, de asistența oficială, înainte de a se fi sfârșit coborârea cosciugului.

În vremea următoare, Regența aleasă, nu poate domni efectiv.

Ion Brătianu este mai dărz ca totdeauna. Se vorbește cu și fără crezare de „intangibilitatea actualului dela 4 Ianuarie“.

*) N. Iorga.

**) N. Iorga.

Apar ziare cu titlul simbolic : Craiu Nou. Sunt acționați în judecată oameni politici : Mihail Ma-noilescu.

La proces, generalul Alexandru Averescu, citat ca martor, reproduce cuvintele defunctului Suve-
ran : „ni jamais, ni à tout prix“.

Opinia sa o evită. Următor, cărturarul Nicolae Iorga, are o atitudine tranșantă față de guvern. Elimină orice posibilitate de menajament public, în expunerea sa. Se declară, pe față, aliat fidel al principelui.

Censura mutilează ziarele. Publicul asistă înfiorat la arestarea câtorva elite militare. Se dau, prin presă, comunicate liniștitoare.

Destul, că poporul, lua cunoștință că o proble-mă gravă se desbate febril între culise. După cele ce se petreceau se puteau ghici, proporțiile ca-zului.

Intre micile comandamente militare se fac con-spirații. Guvernul se apără prin penibile comuni-cate. Opoziția se coalizează.

Generalul Averescu, își oferă, cu ușurință, ade-ziunea.

Guvernul este sdruncinat. Șeful său, copleșit de dureri și amărăciune. Alături de înfrângerea poli-tică, înfrângeri fizice. O veche anghină diferită neglijată îl doboară între flori și lumânări, la 24 Noembrie, din anul în care văzuse moartea re-gelui.

Generalul se întâlnește cu Prințul la Bellinzona. Se știe bine acum, că maiorul Tătăranu, atașatul

militar dela Paris, este în capul „revoluției“.

Înaltul Patriarh, convins partizan al prințului, destăinuise oficial slăbiciunea Regenței :

— „Țara nu merge fiindcă nu are cap : prințul își fumează țigările, Sărățeanu cercetează cărțile, eu, un preot, nu pot decât să încerc o împăcare“.

Când, peste câteva luni, prințul Carol, străbate văzduhul, peste pietrile colțuroase ale muntelui Caraiman, Generalul, informat, surăde și își pri-vește mâinile, prietenii lui, în netulburata și con-tinua lor frământare.

Evenimentul este prea strălucitor, pentru ca miile de gâze politice să nu dea buzna în flacărele lui.

Partidele politice se distramă. Oamenii se auto-crucifică. Se fac ziarelor declarații egale cu o si-nucidere civică.

Generalul, aasistă imposibil la această fantoșe-rie ; o mare care se agită vroind să creeze taifunul.

Cenzuratorul activității sale, din pericada răs-boiului, astăzi aproape Șef de partid, cade gratuit în ispita unui fals prestigiu : furtună într'un pa-har cu apă !

Personalități de marcă, se rup vijelios din ca-drele partidelor, fluturând alte steaguri, luptând pentru alte ideologii.

În acest devergondaj spiritual și moral, a fost firesc ca noul rege, să încerce aplicarea vechei formule : Ministerul Național.

Opoziția asteroizilor, șefi de mici partide, anu-lează eforturile.

Guvernul trece pe seama profesorului-apostol Nicolae Iorga.

Este sacrificiul vieții, sufletului său.

Mai departe de Palat, nimic nu tulbură liniștea de aur a Generalului, care nu mai este văzut decât atunci când părăsește reședința regală, unde fusese chemat ca sfetnic particular.

După câteva luni i se oferă solemn „cartea de Mareșal al Armatei Române”.

Buzduganul, cizelat cu aur, semn al veșniciei puteri militare, a însemnat atunci și un omagiu, dar și o căință.

Multă vreme apare lângă figura luminoasă și surzătoare a Regelui, chipul de ceară cu barbișon alb, al Mareșalului.

Este vădit simbolică apropierea: forța temeinică a vieții verificate, garantând elanurile unor noi voințe și prefaceri!

După un an, bătrânul Mareșal, renunță și la această onoare. Dispare, pentru totdeauna din tribuna regală.

Și-a închis aproape veacul existenței sale, în odăile singuratice case din șoseaua Kiseleff.

Dece? Se pot face multe supoziții. Misterul și enigma politică au oferit noi debușeuri poftelor de senzational.

Este mai probabil însă că un copac ori de câte ori înfrunzește, nu își mai arborează aceleași frunze, din anul trecut.

Și această dogmă își cere sacrificiile ei. Oricât de dureros ar părea celor mulți.

JOCURILE VIEȚII, JOCURILE MORTII.

„Dacă este să cad, lăsați-mă să cad alături de adevăr, iar dacă este să mor, lăsați-mă să mor apărând ceea ce este drept.

1865, Abraham Lincoln

S'a schimbat mult omul care, la un moment dat, era sufletul sutelor de batalioane, trimise pentru sacrificiul suprem.

Ducaul barbișon este alb. Obrajii au calchiat în expresivele lor trăsături forța vitalității lăuntrice. S'au uscat, arși de arderea continuă a ochilor sculptori.

Pasul este mai încet, mai prudent. Mâna mai scheletică, mai surprinzătoare și mai independentă de restul trupului.

Vocea nu mai este pătrunzătoare; mai degrabă, impresionantă. Nu mai este vie, aspră, clară. Nu mai seduce energia și fermitatea ei.

De astă dată este mai caldă, mai sfătoasă. Atrage prin greutatea frazelor cari sunt rostite, dacă nu prin însăși istoria care vorbește.

Acum cuvintele sale servesc istoria, care se realizează în forma ei cea mai umană și morală : darul învățăturilor, consecințele sbaterilor unei vieți.

Dacă mai este un combativ ? Puțini o mai cred, precum nimeni nu renunță la această convingere.

Cum viața lui s'a risipit pretutindeni, prin cei aproape optzeci de ani ai României moderne, nimeni nu poate neglija sacrul tezaur ce conține inima și creierul ilustrului înțelept.

În țară, credințele se primenesc cu trecerea oamenilor. Legenda trecutului moare sub toate crucile.

Viața trepidantă a epocii ucide simpatia pentru contemplație și pitorescul epicului legendar.

A fost uitat și marele său adversar, lângă umbra căruia a întregit gloria unei țări, care-i uită. I. C. Brătianu, acela „care trăia în închipuirea — desigur insultătoare pentru țară, dar sincer simțită de el — că el e, peste toți și peste toate (peste Coroană chiar) un fel de boier, de stăpân, de părinte al țării românești, instaurat în această calitate de către Dumnezeu, ca să aibă grijă să fie singur răspunzător de toate cele ce se întâmplă cu noi ; că, celelalte guverne nu sunt decât un provizorat tolerat de el, pentru perioada în care el avea nevoie de odihnă, sau în care nici-o chestiune însemnată nu se arăta la orizont ;...” *)

Dar el ? Forța de fascinațiune și sugestie a unei

*) Cuvântul, 29. I. 1938, Nae Ionescu.

legende, isbutise să facă maniabile, altă dată, sute de mii de suflete și voințe.

Mareșalul are superba putință să-și parcurgă întreg trecutul, clădit pe o superioară consumare a vieții.

Ideile sale, originale, creatoare, sunt discutate pe toate fețele lor. Rareori sunt însușite. De cele mai multe ori sunt înmormântate sub o stranie ocolire. Nu, o negare nemărturisită. Mai degrabă o teamă.

Mareșalul, alături de legendă, a alimentat și o teamă, o bănuială de primejdie. Surprinzătoarele sale manifestări de energie, forța geniului său, l-au scos dintre oamenii comuni.

Despre un „Partid al poporului“ nu mai poate fi vorba, în largul înțeles al stărilor de altădată. Vitalitatea și durabilitatea i-au fost topite și irosite de frământările epocilor, pe care le-a calmat cu energia lui.

Însăși venerabilul său Președinte, apare foarte rar, în public.

Moartea soției sale, îl închide pentru totdeauna, într-o singură și originală viață. O viață de renunțare. O viață solemnă și discretă ca un imn.

Chemat de amintiri duioase, Turnul-Severin, este locul unui refugiu sublim. Acolo este și via. Faimoasa vie, unde primele bombe ucigăse, tulburaseră suferințele unei nobile femei.

Cu o zi, înaintea fiecărei solemnități oficiale, nevoi urgente, îl reclamă sau îl rețin aiurea.

Între generali Armatei II-a mai apare o singură

dată, chiar acolo, pe coclaurii și văile sălbatice ale Mărăștiului.

În fața uriașului mausoleu a stat simplu, modest, cu sufletul încărcat de emoție. În basinul unui greu pedestal, ardeau flăcările unei torțe. Fumul se rostogolea, respirându-se, prin fața privirilor liniștite ale Mareșalului.

Focul, simbolul geniului. Fumul, acela al nestătomniciei. Între ele, omul isbutise, să facă o credință din frica de moarte a atâtor zeci de mii de sacrificiați aci.

Nicăeri nu a mai fost, apoi, văzut. În calea nimănuî nu a mai stat. Cu toate acestea, atâtea partide, se tem încă de tăcerea singuratecului.

La Senat, magistrat pe viață al României, este văzut tot mai rar. Aproape deloc.

Călătorește în Italia unde îl chiamă nostalgia rătăcirilor, studiile, duiosia logodnei și prietenia cu Ducele Mussolini *).

Și par'că să dea o și mai enigmatică aparență vointarei sale retrageri între acordurile simfonice ale unui trecut de aurore, în ziarul partidului „Îndreptarea” apar, din vreme în vreme, articole semnate X. X. X.

Autorul este cunoscut ; multe priviri se încrunță, multe inimi se umplu de venin.

*) Metropole, Liviu Rebreanu.

Distinsul romancier mărturisește că pe masa ducelui a observat o singură fotografie: acela a Mareșalului Alexandru Averescu.

Când o serbare națională aduce la ordinea zilei, alianța franco-română, ziariștii, dornici de senzațional, asaltează casa Mareșalului.

Se alege cu recele răspuns : „Cu Franța nu am nimic. Cu Germania, problema se pune în acelaș mod de neutralitate. Nu sunt nici franco-fob, nici filo-francez. Sunt, pur și simplu, filo-român”.

Mai târziu se disculpă de vechile acuzațiuni și spulberă multe omagii nemeritate.

Dacă cineva insistă, răspunde invariabil : „Dacă ași spune fără nici-o restricție sau ocol, întreaga mea gândire, chiar admitând că nu ar suferi nici-o știrbire la cenzură, nimeni nu m'ar crede ; să spun altceva decât ceace gândesc nu-mi convine”.

Bătrânul Mareșal este teribil. Această inflexibilitate i-a creat toți dușmanii.

Când, altădată, este chestionat asupra politicei guvernului, răspunde, subliniind fiecare cuvânt :

— „Când am crezut că guvernul greșese, în politica externă, am spus-o direct și între patru-ochi ministrului respectiv, sau Suveranului, dacă m'a întrebat.

Niciodată n'am intervenit public.”

Iarăși răspunsul camerei cu două uși. Ți se deschide una, și te întrebi ce ar putea fi înapoiă celeilalte.

Nu este senzațional nici-un răspuns, prin relatări extraordinare sau ciudate descifrări politice. Dar există un senzațional isvorât din amestecul de justițe, conciziune a ideilor și probitate a lor.

Dacă pare uneori că este profund, acest lucru își are originea în sinceritatea declarațiilor sale.

Mareșalul își iubește trecutul. Despre „Partidul poporului”, mărturisește, cu emoție : „Deosebirea este atât de mare între concepțiunile ce au prezidat la activitatea partidului poporului, atât pentru timpul guvernării cât și în lunga opoziție ce ducem, precum și între realizările sale atât de mari, în raport cu ale urmașilor, încât orice comparație din partea mea ar însemna o auto-elogiere”.

Nu și-a pierdut nici-una din rarele însușiri, grație cărora înghețase sufletele dușmanilor sau își făcuse soldații să-și sfărâme inimile.

Nu se pierde în detalii. Nu iubește, ceace se adoră astăzi : „combinațiunile !”

Când un șef de partid, îl vizitează pentru a-i propune o alianță Mareșalul îl întâmpină cordial :

— „Domnule Vaida, suntem amândoi bătrâni. Consideră formalitatea încheiată și să discutăm despre altceva decât de participarea mea în guvernul de concentrare.”

Convorbitorul său, a povestit mai pe urmă : — „Am înțeles imediat.

Și am vorbit apoi aproape două agreabile ore, despre oameni și despre lucruri, despre strategie și literatură, despre plastică și istorie, numai despre actualitatea politică, nu.

Mareșalul, a fost omul cu care m'am înțeles, în împrejurarea aceea, cel mai bine...”

Puterea lui de așteptare, diversitatea preocupă-

rilor sale intelectuale, singure ele explică faptul că, atunci când nimeni nu se așteaptă, Mareșalul, alimentează, cu o intensitate nebănuită, viața actualităților.

Astfel în 1918, Duiliu Zamfirescu, anunțase că este în posesia caetelor de notițe zilnice ale glorio-sului General. Scrierile au fost așteptate cu înfrigurare ; nu au apărut însă nici atunci, nici în decursul anilor următori.

Abia în preajma aniversării a 10 ani de opoziție, însăși Mareșalul îngrijește tipărirea lor.

Volumele apar în ordinea inversă. Volumul al 2-lea, consemnatar al evenimentelor războiului național, precede pe acela în care sunt înregistrate faptele anilor de neutralitate.

Cercetătorul, nu poate descoperi nici-un dedesubt. Este, mai degrabă probabil că Mareșalul, nu a fost — încă din primul moment — hotărât să publice întreg manuscrisul memoriilor. De aci a rezultat inversarea, care a putut să pară, unora, atât de ciudată.

Paginile au stârnit panică. O panică surdă, subterană, refulată.

Încă o prăvălire de gloriole, în prăpăștiile oprobiului public !

Cărțile sunt o tragică evidență a întâmplărilor cari au întregit viața publică și de războiu a României.

Volumele închid — rând pe rând, — întâiul : durerea ; cel de-al doilea : eroicul.

Deși, la fiecare pas, Mareșalul, are impresia că dispune de el însăși, în permanență este risipit și angajat în volbura evenimentelor.

De aceea, citindu-l, simți că este o dramatică și îndușetoare iluzie, sentimentul că dispunem de noi înșine.

În public, sunt declașate vagi polemici. Nimeni nu încearcă o opoziție, egală loviturilor.

În jurul multor măști ale cărții, se respiră — după acela — moartea.

Numai o neînfrântă realistă, iubitoare a tuturor grațiilor și eleganțelor de spirit, are o întrevvedere cu Mareșalul: Regina Maria a României.

În fața prea Înaltei Doămne, bătrânul ostaș săvârșește un act de cuvință și curtenie, oferind volumele cu un autograf de supunere: *)

Unele ziare publică recenzii abile. Sunt atacate, succesiv, oportunitatea, subiectivismul, stilul, mai ales.

Cărturarii sunt desamăgiți: e plat, rece, egal, fără strălucire.

Mareșalul se gândește la clipele negre, la ceasu-

*) „Momentele cele mai memorabile din perioada neutralității noastre, la începutul războiului mondial, pot fi considerate ca un titlu de glorie pentru M. S. Regina Maria, care odată cu urcarea pe tron a dat curs avântului Său patriotic exercitând o influență constantă și eficace, pentru a orienta mințile și inimile românilor pe calea impusă de aspirațiunile milenare ale neamului.

Depun la picioarele Augustei Doamne recunoștința ce ca Român sunt în drept a exprima”.

Mareșal Averescu.

rile penibile, la nervii și sfărâmările de speranțe, între care a scris.

El a notat numai scheletul faptelor. Impresiile, senzațiile profunde, umane, s'au grefat pe o inimă, pe un obraz, pe descărnarea unei mâini înghețate.

Moartea nu e stil. Distrugerea și uciderile nu se fac după stil. Cine ar fi avut nebunia să ceară atunci morții un stil?

A devenit astfel, din nou, un personagiu al surprizelor. Este iarăși „omul care nu ne trebuie.”

Mareșalul, știe, astăzi, perfect de bine acest lucru.

Cu cât stinge mai multe aureole, sau demască mai multe fantome, cu atât se închide, cu mai multe lacăte, în singura și cumintea lui lume, de singurătate și reculegere.

Convins de sfârșitul vieții sale politice, a găsit puterea suflătească pentru a-și tipări „notițele.”

Este în preajma lui „o țară fără bătrâni.”

Atunci s'a retras.

S'a retras arătând că sufletul său nu este numai un depozit de geniu al ordinei, dar și un superb servitor al simțului măsurii.

II.

Fără îndoială acțiunea este forte prin ea însăși; dar ceea ce este și mai puternic decât ea, este ideea care o germinează.

El Ktab

Mareșalul Alexandru Averescu, rămâne o exactă sinteză de tradiție românească și geniu latin.

Pe acestea s'a aplicat școala germană a ordinului și abnegației.

Are o carieră napoleoniană, dacă aceasta este un etalon. Nu are însă nimic furtunatic, brusc, nenatural.

Viața lui se desfășoară după un ritm înțelept. Niciodată nu sare peste fapte și ani.

Tărăște, după el, și fulgerile norocului tânăr, dar și greutatea penibile ale vieții care încercase să-i frângă genunchii.

Mareșalul Averescu se strecoară cu hotărâre printre fantomele negre ale anilor și își știe, cu precizie, scopul în zilele de meditație sau efort.

El nu este produsul vieții. A provocat, această viață, în jurul său.

De acela fiecare isbândă a sa a însemnat un fragment, din propria sa viață, încenușat.

Dacă viața cunoaște două categorii de sacrificii, atunci Mareșalul a făcut din acelea tragice, spre deosebire de celelalte, eroice.

Omul acesta nu a fost un erou, în sensul barbar, de violență, al cuvântului. Are ceva de legendă, fiindcă își bazează viața pe vocație.

Nu cunoaște agitații trans-pământene, sbateri, eroism cu pierderea conștiinței.

El merge prin viață stăpân, calculat, matematic. Are o siguranță de metal. Nu se avântă niciodată. Știe — în fiecare clipă, a mersului său, — cât trebuie să jertfească și cât trebuie să câștige.

Nu participă la jocurile de noroc ale împrejurărilor.

Stă la masa vieții ca lângă o tablă de șah.

Pe urmă viața lui este o viață de legendă : nu se mai sfârșește. El trăește până se consumă și ultima consecință a realizărilor lui.

Trece prin toată istoria modernă a țării sale. Are multe păcate. Cu toate acestea nici-un pisc de munte nu este mai înalt decât idealurile lui și nici-o prăpastie, mai adâncă decât suferințele sale.

Reprezentând tot ceace este mare și, într'adevăr, impresionant în om, este un erou. La el acțiunile mari, curg din izvorul sacru al cultului pentru sacrificiu.

Spiritul său superior, isvorât din practica sublimă a vieții, este sursa permanentă și ideală, izvor comun, și pentru eroismul civic și pentru eroismul militar.

„In imbulzeala universală, care a urmat după războiu, în această neînchipuită răsturnare a valorilor, în molozul general care a curs din toate părțile și al aluviunilor aduse, de puterea furtunoasă a curenților noi, el se ridică liniștit — și liniștitor pentru toți — ca acea stâncă de granit care singură poate oferi siguranța unui fundament solid.“*)

Din popularitatea lui se nasc partide noi, din opera lui de guvern trăesc, foarte comod, partide

*) Mihail C. Vlădescu.

vechi, și din activitatea cinstită a lui, pândesc firimiturile cu nesațiu, toate elementele și formațiunile de o potrivă de convinse, de stângăcia și neabilitatea lui și din care își creează capitalul cu care să-l combată.

Cu toate acestea cariera politică a mareșalului Alexandru Averescu este una dintre cele mai bogate, prin meditațiunile ce ridică.

Ea evidențiază ce mare influență și ce diverse probleme poate presupune *intervenția eroului militar — om de stat — în viața publică a țării.*

Mareșalul apare în viața noastră politică într'un moment grav în care idealul național și idealul democratic isbeau, cu aceiași putere irezistibilă, — la porțile destinului nostru istoric.

El rezistă magistral tentațiunilor și aventuriei. Nu se lasă prins în jocul funest al încurajărilor populare și nici nu se închină atracțiunilor pe care i le oferă exercițiul puterii de stat.

Are curajul să afirme profetic: „Democrațiile adevărate se așează, pe cât mai multe reguli de drept, care nu se pot tulbura, nici prin acte de forță materială, nici prin violența arbitrarului, fără a nu fi expuși, în viitor, — la primejdia unor reacțiuni, din care se nasc mișcările violente.“

El vede clar că politica trebuie să fie o forță creatoare, o forță de muncă, de pricepere, de răbdare și de energie permanentă. Că munca este o credință. O morală.

Cine putea să vorbească, despre aceste lucruri, cu mai mult suflu și convingere, decât acest splendid produs al muncii permanente!

În armată porcede din rândurile de jos. Dintre suflete, pentru a ajunge între hărți, cifre și planuri savante.

Așa se explică de ce niciodată nu uită valoarea spirituală și umană a recilor și inexpressivelor cifre.

Istoria noastră nu cunoaște un exemplar mai complex.

Pornit de jos, din straturile cele mai supuse, își continuă, o carieră prodigioasă.

Niciodată nu aparține unui singur regim spiritual. Așa, bunăoară, dacă prin actele sale aparține istoriei, prin voința lui — veșnic activă, va aparține, încă multă vreme, actualității celei mai arzătoare.

Câtă vreme o modestă părticică de viață mai animă încă materia, el nu cedează pasul oboselii.

Din această cauză imaginea lui puternică, rămâne unica forță capabilă să mai miște sufletele recunoscătoare.

Viața aceasta curge și alimentează cele mai frumoase pasiuni și cele mai nobile gânduri.

În cercetările asupra acestei vieți se pot descoperi și scăderi. Omenesci, dar scăderi. Ele îl umanizează prin suferințele ce i-au adus.

Viața de-acum a Mareșalului este un amurg. Un

amurg rece, sticlos, scandinav. Care predispune la cugetare obiectivă.

Este dar logic să sfârșești prin a te convinge că viața aceasta, de o putere extraordinară și de o forță de fascinațiune neobișnuită, nu are și nici nu trebuie să aibe vreodată un sfârșit.

Sanatoriul Saint Vincent de Paul,
August, 1937. — București.

ANEXA 1.

MEMORIUL COMANDAMENTULUI ARMATEI A III- INAINAT COMANDAMENTULUI DE CĂPETENIE.

În ziua de 28 August.

„Din cuprinsul directivelor date, la mobilizarea Armatelor II și III, rezultă că planul general de operațiuni a fost conceput în ideia de a opera pe două fronturi și pe ambele ofensiv.

„Pe frontul de Nord, operațiunile aveau a fi îndreptate mai întâi către Valea Mureșului și apoi asupra capitalei Ungariei ; pe frontul de Sud, mai întâiu spre cadrilaterul bulgar și apoi dus până la cursul Jantrei.

„Acest plan de operațiuni trebuie părăsit ca ne-realizabil.

„Armata română, fiind chemată a lupta pe două fronturi, trebuie să adopte forma defensivă, pe unul din ele, și să îndrepte în cel mai scurt interval de timp, o acțiune ofensivă energică și viguroasă pe celălalt front.

„Frontul de ales pentru atitudinea defensivă este cel dela Nord, pentru următoarele motive :

1. Punctele vulnerabile sunt limitate ;
2. Natura terenului înlesnește o rezistență tenace și îndelungată, relativ cu puține forțe ;
3. Apărarea chiar copleșită, poate să dispute terenul pas cu pas ;
4. Adversarul nu dispune pentru moment, de forțe pe acest front ;
5. Mersul înainte al ofensivei ruse stânjenește serios concentrarea și acțiunea trupelor austro-germane în Transilvania și cu atât mai mult o încercare de a se angaja în trecătorile din Carpați noștri ;

6. Se poate conta cu mai multă ușurință pe sprijinul trupelor ruse, fie indirect, fie chiar direct, căci un progres al dușmanului pe acest front ar periclita siguranța aripei stângi a Armatei Imperiale de Sud.

„Acțiunea ofensivă trebuie îndrumată pe frontul de Sud, pentru că :

1. Pe acest front inamicul este deja în putere și amenințător ;
2. Terenul nu permite a stăvili cu forțe inferioare ofensiva unui dușman întreprinzător ;
3. Terenul nu se poate disputa pas cu pas ;
4. Distanța dintre frontieră și Capitală este foarte mică ;

5. Reușita ofensivei noastre pe acest front s'ar repercuta favorabil asupra operațiunilor dela Salonic și ne-ar putea, eventual, deschide această linie.

„Fixați asupra atitudinii pe cele două frontiere, este necesar a se lua măsuri în consecință, în perfectă ordine, dar în acelaș timp foarte repede : căci reușita planului ce se va adopta, va depinde, în foarte mare parte, de promptitudinea cu care va fi îndrumat.

„Orice întârziere în luarea hotărârii precum și în traducerea ei în fapt, ar putea duce la rezultate negative, poate fatale.

„Condițiile în care se găsește astăzi armata, îngreunează o acțiune riguroasă ofensivă, în orice direcțiune.

„Această stare de lucruri este datorită unor cauze organice și strategice.

„Cauze organice : Intreaga armată a suferit, de câțva timp încoace, modificări adânci în alcătuirea ei organică.

„Corpurile de Armată, Diviziile, Brigadele, până și regimentele au fost desperechiate, pentru a da loc la o așa alcătuire, în cât astăzi nu există în toată Armata probabil nici o Divizie care să-și fi păstrat vechea ei formațiune.

„Pe dealtă parte, în dorința de a mări Armata, s'au improvisat batalioane de adunătură, s'au adăugat și batalioane de miliții, armate cu arme vechi, cari s'au constatat că după un foc susținut fac explozie, din cauza relei calibrări a proiectilelor.

„Ordinea de bătae s'a modificat iarăși atât de radical, în cât numai excepțional mai sunt unități cari să aibă în fruntea lor comandanții cari

le-au pregătit pentru războiu și cu cari aveau legături sufletești.

„Din cauza sporului neconținut al unităților, s'a stabilit mai mult încadrarea noastră, introducându-se în sânul corpurilor de trupă adevărate elemente de slăbiciune.

„*Cauze strategice*: Din cauza contopirii acoperirii mobilizării cu desfășurarea strategică, ne-am găsit înainte ca situația strategică să se fi desemnat, cu Armata înșirată pe un cordon continuu, care începea la Marea Neagră și se termina la frontiera Bucovinei, trecând prin Turnu-Severin, fără altă disponibilitate în adâncime, decât parte din Corpul al V-lea, adică una din Diviziile existente (a 10-a) și o Divizie alcătuită la mobilizare (a 15-a).

„Ce ar fi de făcut? Pentru a ieși din această criză strategică ar trebui:

a) A se rectifica dispunerea strategică a forțelor noastre, modificând gruparea lor;

b) Pe frontul de Nord, a se opri strictul necesar, pentru a face față situației actuale a adversarului asupra căruia cu orice preț să fim fixați;

c) A se destina tot disponibilul în trupe mobile, ofensivei à fond *contra Bulgariei*.

„Odată cu această nouă grupare, a se reface ordinea de bătaie a unităților vechi, pentru a le reda soliditatea alterată prin amestecul cu elemente mai slabe. Trupele de strânsură cu batalioanele al patrulea, cele de miliții, artileria veche, etc., a se

scoate din cadrul Armatei operative și a se pune în tabere de instrucție, de unde să fie întrebuințate în spatele Armatei, pe măsură ce va fi nevoie;

d) A grupa forțele în cât se poate mai puține Armate.

Astăzi avem 5 Armate. Un Comandant de Armată poate dirija foarte bine operațiunile a 3, 4 și chiar 5 corpuri de armată.

S'ar simplifica mecanismul și s'ar face o mare economie de ofițeri, deja așa de puțini numeroși.

e) A se adopta, în mod hotărât, sistemul conducerii în mare, lăsând detaliile comandamentelor inferioare respective, astfel ca, fiecare treaptă de sus în jos, în sfera sa de atribuții, să aibă atingerea directă numai cu treapta imediat inferioară. Dirijarea directă a unităților mici dezorientează comandamentele intermediare.

f) Orice măsură luată, să fie menținută, schimbările și modificările, mai ales la scurt interval, produc perturbațiunii și sdruncină încrederea.

g) A se lua măsuri să se înlocuiască artileria veche cu artileria nouă.

Cred că s'ar putea obține din Franța materialul necesar.

h) A se face un rezervoriu de ofițeri și subofițeri, pentru împlinirea golurilor. S'ar putea recurge la prizonierii din Rusia de naționalitate română.

„In ceea ce privește operațiunile propriu zise pe frontul de Sud, adică concretizarea grupărilor for-

țelor, a direcțiunilor și obiectivelor ofensivei pe acest front, chestiunea având un caracter subiectiv, fiind de ordin psihologic, rezultatul depinde nu atât de conceptul ce s'ar adopta, cât de modul cum va fi el simțit și mai cu seamă de claritatea, preciziunea, statornicia și energia cu care va fi mânuit mecanismul chemat a-l traduce în fapt îndeplinit.

*„Cred chiar că orice sugerare din afară produce șovăire în propria concepțiune și este mai degrabă vătămătoare decât de vre-un folos“ *).*

*) Sublinierea ultimului pasagiu ne aparține. (N. A.)

ANEXA II-a

ORDIN DE ZI, No. 4454

din 24, III. 1917.

Departe de patria-i scumpă, departe de frații săi de arme și de familia sa, Locotenentul Richard, din glorioasa armată franceză, a căzut pe câmpul de onoare a teatrului de operațiuni român pe când își împlinea, cu sfințenie, datoria sa.

El ne-a fost răpit în plină și rodnică activitate și pe care o desfășura cu mare devotament la regimentul 62/70 în rândurile Diviziei 12-a

Pentru ca numele acestui valoros ofițer, pildă neîntrecută de sclav al datoriei, să rămână înscris printre eroi și ca recunoștiință bine-meritată îl citez în ordin de zi pe armată.

Comandantul Armatei II-a

(ss) GENERAL AVERESCU

NOTA.

Autorul mulțumește, pe această cale, d-lui Mihail C. Vlădescu, în lucrarea căruia (Generalul Averescu, semănătorul de ofensive) a găsit date prețioase.

În prezenta lucrare, nu s'au menționat decât textele transcrise fără nici-o modificare de fond sau formă.

TABLA DE MATERII:

	<u>Pag.</u>
Către cititori!	6
Destinul	8
1913	29
Inceputurile unei legende	47
Se pleacă frunțile	53
Furtuna	69
Flămânda	81
Bătălia defileurilor	93
1917	105
Steaguri sfâșiate	127
Omul politic	141
Jocurile vieții, Jocurile morții	181
Anexa 1.	195
Anexa 2.	201
Notă	202

